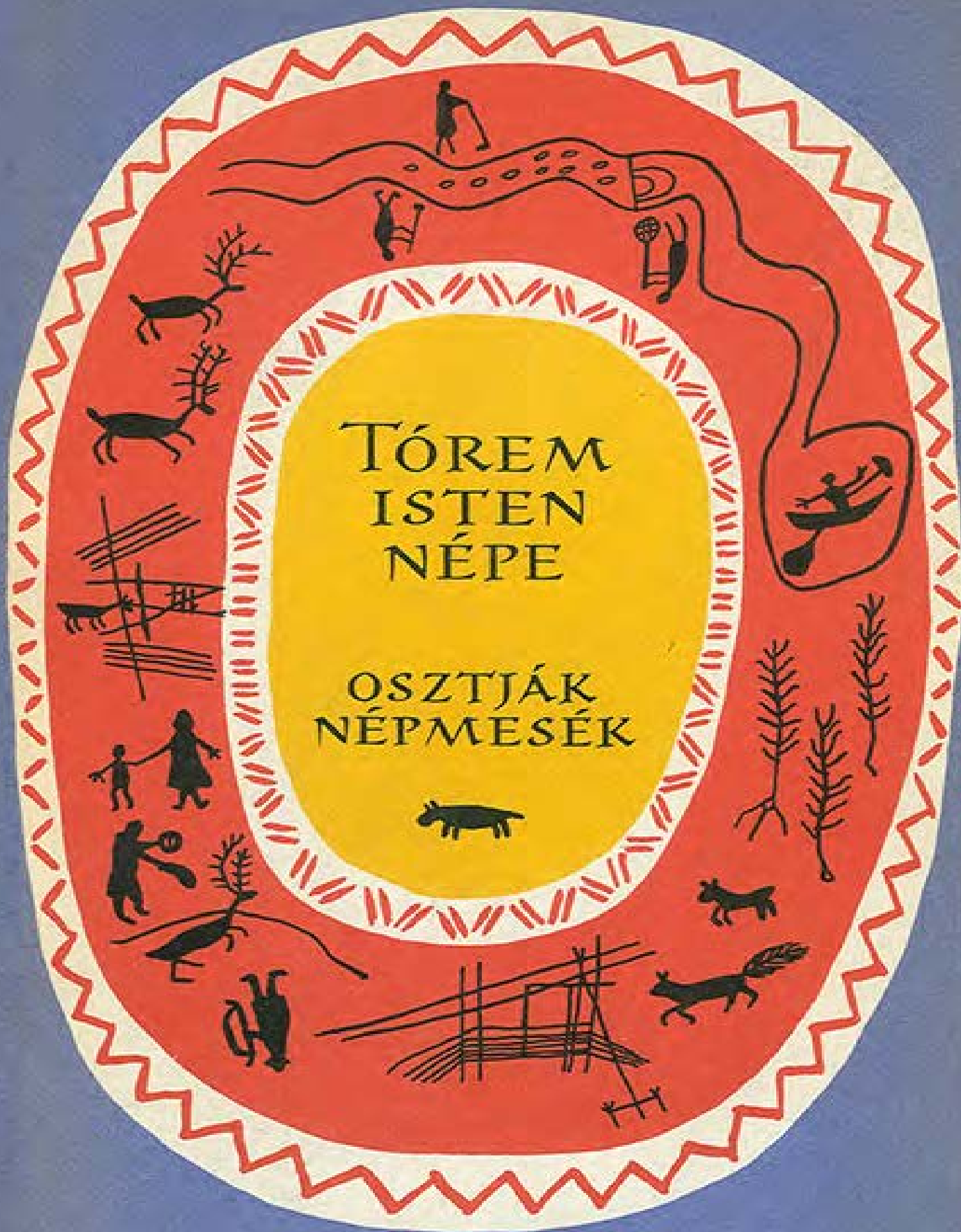

OSZTJÁK
NÉPMESÉK

Válogatta, fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Gulya János

TÓREM-ISTEN NÉPE

OSZTJÁK NÉPMESÉK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ

BUDAPEST 1960

A válogatás Pápay József, Szerafim Parkanov,
Wolfgang Steinitz és Gulya János
gyűjtése alapján készült.

A LEGKISEBBIK FIÚTESTVÉR

Szalehard vidéki mese

Ott, ahol valamikor a regebeli nép élt, ott, ahol valamikor a kalt-nép¹ lakott, az ő folyójuk mellett élt egyszer három fiútestvér. Az égből kerültek-e oda, a földből termettek-e elő, ők maguk sem tudták. Éldegéltek.

Rövidnek rövid ideig éltek, hosszúnak hosszú ideig éltek, vadászgattak. A legkisebbjüket Rézkésű Tyiberlosznak hívták.

Ez a Rézkésű Tyiberlosz egyszer azt mondja a bátyjainak:

– Három nemzedék óta gyűlik itt az erdei vadak prémje, a lábas lábú réti vadak szőrméje. El kellene már adni őket valamerre! Bátyáim, ti öregebbek vagytok, mondjátok meg, van-e a közelben valami város!

– Város az van itt, de odáig hét napnyi utat kell megtennünk – válaszolják neki a bátyjai.

– Akkor hát csináljatok egy jó szánt! – parancsolja most Rézkésű Tyiberlosz a testvéreinek.

A testvérek csakugyan csináltak egy szánt, aztán mindenféle vadjuk-haluk, ami csak volt a háznál, fölköltözték rá. Az idősebbek a szán elé fogták magukat, öccsük felült a szánra, elindultak.

Rövidnek rövid ideig mentek, hosszúnak hosszú ideig mentek, egyszerre csak besötétedett. Megtelepedtek-e, tanyát vertek-e vagy sem, nem lehet tudni. Napkezdetre újból nekiindultak. Amint így mennek, egyszer csak Rézkésű Tyiberlosz a szán tetejéről megpillant egy várost vagy micsodát. Tovább mennek, betérnek a városba. Nézegetnek jobbra, nézegetnek balra, de embernek nyomát sem lették. Végül is bemennek egy szebbik házba. Letelepszene. Rézkésű Tyiberlosz ráparancsol a bátyjaira:

– Készítsetek be fát, hozzatok vizet, ami csak kell, mindent vegyetek elő! Én addig elmegyek, megkerülöm a várost.

Ezzel el is ment. A földön se ember nyoma, se állat nyoma, még csak egy egér nyoma sem látszott. Mindent behordott az éghullatta hó. Rézkésű Tyiberlosz nézgelődött egy kis ideig, aztán visszament a testvéreihez. Azok megkérdezték tőle:

- Öcsikénk, Rézkésű Tyiberlosz, mit láttál?
- Látni bizony semmit sem láttam – válaszolta nekik.

Erre nekiláttak, ettek, ittak. Tették, amit tenni szokás. A testvérek lefeküdtek. Rézkésű Tyiberlosz pedig fennmaradt strázsálni. Kiment két lábas-kamra² közé, s felkúszott egy fára. Ott üldögeálni kezdett. Felette a holdvilág ragyogott. Hát amint ott ül, észreveszi ám, a város felső végéről egy vas nyúl közelít feléje. Bevárja, és amikor a nyúl alája ér, felülről ráugrik. Két fülénél megragadja, rézkésének fokával nyúzni kezdi. A nyúl jobbra üvölt, baba üvölt, Rézkésű Tyiberlosz meg ráparancsol:

– Ebben a városban hajdanában emberek laktak. Menj, hozd ide, aki ezt a várost elpusztította.

Ezzel Rézkésű Tyiberlosz a nyulat eleresztette, a nyúl pedig elszaladt, s amerre futott, mindenütt csak üvöltött. Arra ment, amerről jött. Rézkésű Tyiberlosz közben visszakúszott a figyelőhelyére. Amint ott ül, egyszer csak látja, az Ural hegység felső vége felől egy fehér felhő tart feléje. A felhő közeledik, közeledik, aztán végül is a szemhatáron egy fehér lovas bontakozik ki belőle. Közben pedig ezt hajtogatja:

*Evetfogú kis állatom, biz, biz, biz,,
állatfogú nagy állatom, biz, biz, biz!
Csak Tyiberlosz meg ne halljon, úgy, biz, úgy!*

Amint a lovas a felhőből leereszkedett, Rézkésű Tyiberlosz felülről elébe ugrott:

– Ha Rézkésű Tyiberloszt keresed, itt vagyok! – kiáltja a fehér lovasnak.

– Rézkésű Tyiberlosz, én csuk tréfáltam, ne haragudj! – mondja erre a fehér lovas, a kétfejű erdei manóöreg.

– Ezt a várost te faltad fel? – kérdezi most Rézkésű Tyiberlosz a manótól.

A manó először nem felel neki se jól, se rosszat, aztán mégiscsak megszólal:

- Készíts egy két embernek való birkózóteret!
- Te fortélyos vagy. Ha készíteni akarsz, akkor hát készíts magad
- veti oda neki Rézkésű Tyiberlosz.

– Rézkésű Tyiberlosz, nagyobb vagy a szárnyas istennél, erősebb vagy a földi állatistennél³, készítsd te!

Ekkor Rézkésű Tyiberlosz lehúzta jobb kezéről a gyűrűjét, a szájába vette, aztán kiköpte. Hát amint kiköpte, abban a pillanatban két embernek való birkózótér kerekedett belőle. Ezzel birkózni kezdtek. Birkóztak éjjel, birkóztak hajnalban, míg a nap fel nem kelt, addig birkóztak. Rézkésű Tyiberlosznak egy csepp vére cseppent el, a kétfejű erdei manóöregnek két szakállszőre szakadt ki. Ekkor Rézkésű Tyiberlosz a manót megragadta, felhajította a levegőbe. Ezer éve élt a manó, de mire leért, mégis meghalt Rézkésű Tyiberlosz most a manóöreg lovát bekötötte az istállóba, aztán odament a bátyjaihoz:

– Emberek, meddig alusztok még? Hátha ránk törne valaki? Felőletek akár fel is falhatnának bennünket! Vagy elvihetne mindnyájunkat az ördög! – így beszélt hozzájuk, aztán maga is lefeküdt aludni. Mire felébredt, beesteledett. Két bátyja elhatározta, hogy az éjjel ők fognak őrködni. Ki is ültek a ház elébe. Rézkésű Tyiberlosz felöltözködött, aztán kiment hozzájuk.

– Ez nem a ti dolgotok – szólt rá a bátyjukra –, ti csak menjetek be és aludjatok!

Bátyjai erre bementek, ő meg ment, felmászott arra a helyre, ahol első nap este is volt; Amint ott ül, lám, megint csak megjelenik egy nyúl. Rézkésű Tyiberlosz ráugrik a hátára, rézkésével nyúzni kezdi, majd ezt is elengedi, aztán visszamegy a helyére, és figyel tovább. Egyszerre csak az Ural hegység felső vége felől föltűnik egy tarka felhő. Mikor az közelebb ér hozzá, látja ám: nem más az, mint egy tarka lovas ember. Közben a tarka lovas ezt mondogatja:

*Evetfogú kis állatom, bit, biz, biz,
állatfogú nagy állatom, biz, biz, biz!
Csak Rézkésű meg ne halljon, úgy, biz, úgy!*

Mikor a lovas odaér Rézkésű Tyiberloszhoz, Tyiberlosz rákiált:

– Az apád ne lett volna, hej, az anyád ne lett volna, hogyne hallanám meg, ha egyszer itt vagyok!

– Rézkésű Tyiberlosz, kérlek, ne haragudj! Csak tréfáltam!

– Háromfejű manó – mert hogy az volt a lovas –, te etted meg ezt a várost?

– Én ettem-e, nem-e, készíts egy két ember számára való birkózóteret!

– Neked három fejed is van, készítsd te magad! – feleli neki Rézkésű Tyiberlosz.

– Amit én készítek, az nem jó! – mondja erre a manó, Tyiberlosz pedig jobb kezéről lehúzza a rézgyűrűjét, a szájába veszi. Megforgatja benne, aztán kiköpi. Erre megint csak egy széles birkózótér kerekedik belőle. Ekkor a háromfejű meg Rézkésű Tyiberlosz birkózni kezdenek. Rézkésű Tyiberlosznak két csepp vére cseppen el, a háromfejű manóöregnek három szakállszőre szakad ki. Ekkor Rézkésű Tyiberlosz odavágja a háromfejű manót, de úgy, hogy csontjai azon nyomban darabokra törnek. Az aprók kicsire, a nagyok apróra, épségben nem marad belőle semmi. Tyiberlosz most fogja a manó tarka lovát, beköti az istállóba a másik mellé. Ezután mit tehet mást, bemegy a házba, felkelti a testvéreit. Esznek, isznak, Rézkésű Tyiberlosz meg lefekszik aludni. Esteledik, mikorra felébred. Nyomban aludni küldi két bátyját, maga pedig megy a helyére, örködni. Most is csak úgy, mint előbb, megint csak odajön hozzá egy vas nyúl. Rézkésű Tyiberlosz megfogja, megnyúzza, aztán elkergeti, hogy hozza oda neki, aki a várost felfalta. Alighogy a nyúl elfut, az Urál hegység felső vége felől egy fekete felhő tűnik elő. A fekete felhőből egy fekete lovas bontakozik ki. Orralyukából ököl nagyságú tüzes parázsdarabok röpködnek. Egyenest feléje közeledik:

Evetfogú kis állatom, biz, biz, biz,

állatfogú nagy állatom, biz, biz, biz!

Csak Rézkésű Tyiberlosz meg ne hallana, úgy, biz, úgy!

Mikor a fekete lovas odaér hozzá, Rézkésű Tyiberlosz látja ám: a hétfejű erdei manóöreg érkezett. A manóöreg leereszkedik a földre, és így kezd beszélni:

– Rézkésű Tyiberlosz, hívattál? Itt vagyok hát! Rézkésű Tyiberlosz, a szárnyas istennél is nagyobb vagy, a földi állatistennél is erősebb vagy, készíts hát egy vasból való kétemberes birkózóteret!

– Miért parancsolod ezt nekem? Neked hét fejed van, készítsd el magad! – válaszolja Rézkésű Tyiberlosz a hétfejű manónak, de

aztán mégiscsak lehúzza az ujjáról a rézgyűrűjét, s szájába veszi. Rágja, rágja, majd kiköpi. Erre a gyűrűből nyomban egy négy ember számára való birkózótér, egy négyemeres vastér kerekedett. Alighogy meglett, Rézkésű Tyiberlosz meg a hétfejű erdei manóöreg máris öltre mentek. Egész éjjel birkóztak. Mire kivilágosodott, Rézkésű Tyiberlosznak három vércseppje cseppent el, a kétfejű manóöregnek meg öt szakállszőre szakadt ki. Ekkor Rézkésű Tyiberlosz a kétfejű manóöreget odavágta a földhöz, de úgy, hogy csontjai darabokra mentek széjjel. Apró csontjait felfalták a kis állatok, a nagyobbakat pedig a nagyobb állatok. A kétfejű manóöreg megért száz évet is, mégis a Rézkésű Tyiberlosz kezétől egyszerre meghalt! Rézkésű Tyiberlosz ekkor a gyűrűjét visszahúzta a kezére, aztán a hétfejű manóöreg lovát is bezárta az istállóba.

– Még most sem keltetek fel?! – pirít rá ezután bátyjaira. Azok rögvest felugranak, esznek, isznak, majd Rézkésű Tyiberlosz rájuk parancsol:

– Megyünk!

– Öcsikénk, Rézkésű Tyiberlosz, nemsokára besötétedik. Hosszú utat kell-e magunk mögött hagynunk, rövid utat kell-e magunk mögött tudnunk, gyalogosan bizony messze nem jutunk!

– Bátyáim, ez az én dolgom – válaszolt nekik Rézkésű Tyiberlosz, ezzel odament az istállóhoz, kivezette a fehér lovat, odaadta az öregebbik bátyjának. Majd megint bement, s kihozta a tarka lovat, azt odaajándékozta a fiatalabbik bátyjának. Aztán kivezette a fekete lovat is, ezt megtartotta magának. Ekkor felpattantak lovukra.

Ruhájuk alja, öltönyük hajtása előrecsúszott, maguk alá igazították, ezzel elindultak.

Elhatározták, hogy idegen úr uralta, idegen lányok lakta vidékre mennek, háztűznézőbe⁴. Amint így léptetnek, egyszerre csak odaérnek a be nem fagyó tenger partjára. Azt mondja most Rézkésű Tyiberlosz:

– Bátyáim, engem valami kár ért, érzem. Én valamit elvesztettem. Erről a helyről, ahol most állunk, el ne mozduljatok! Mire egy feltett fazék felforrna, mire egy hosszúkás fatálat telemernének, addigra itt leszek!

Ezzel Rézkésű Tyiberlosz megcsapta a lovát és megfordult. Visszatért a házhoz, ahol előtte való nap tanyáztak. Odaérve látja ám: füstöl a kémény szája. „Alighogy egy fordulóra értünk, ki a csuda jöhetett ide ezalatt?” – kezdett Rézkésű Tyiberlosz tűnődni. Aztán csendesen felmászott a kéménynyíláshoz, és belesett rajta. A tűzhely szélénél három erdei manóleány üldögélt.

Beszélgettek:

- Ezzel a három emberrel hol fogunk elbánni?
- Én a legöregebbet a Városi-Fejedelemöreg⁵ városában falom fel – mondja a legöregebb manóleány.
- Hát te a középsővel hol bánsz majd el? – kérdezi aztán a fiatalabb a középső manóleánytól.
- A középsővel az ördögadta Tandal-öreg⁶ városában fogok végezni – feleli neki a középső manóleány.

Amint ezt a Rézkésű Tyiberlosz meghallotta, rézkését belevágta a ház főoszlopába. Abban a pillanatban a három manóleány a ház három sarkába bújt, csak szemük villogott kifelé. Rézkésű Tyiberlosz erre kihúzta a fából a kését, felugrott a lovára, s visszament bátyjaihoz. Majd átkeltek a be nem fagyó vizű tengeren, s egy városba érkeztek. Megnézik jobban: a Városi-Fejedelemöreg városa ez. A fejedelem gyerekei már messziről odakiáltanak nekik:

- Micsoda csodálatos fejedelemhősök⁷ érkeztek! Aj, de szép hajfonatú derék fejedelemfiak érkeztek!

Kijön erre a Városi-Fejedelemöreg is, elkergeti a gyerekeket:

- Én már előbb hallottam, hogy jönnek. Dehogynis ti hallottátok meg előbb! – mondja a gyerekeknek, s megparancsolja, hogy Rézkésű Tyiberlosz lovait vezessék be az istállóba. Amint ez megtörtént, a Városi-Fejedelemöreg behívja őket enni, inni. Ami ételt csak az égből, ami ételt a földről meg lehet szerezni, az mind ott van az asztalán! Neki is látnak mindnyájan, esznek, isznak. Közben a legidősebb fiúnak egy erdei rénszarvasbőrt, egy tarka rénbőrt terítenek a földre. Rá akar ülni, de Rézkésű Tyiberlosz nem engedi. Felemeli a szarvasbőrt, összegöngyölíti, aztán fejszét fog, s a szoba közepén összevissza vagdalja. A padló csupa vér lett tőle. A Városi-Fejedelemöreg nem szól semmit.

- A te nyakcsigolyádat is így kellene széjjelvagdalnom – kiált most rá Rézkésű Tyiberlosz. – Ha nem akartál megvendégelni, akkor

minek hívtál be?!

A Városi-Fejedelemöreg erre elfordult, s csak a fejét ingatta ide-oda.

– Azt gondolod, nekem nem számos a bátyám élete? – mondja erre Rézkésű Tyiberlosz. – Ha a bátyám ráfeküdt volna erre a rénszarvasbőrre, reggelre már meg is halt volna! Azért tettétek ide ezt az erdei rénszarvasbőrt, hogy a bátyámat megöljétek.

– Rézkésű Tyiberlosz, a repülőevet-bőrrel bélelt lányosházban nevelt, szűz leányomat adom a bátyádnak, csak ne haragudj!

Csakugyan így is lett!

Rézkésű Tyiberlosz bátyja megkapta a Városi-Fejedelemöreg leányát, s nyomban akkora lakodalmat csaptak, hogy az egész vidék odafutott.

Alighogy a lakomázásnak vége lett, idősebb bátyjának azt mondja Rézkésű Tyiberlosz:

– Várjál meg itt, míg vissza nem érek! Hosszú ideig járok-e, rövid ideig leszek-e távol, te csak várj!

Rézkésű Tyiberlosz ezután szerencsét kívánt, elbúcsúzott, középső bátyjával lóra szállva, elindultak. Előrecsúszott ruhájuk alját maguk alá gyűrték, előregyűrődött ruhájuk hajtását megigazították, aztán vágtaiba fogtak.

Amint így mennek, egyszer csak idegen nép lakta, idegen asszonnyal teli bokros vidékre érnek. Megszólal most a középső fiútestvér:

– Rézkésű Tyiberlosz öcsém, kinek a földje, kinek a városa ez?

– Ez a város az ördögadta Tandal-öreg városa – felelte neki Rézkésű Tyiberlosz.

Ahogy közelednek a városhoz, a Tandal-öreg gyerekei már messziről kiabálnak:

– Micsoda csodálatos fejedelemhősök érkeztek! Aj, de szép hajfonatú derék fejedelemfiak jöttek!

Rájuk szól erre az ördögadta Tandal-öreg:

– Ne ordítsatok! Én már előbb hallottam, hogy jönnek! – aztán megparancsolta, hogy a vendégek lovait lássák el. Etessék, itassák meg, a jövevényeket pedig hívják vendégeskedni.

Ahogy bementek, a Tandal-öreg házában az ételt még csak akkor kezdték főzni. Odatettek a tűzre egy nagy fazekat. Telerakták

mindennel, s legvégül egy csukafejet is belefőzték. Mikor az étel megfőtt, kivették belőle a csukafejet, és odatették Rézkésű Tyiberlosz bátyja elé. A két testvér egy tálból evett. Egyfelől ült az egyik, másfelől a másik. Mielőtt azonban belefogtak volna az evésbe, Rézkésű Tyiberlosz felugrott, fogott egy fejszét, és a csukafejet a halakkal együtt összevagdalta. A szoba telis-tele lett vérrel. Rémülten nézi a Tandal-öreg, Rézkésű Tyiberlosz meg ráordít:

– Ördögadta Tandal-öreg, mitől vérzett a csukafej? Minket akartatok elpusztítani vele! Tandal-öreg, a te nyakcsigolyádat is ezzel a baltával kéne széjjelvagdalnom!

Az öreg nem szól semmit, csak hátrafordul, s a fejét csóválja. Később mégis megszólal:

– Én biz nem tudtam, mit főznek!

Erre a fiú lehajol, s a csukafejdarabok közül felszed egy darab emberhúst.

– Hát ez micsoda? – kérdi az öregtől. – Ha nem te rejtegetted volna, hogy került volna ez ide?

– Rézkésű Tyiberlosz, hallgass meg! Csillapodjál! A középső lányomat odaadom a bátyádnak!

Erre sem csendesedik meg Tyiberlosz, csak hajtja a magáét.

– Rézkésű Tyiberlosz, csendesedj már! Ne haragudj – kérleli újból a Tandal-öreg. – Középső bátyádnak a lányos házban élő, a bűvármadár-bőrös házban lakó legkisebb lányomat adom feleségül.

Hát erre már Rézkésű Tyiberlosz is, mint a csendesedő tavi hal, megnyugszik. Másnap aztán a Tandal-öreg egész vidékét, egész városnépét összeszedte, és olyan lakodalmi csaptak, hogy városi, falusi, mind ahány volt, mind jóllakott.

Lakomázás után Rézkésű Tyiberlosz előhívátja a Tandal-öreg, és megparancsolja, hogy adjon neki egy háromfenekes szánt, mert ő itt meg nem maradhat, tovább kell neki mennie. Csakhamar hozzák is a szánt, eléfogják Rézkésű Tyiberlosz lovait, s már indulnának is, de ő még odaszól a bátyjának:

– Még a múltkor, amikor a prémmel jártunk, visszatértem abba a házba, ahol megszálltunk. A házban három erdei manóleány tanyázott. Meghallgattam a beszédjüket. Arról beszéltek, hol fognak bennünket, hármónkat elpusztítani. A legidősebb azt mondta: „Én a

legöregebbik fiút a Városi-Fejedelemöreg városában, a rénbikabőr szőre között eszem majd meg.” Ezt a manóleányt én ott a Városi-Fejedelemöreg házában fejszével össze is vagdaltam, meg is halt azon nyomban. Aztán a középső lány szólalt meg: „A középső férfit a Tandal-öreg városában, a csukafejbe rejtőzködve ölöm majd meg.” A csukafejet hát ezért vagdaltam össze. Én ezt mind előre kihallgattam, de azt már nem tudtam meg, hogy a legkisebb erdei manólány engem hol akar elpusztítani. Most elindulok, hogy megtudjam, de te maradj ezen a földön. Hosszú ideig-e, rövid ideig-e leszek távol, várj meg engemet itt!

Ezt mondta Rézkésű Tyiberlosz a bátyjának, aztán egybefogta a lovait, és máris indult. Ment, ment, míg csak a be nem fagyó vízű tenger partjára nem érkezett. A tengernek volt egy hosszú, keskeny öble. Ezt az öblöt jég borította. Rézkésű Tyiberlosz kapta magát, s ráment a lovaival. Alig lépett egyel, alig lépett kettőt, lova alatt beszakadt a jég. Nézi ám jobban, hát az öböl, amilyen nagy, véges-végig tele van döglött hallal. Az ár vethette őket oda, s a szárazon elpusztultak. Rézkésű Tyiberlosz most szállt a lováról, s amennyit a lovai csak el tudtak húzni, a szánt megrakta. Aztán elindult.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszerre csak kitavaszkodott. Hát amint megy az úton, észreveszi, valami állatforma bukácsol előtte. Mikor közelebb ér hozzá, látja ám, hogy menyét, és hogy egyre-másra bele akar marni a lovába.

– Mi van veled, te menyét? – kérdezi tőle Rézkésű Tyiberlosz.

– Éhes vagyok, enni akarok – feleli neki a menyét.

– Ha enni akarsz, adok én, de a lovamhoz ne nyúlj! – mondja a menyétnek Rézkésű Tyiberlosz, és a szánjából mukszun halat meg lazacot vet neki.

– Ha egyszer majd bajba kerülsz, úgy lehet, hogy én is segítek rajtad – köszönte meg a menyét a halat, Rézkésű Tyiberlosz pedig továbbment. Amint így megy, egyszer csak észreveszi: a lova torkához kapdos valami. Egy róka volt.

– Róka. hagyd a lovamat! Adok én neked ennivalót, ha kell – szólt a rókára Rézkésű Tyiberlosz, és neki is adott enni.

– Ha bajba kerülsz, én is megsegítelek – mondja erre a róka, Rézkésű Tyiberlosz pedig ment tovább. Rövidnek rövid ideig ment, hosszúnak hosszú ideig ment, egyszer csak egy rozsomákkal⁸

találkozott. A rozsomák futott előtte egy darabig, aztán felbukott. Felkelt, megint húzta magát egy darabig, aztán megint csak felbukott.

– Étlenül éhen veszek! – kiabálta egyre-másra. Rézkésű Tyiberlosz erre neki is adott a halból.

– Ha egyszer bajba kerülsz, lehet, hogy megsegítlek – mondta a rozsomák, Tyiberlosz meg folytatta az útját. Rövid ideig megy-e, hosszú ideig megy-e, megint csak valami állatot vesz észre. Közelebb ér hozzá: farkas. Az is a lovát akarta megharapni.

– Farkas, a lovamhoz hozzá ne nyúlj! – szólt rá Rézkésű Tyiberlosz. – Adok én neked ennivalót, ha kell – s leszórt neki is egy csomó halat a szánról.

– Megmentettél, ezért, ha te is rászorulsz, segítségemre leszek – mondja erre a farkas. Rézkésű Tyiberlosz pedig csak megy tovább. Rövidnek rövid ideig megy, hosszúnak hosszú ideig megy, egyszer csak összetalálkozik a medvével. A medve föltápászkodik, eldől. Hiába hatalmas állat, éhségében erőtlenül esik össze.

– Medveöreg, a lovamhoz ne nyúlj! Adok én neked ennivalót, amennyi csak kell – mondja Rézkésű Tyiberlosz a medvének, és neki is, amennyi halat csak tudott, leszórt a szánról.

– Az éhhaláltól szabadítottál meg. Ha bajba kerülsz, amennyire csak tőlem telik, én is segítségemre leszek – hálálkodott a medve, s ottmaradt, hogy a halat megegye. Rézkésű Tyiberlosz meg ment tovább. Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, kis idő múlva egy madárral, egy hollóval találkozott. A holló fel-felröppen, aztán leesett:

– Mi van veled, te holló? – kérdezte tőle is Rézkésű Tyiberlosz.

– Étlen halok, éhínségben pusztulok – válaszolta a holló, Rézkésű Tyiberlosz pedig neki is adott enni.

– Ha bajba kerülsz, lehet, hogy én is meg tudlak segíteni – mondta a holló, és nyomban nekilátott a halnak. Rézkésű Tyiberlosz meg ment tovább. Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, egyszer csak egy halászósas csapott le eléje.

– A lovamhoz hozzá ne nyúlj, te sas! Ha kell, adok neked enni – szólt a sashoz, és ezzel neki is vetett a halból.

– Ha egyszer bajba kerülsz, amennyire csak erőmből telik, segítségemre leszek! – mondta a sas, Tyiberlosz pedig útnak eredt.

Rövidnek rövid ideig megy, hosszúnak hosszú ideig megy. Megy, mendegél, majd megint csak egy bukdácsoló madárral, egy kerecsensólyommal találkozik.

– Mi van veled, te kerecsensólyom? – kérdezi tőle is Rézkésű Tyiberlosz. – Hisz te olyan erős vagy, hogy utadban még a jegel is szét tudod törni.

– Éhen halok, pusztulok – felelte neki a madár, ő meg annyi ennivalót vetett oda neki, amennyit csak tudott.

– Ha valaha is bajba kerülsz, majd segítségemre leszek! – bízta a kerecsensólyom, de ezt már Rézkésű Tyiberlosz nem is hallotta, ment tovább. Rövidnek rövid ideig ment, hosszúnak hosszú ideig ment, míg egyszerre csak egy vércse röppent fel előtte. Felröppent, aztán leesett.

– Mi van veled, te vércse? – kérdezi tőle is Rézkésű Tyiberlosz.

– Bejártam az egész földet, mégis éhen kell pusztulnom.

– A lovamhoz hozzá ne nyúlj! Ha enni akarsz, adok én neked – mondta neki is Rézkésű Tyiberlosz, s amennyi hala maradt, mind ledobta neki. Így hát elfogyott az a rengeteg hal!

– Ha egyszer bajba kerülsz, ha egyszer valami mélységbe beleesel, amennyire csak tudok, segítségemre leszek! – mondta erre a vércse, Rézkésű Tyiberlosz pedig ment tovább.

Rövidnek rövid ideig ment, hosszúnak hosszú ideig ment, egyszer csak egy idegen, dimbes-dombos, lomboserdő-vidékre érkezett. Amint így arra hajt, valami idegen ember lakta, idegen nő lakta város- vagy faluféle tűnik fel előtte. Rézkésű Tyiberlosz megy tovább, majd odaér a városnak a folyópart felé eső végéhez. Lovait kifogja a szánból, az ostorával rájuk csap. Erre, mintha csak Tórem-isten⁹ így teremtette volna őket, mindhárom lova görbe kősziklává, szánja meg kopár dombháttá változott. Rézkésű Tyiberlosz most csak úgy, gyalogosan elindult a város felé. Csakhamar odaért a város temetőjéhez. Három idegen leány éppen koporsókat csinált, nagyon szép koporsókat.

– Minek csináljátok ezeket a koporsókat? – kérdezte tőlük Rézkésű Tyiberlosz.

– Azért csináljuk, mert ezzel keressük a kenyerünket, ebből élünk – válaszolta neki a három idegen leány.

– Aztán kinek adjátok el ezeket a koporsókat?

– Ha tetszenek, akár neked is. Akinek csak kell, mindenkinek adunk belőle – válaszolták Rézkésű Tyiberlosznak a leányok, az meg az egyik koporsót szemügyre vette.

– Ezekbe a koporsókba én bele se férek! – mondta Rézkésű Tyiberlosz a leányoknak. Erre a leányok előhúztak egy másikat. Rézkésű Tyiberlosz nézegetni, méregetni kezdte.

– Ebbe talán beleférnék – szolt, és belefeküdt a koporsóba, a leányok pedig lassan rátették a födelet.

– Az orrodát nem nyomja? – kérdezték most a leányok Rézkésű Tyiberlosztól.

– Nem, hozzá sem ér az arcomhoz – válaszolta Rézkésű Tyiberlosz, a leányok meg a koporsó két végét vasszögekkel hirtelen leszögezték. Hallani lehetett, amint Rézkésű Tyiberloszt a fedél összébbnyomta. Ki is kiabált a lányoknak:

– Hej, nyissátok már fel!

– Rézkésű Tyiberlosz, nagyobb lettél, mint a szárnyas isten, erősebb lettél, mint a földi állatisten, atyáinkat megölted, két nénénket megölted. Ládd-e, most mégis elbánunk veled! – válaszolták neki. Rézkésű Tyiberlosz összeszedte minden erejét, rengette, rázta, rázogatta a koporsót, de semmire se ment vele. A három lány pedig megfogta a koporsót, és leeresztette a tenger fenekére.

Ki fog Rézkésű Tyiberloszról regélni? Ki fogja éneket, elénekelni? Ki viszen hírt róla? És kinek, hová? Ember nem látta, senki se fogja elmondani, senki se látta, senki se lesz, aki hírt mondana róla.

De egyszer a menyét varázsolni kezdett. Varázsolt, varázsolt, hát látja ám: aki őt megmentette, Rézkésű Tyiberlosz nincsen már életben! Fölugrott erre a menyét, elszaladt, hogy elterjessze a hírt. Útja közben legelőször a rókával találkozott.

– Hát te csak itt sétálsz, míg a gazdád, aki megmentett, meghalt? – kiáltott rá a rókára. A róka erre elment a rozsomákhoz:

– Te még itt sétálgatsz?! Gazdád, aki megmentett, meghalt! – mondta a rozsomáknak, és most már ketten szaladtak tovább.

– Csakugyan, én is rosszat álmodtam – hagyta rá a rozsomák. Ezzel aztán elszaladtak, megvitték a hírt a farkasnak. A farkas, mikor meghallotta, mi történt, úgy feldühödött, hogy a róka meg a rozsomák rémületükben egyszerre kétfelé ugrott széjjel:

– Miért haragudtál meg, farkas? – kérdezte a farkastól a rozsomák. – Ne rajtunk keresd őt!

– Menj csak előre, te rozsomák, s mire odaérünk, keresd meg, hova lett! – küldte a farkas a rozsomákot, maga pedig szintén nekiiramodott. Útközben megpillantott egy vércsét:

– Gyere csak ide, te vércse! – kiáltott rá a farkas. A vércse odaszállt hozzá.

– Mi újság, farkas? – kérdezte.

– Meghalt Rézkésű Tyiberlosz! Menj, amennyi szárnyas madár csak van, valamennyit hívjad össze! – parancsolta a vércsének a farkas.

– Összehívom – felelte a vércse, és máris nekieredt. Ekkor a farkas fölkereste a medvét.

– Te aztán derék legény vagy! – mondta a medvének. – Csak ülsz itt magadban, mikor segíteni kéne az emberen, aki az életedet megmentette. Mert azt mondják, hogy meghalt.

Fölugrott erre a medveöreg, és úgy nekilódult, hogyha meg nem állt, még most is szalad tán. A farkas is utánarohant, s csakhamar odaértek egy városhoz. A város melletti sziklahajlaton már ott ült a menyét. Ahány állat csak volt, mind összegyűjtötte. Mindnyájan ott ültek körülötte. Amikor a medveöreg meg a farkas is megérkezett, megszólalt a menyét:

– Miért késtetek ilyen sokáig? Medveöreg, egyszer egy ember megmentett téged. Az erőd – erő, a hú sod – hús, de ha én erről a szikláról rád ugrok, mind a két szemedet egyből kikaparom!

Ekkorra a madarak is mind megérkeztek. Rengetegüktől feketéllett a föld. Így hát mind összegyülekeztek. Megszólalt most a medveöreg:

– Hol van az az ember? – kérdezte az állatokat. – Nem láttátok, merre vitték?

– Nem láttuk – felelik az állatok. – Azt se tudjuk, nappal vitték-e vagy éjjel vitték-e.

– Menyét! Varázsolj! – parancsolja most a menyétnek a medveöreg. A menyét leült, és újból csak varázsolni kezdett. Varázsol, varázsol, egyszerre megszólalt:

– Vaskoporsóba tették.

Erre az állatok tanácskozni kezdtek:

– Azt most már tudjuk, hogy vaskoporsóban van, de hogy hol az a vaskoporsó, nem tudjuk. Ha földbe temették volna, valaki közülünk csak meglátta volna!

Keresték, kutatták, de semmiképp sem tudtak rátalálni. Ekkor odaszóltak a vércsének:

– Te vércse, szállj fel az égbe, és ahány csillag csak van, valamennyit kérdezd meg, nem látták-e?

Felszállt a vércse, megkérdezte a csillagokat, valamennyit megkérdezte:

– Mi nem láttuk, nem tudjuk – felelték neki a csillagok. – De az ég közepén van egy kis csillagocska. Attól tudakold meg. Ha valaki látta, csak ő láthatta!

A vércse elröpült az égből csillagocskához. Megkérdezte:

– A Rézkésű Tyiberlosz tetemét keressük, nem láttad-e, hol van eltemetve?

– A többi csillag nem tudta megmondani?

– Nem tudták, pedig valamennyit megkérdeztem! – válaszolta a vércse az égből csillagocskának.

– Hát én csak éppen hogy észrevettem: a tenger vizébe vetették!

A vércse, amint ezt meghallotta, rögtön vissza szállott a többiekhez.

– Mi van? Hol van? – faggatták mindannyian.

– A tenger vizében van!

Erre az állatok, ahányan csak voltak, elindultak a tengerhez. Odaértek, látják ám, hogy a tenger vize be van fagyva. Erre az állatok megint csak tanácskozni kezdenek.

– Hát akkor ki kell venni a tenger vize alól – mondják a szárnyas madarak a földi állatoknak.

– A jég alól már hogy tudnám kivenni? – válaszolja nekik a medveöreg. Ekkor megszólalt a kerecsensólyom:

– Ne gyertek közel, mert én most lenézek, megnézem, merre van! Ha Tórem-istenatyám megsegít, talán föl is hozom! – ezt mondta a kerecsensólyom, s fölrepült, hogy már senki sem láthatta. A többi állat ezalatt várakozik, üldögél. Egyszer csak mintha az égi. Tórem-anya szelet támasztott volna, mintha villám támadt volna, csattanó robaj hallatszott. A kerecsensólyom vágódott le a tenger jegére! A jeget szanaszét törte, aztán lebukott a víz alá. Rövid ideig

járt-e ott, hosszú ideig járt-e ott, egyszerre csak, amikor felbukkant, az egyik karmába szorítva felhozta Rézkésű Tyiberlosz vaskoporsóját. Felhozta, majd ledobta a jégre. A sok-sok állat mind körülvette. Megszólaltak most a szárnyas madarak:

– A gazdánk koporsóját a kerecsensólyom előhozta. Most pedig ti nyissátok föl! – mondták a földi állatoknak.

A medveöreg meg a farkas odaugranak, hogy feltörjék a koporsót. Erőlködnek, feszegetik, de a vaskoporsó csak nem nyílik föl. A kerecsensólyom most odament a medveöreghez:

– Hozzatok életvizet meg életfüvet! Az kell ehhez! – hagyta meg nekik, aztán odaszólt a vércséhez:

– Küldd el a hollót életvízért!

Megszólal most a medveöreg is:

– Hát életfüért kit küldjünk el?

– Majd hozok én! – mondta az egér. Ezzel aztán elindultak. Az egér életfüért, a holló életvízért. Azt mondja most a kerecsensólyom a medveöregnek:

– Medveöreg, az erőd erő, a húsdod hús, nagy vagy, hatalmas vagy, a vaskoporsót mégse bírod föltörni?!

Megdühödött erre a medveöreg, élére állította a vaskoporsót, aztán megcsapta. A vaskoporsó apró darabkákra hasadt széjjel. Ekkor Rézkésű Tyiberloszt kivették a koporsóból, húsát darabokra tépték. Közben a holló nyírfahéj dobozban meghozta az életvizet. Az egér is megérkezett az életfüvel, nekiláttak hát, hogy Rézkésű Tyiberloszt életre keltsék. Széttépett húsdarabkáit annak rendje-módja szerint egymáshoz illesztették, az életvízzel megöntöztették, a szívébe pedig beletették az életfüvet. Rakosgatják, öntöztetik, egyszer csak húsa hanti¹⁰ ember élő húsává válik. Emberré lesz megint, csak még lélek nincs benne, pedig az életvíz elfogyott már. Fogja most a medveöreg, mozgatni kezdi. Erre Rézkésű Tyiberlosz végképp újból életre kelt.

Szemei néznek, látja ám: a tenger jege mintha föld lenne, feketélik a sok állattól. Ahány állat csak ott volt, mind fejet hajtva üdvözlí, ugrándozik előtte. Megszólal most Rézkésű Tyiberlosz:

– Tórem-adta állatok, mit tettem én veletek, hogy ti ilyen jót tettetek velem?

– Egyszer mi is már majdnem elpusztultunk, s te megmentettél bennünket. Akkor azt mondtuk neked, ha valami bajba kerülsz, ha valami mélységbe esel, mi is segítségedre leszünk. Ezért most felhoztunk még a tenger jege-vize alól is!

Így beszéltek az állatok. Rézkésű Tyiberlosz ekkor a sast megtette a szárnyas madarak királyává, a vércsét a hírmondójává, a medveöregét az állatok urává, a macskát a hírnökévé. Aztán mikor ezzel is készen lettek, elbúcsúztak. Az állatok elszéledtek, a madarak elrepültek. Rézkésű Tyiberlosz pedig útnak indult, hogy felkeresse bályjait.

A PASZTER NÉP EREDETE

Szalehard vidéki mese

A paszter nép¹¹ ősei délen, messze-e vagy közel, nem lehet tudni, valahol ott élhettek vagy élnek ma is, ahol az Ob-folyó is ered.

Egyszer két emberük vadászni ment. Vadászás közben egyszer csak egy szép lábasvadra, jávorszarvasra bukkantak, üldözni kezdtek. Az egyik paszter embernek szárnya volt, ez a levegőben ment utána, a másik, az csak gyalogos ember volt, a földön eredt nyomába. Gyorsan ment ez is, mint a madár, de hiába, csak lemaradt a jávorszarvas meg a szárnyas paszter ember mögött. Olyannyira elmaradt, hogy már nem is látta őket, oly nagyon előrehaladtak! Visszafordulni meg mégsem akart, így hát csak futott ő is utánuk. Hát ha futott, hadd fusson, lássuk csak, mit csinált ezalatt a másik, a szárnyas paszter.

A szárnyas paszter ezalatt tovább üldözte a szép jávorszarvast. Hosszú ideig üldözte-e, rövid ideig üldözte-e, egyszer csak elérte. Ekkor a szárnyas paszter megnyilazta, s a jávorszarvas holtan esett össze.

De megfáradt ám az ember is!

– Ejcsak, de elfáradtam! – mondta és leült a jávorszarvas mellé a földre.

Amint így üldögélt, nézgelődni kezdett:

– Az én földem de messze elmaradt mögöttem! Miféle föld lehet ez? Nem ismerem! Ezt a jávorszarvast is ki tudja, ki számolta, hány napja üldözöm? Aztán ha megölni meg is öltem, innen hosszú az út hazáig, haza hát nem vihetem! – így gondolkodott magában, majd fölkel. A jávorszarvast megnyúzta, hátafaggyúját levágta, bedugta hócsizmája szárába. Húsát ággal-gallyal letakarta, alul is befonta, aztán amerről jött, arrafelé újból nekiindult. Mentében egy ideig egyik szárnyát a hóban húzta, majd fölreppent egy kicsit, aztán megint csak vont vele egy jelet a hóba.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszer csak szembetalálkozott a gyalogos pásztor emberrel. Az még most is a jávorszarvast üldözte.

– Megölted-e a jávorszarvast vagy elszakítottad? – kérdezi most a gyalogos paszter ember a szárnyastól.

– Megölni megöltem, de olyan messze öltem meg, hogy a húsát is otthagytam. Én most megyek haza, de ha kell neked a jávorszarvashús, hát csak menj, vedd el! – válaszolta a szárnyas paszter ember a gyalogosnak. Ezzel hócsizmája szárából előhúzta a jávorszarvas faggyúját, és odaadta a gyalogosnak, hogy legyen mit ennie, míg megtalálja a húsát is, majd így folytatta:

– Ahogy visszafelé jöttem, szárnyammal a hóba jelet tettem. Hosszú ideig mégy-e, rövid ideig mégy-e, ezen a nyomon rátalálsz majd a jávorszarvas húsára. Meg is eheted, de akár ott is maradhatsz, mert gyalogos ember onnan már haza többé nem juthat!

Ezzel a szárnyas paszter ember ment tovább hazafelé, a gyalogos meg elindult, folytatta útját előre. Útközben eszegetett a jávorfaggyúból, így hát éhen se veszett. Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, mire a faggyúja elfogyott, rátalált az elejtett jávorszarvasra.

– Hát az én földöm csakugyan messzire került! Mikorra jutok én innen vissza, gyalog? – mondogatja magában. Előszedte hát a húst, és nekilátott eszegetni. Eszegetett, evegetett, aztán elkezdett nézgelődni erre is meg arra is.

– Az én hazám innen messzire van. Gyalog nem is jutok vissza soha! – gondolja. – Földnek föld ez is! Hal is jut, vadászni való vad is akad, nem lesz itt rossz! Itt maradok! – így gondolkodott magában, aztán így is lett! A gyalogos paszter ember ott maradt örökre. Régi földjét azóta már teljesen el is feledte.

Ettől a gyalogos paszter embertől származott aztán a paszter nemzetség. Előtte sose éltek itt. és hogy ide kerültek, annak ez a története!

A MOSZ-NŐ

Szalehard vidéki mese

Egy magányos házban élt egyszer egy mosz-nő.¹² Egyik évben, mikor tavaszra vált már az idő, szépen kimintázott, hímes subáját kitette a napra száradni.

– Hadd száradjon meg egy kissé! – gondolta magában, aztán bement a házba, munkához látott. Estefelé kimegy, látja: nincs meg a subája! Nézdegél jobbra, nézdegél balra, de a subáját csak nem találja! Szél se volt, hát hova lett?! Csak nem ember vitte el?! Nézi a környéket, de senkit se lát. Hát sírva fakadt:

– Miért is akasztottam ki? Még az anyám varrta annak idején vagy huszonöt éve. De harminc évig se szakadt volna az el! Földön járó lábasjóság vitte volna el? Vagy égben szálló szárnyas madár ment el vele? Hol is találom meg? – sopánkodott magában. Aztán lefeküdt, de sehogy sem bírt elaludni. Reggel gyorsan fölkel. Evett, ivott, kendőt tett a fejére, és amerre a szeme látta, útnak eredt.

Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, egyszer csak érzi, hogy elhagyta az ereje. Körülnéz: amott füstöl! Hát egy házból jött ki a füst! Három oszlopa földbe van süllyesztve, három meg az ég felé emelkedik. A mosz-nő odamegy a házhoz, bemenni nem mer. Ember, vagy ördög lakik benne, ki tudja! Hallgatózik. Belülről csak a tűz surmogása hallatszott. Sírni kezd. Ekkor kinyílt az ajtó, s a házból egy asszony jött ki elébe: – Ki vagy te? – kérdezte a mosz-nőtől.

– Én a magányos házban lakó mosz-nő vagyok! – felelte a mosz-nő.

Az asszony odarohant hozzája:

– Úrnőm, miért jöttél ide? – kérdezte tőle.

– Elveszett az anyám varrta subám.

– Hogyan veszett el? – kérdezte az asszony.

– Kiakasztottam száradni, s eltűnt. Földön járó lábasjóság vitte-e el, égben szálló szárnyas madár ment-e el vele, nem tudom. Csak megyek utána, amerre látok – válaszolta a mosz-nő. Az asszony

pedig megcsókolta, bevitte a házába. Ennivalót tett elé, megvendégelte. A mosz-nő evett, de amennyit evett, annyit sírt is.

– Ne sírj, sírással sose találod meg! – csitítja az asszony.

– Bizony, nem találom meg soha – hajtogatta a mosz-nő.

– Várj csak, míg a sógorod¹³ hazajön, ő talán látta valahol! – biztatta az asszony, s alighogy kimondta, máris hallják ám, hogy valaki jön. Az asszony férje jött meg. Bejött, nem szólt semmit.

– Nem veszed észre – szólt rá az emberre a felesége –, hogy ismerős ember van nálunk?

– A tavaszi szél megrontotta a szemem, de most már látom: a magányos házban lakó mosz-nő van itt – mondotta az ember, aztán ezt kérdezte a mosz-nőtől: – Talán csak nem keresel valamit? Halászó-vadászó ember vagyok, messze földet bejárok, közeli földet bejárogatok, de nem találtam semmit.

– Az anyám varrta subám veszett el, az után járok én!

– Erre már csak az ördögök járnak, ember meg se fordul itt – mondta most az ember.

– Mégis, nem láttál valamit? – kérdezi újból a mosz-nő.

– Ha arra vitték volna, amerre ő jár, csak meglátta volna! – válaszolt a férje helyett az asszony. Aztán az ember is megszólalt:

– Asszony, adj oda a húgodnak egy nyári menyétbőrt! Messzi földön, ott a különálló földön, ott lakik a kisebbik néne. Az talán tud valami hírt mondani neki.

Ezzel lefeküdtek. Reggel fölkeltek. Az ember már rég elment. Fekhelyét evetszőr-vastagságú dér borította. Csakhamar a két asszony is fölkel, evéshez látlak. A mosz-nő amennyit eszik, annyit sír is!

– A subámat megkeresem, még ha meghalok nyomban, akkor is megkeresem! – sírta a néniének. A néne erre megcsókolta, a mosz-nő meg elindult a maga útjára.

Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, talán néhány hétig is járt, egyszerre csak megint elhagyja az ereje.

– Ha ma még nem is, de holnap bizonyára meghalok – hánytavetette magában. Ekkor, amint előre néz, megint csak megpillant egy házat. Három oszlopa földbe van süllyesztve, három meg az ég felé magasodik. Odamegy a házhoz, de oly gyöngye volt már, hogy az

ajtót sem bírta kinyitni. Egyszer csak belülről valaki kinyitja az ajtót, kijön egy asszony, és a mosz-nőt kezénél fogva bevezett a házba.

– Úrnő testvérkém, néném, mi történt veled? – kérdezi.

– Szemem be van dagadva, beszélni se tudok, hadd, hogy egy kicsit élethez jussak, mindjárt elmondok mindent – válaszolja neki a mosz-nő. Erre az asszony lefekteti, enni ad neki. A mosz-nő ekkor úgy elaludt, hogy csak arra ébredt, amikor megjött a sógora. Kinyílt az ajtó, s mintha egy bundás-subás medve jönne be, belép rajta valaki. Egészen közel megy hozzá, szimatolja, figyeli. A mosz-nő megrémült.

– Ismeretlen ember érkezett-e vagy mi, hogy annyira fülelsz – szólt most rá az asszony a férjére. Erre már a mosz-nő is újból felnyitotta a szemét. Hát látja ám, hogy a medvebőr-suba¹⁴ ott lóg egy szegen, és egy ritka szép termetű fejedelemhős áll előtte, ő bizony ilyen embert még sohasem látott! Megszólal most az ember:

– Magányos házban lakó mosz-nő, mit keresel ezen a madár se járta messzi vidéken?

– Az anyámról rám maradt subámat keresem – válaszolja a mosz-nő.

– Csak nem valami kedves subád veszett el?

– De igen! Hej, én abban a subában ezt az egész Tórem-istenteremtette földet bejártam, s még csak meg se feslett, még csak be sem szakadt. Hej, ilyen suba volt az! S most elveszett.

– Messze van a te subád – mondja erre a mosz-nőnek a sógora.

– Még a madár se tudna eljutni oda, hát még egy ilyen magadfajta gyenge nő!

– Én a subámat megkeresem, még ha belehalok, akkor is!

– Hát ha ésszel élsz, talán nem veszted rajta a lelked – válaszolta a mosz-nőnek a sógora, aztán ettek, majd lenyugodtak. Reggel, ahogy fölkelnek, az ember mindjárt megparancsolja a feleségének:

– Asszony, adj oda a húgodnak egy nyári evetbőrt! – majd odafordul a mosz-nőhöz, és megkérdezi tőle:

– Az öregebbik sógorod mit adott neked?

– Ő nyári menyétbőrt adott nekem – válaszolta a mosz-nő.

– Az öregebbik sógorod tudta, mit kell adnia! Most pedig elmegy. Útközben, az Ob folyása mentén, meg a tengerparton is, sok emberrel találkozol majd. De te ne hallgass rájuk, még csak rájuk se

nézz! Ha már elhagytad őket, egy városra bukkansz. Ennek a városnak a szélén van egy fa, a fa tetején egy ház. Ennek a fa tetején levő háznak az. ablaka alatt, egy gerendán, ott van a te subád.¹⁵ Mikor a fa közelébe érsz, vedd magadra a menyétbőrt, amit az öregebbik sógorod adott! A fa két oldalán kutyák hevernek sorjában, de te ne félj tőlük, nem vesznek észre. Csak menj csendesen tovább! Aztán kússz föl a fára, vedd vissza a subád. A nyári evetszőrt borítsd magadra, de közben nehogy azt gondold: „Na, végre megvan a subám” – mert a kutyák rögvest széjjeltépnek. Most hát menj, de a szavam ne feledd!

A mosz-nő el is indult. Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszer csak, amikor az egyik lába már fáradni kezdett, az Ob partján vonóhálóval halászó embereket pillantott meg. Az egyik énekelt, a másik nevetett. Neki itt mi dolga, meg se állt, csak ment tovább.

Ment, ment, míg egyszer csak meglátta maga előtt a várost vagy micsodát. Előtte egy fa, a fa tetején pedig, alighogy látni lehet, egy ház. Közelebb megy, magára veszi a nyári menyétbőrt, s kússzni kezd fölfelé. A fa két oldalán kutyák hevernek vasláncra verve. Alig van közöttük egy kis férőhely, alighogy el lehet menni rajta. A mosz-nő mégiscsak megy, veszi a subáját – embert nem is látott – magára ölti a nyári evetszőrt, aztán mintha nyári evet lenne, nekiindult visszafele. Hát amint odaér a fa tövéhez, azt gondolja magában: „Na, végre! A subámra mégis rátaláltam!” Alighogy ezt gondolta, abban a pillanatban a kutyák ráugrottak, és nyomban fel is falták. A mosz-nő meghalt, a subája ott maradt, de a lelke ment tovább!¹⁶

Ment a lelke. Odaért a fiatalabbik nénje házához, az ajtó becsapódott.

– Jaj, meghalt! – mondja a nénje, és sírni kezdett. A lélek ment tovább. Odaérkezett az idősebbik nénje házához, erre nála is becsapódott az ajtó.

– Jaj, akim odajárt, meghalt! – kiáltotta erre a nénje, és sírni kezdett. A lélek pedig megint csak ment tovább, a maga házába. Ott aztán bebújt a sok vadprém meg a sok nyusztprém közé. De hiába bújt közbük, nem tudott föltámadni. Elment hát a házból. A föld éppen újulni kezdett, tavasz volt, a mosz-nő lelke bebújt a földbe. Ahol belebújt a földbe, ezen a helyen nemsokára egy piros virág

kezdett nőni. Nőtt, nődögélt, egy medve arra jött. és a piros virágot megette. Alighogy beléjutott a medvébe a mosz-nő lelke, mert hát a virág az volt, a medve terhes lett tőle, gyermeke született. Aztán még egy gyermeket szült, majd harmadikként a medve egy hanti nőt, a magányos házban lakó mosz-nőt hozta világra.

– Hanti nőt, égi lányt szültem! – kiáltott föl ekkor a medve.

Telt az idő, s felnevelte őt is a többivel együtt. Mikor a leány felcseperedett, nyírfaháncsot hántolt, a olyan hímes-díszes nyírhéjedényt varrt belőle, hogy még!

Amint így éldegélnek mindnyájan, egyszer csak a medveanya megszólal:

– Hanti lányom, égi lánykám, menj el innen, menj el valamerre! Érzem, hogy emberek jönnek és megölnek.

– Én nem hagylak el titeket! – válaszolta neki a leány. – Te anya vagy, inkább engem öljenek meg, s ti maradjatok életben!– Hanti lánykám, égből jött. lánykám, halálom napját a Tórem-isten rendelte el, te azt megváltani nem tudod! De majd ha hanti emberek közé kerülsz, és a toron húsomat fogják enni¹⁷, te, hanti nő, égi lánykám, kezünk-lábunk, cirbolyafenyő-toboz szép körmeinket a part mentén rejtse el egy csendes helyre, hogy holtunk után lelkünk rátaláljon! Ha sírsz is, erről azért ne feledkezzél el!

Amint így beszélgetnek, hallják ám, hogy kint emberek járnak-kelnek. Erre a medveanya folytatta:

– Hanti nő, égi lánykám, látsz még bennünket! Ahogy beáll az esti szürkület, lelkünket, hét csillag formájában, meglátod majd az égen. Ha kérdezik tőled, csak annyit mondj: „A *medve háza* az.”¹⁸ E hét csillag mi leszünk.

Ebben a pillanatban künn a nép a házat, a ház ajtaját törni kezdte.

– Lánykám, menj hátrább, nehogy helyettem benned tegyenek kárt! – szól rá a medveanya a leányára. A leány ekkor mégiscsak odamegy az ajtóhoz, és kidob egy hímes nyírhéjedényt a ház elé. Ahogy a nyírhéjedényt az emberek meglátják, kérdezgetni kezdik:

– Honnét került ide ez a nyírkéregedény?

– A ház belsejéből dobták ki! – mondja valaki. Nézegetik az edényt, nem ismernek rá. Ilyen mintákat náluk senki sem csinál.¹⁹

– Mi ilyen nyírhéjedényt még nem is láttunk! Hogy kerültek ezek oda be? Csak nem ember lakik a barlangi házban?²⁰

Ekkor a leány megint csak kidobott egy nyírhéjedényt. Az emberek meghökkentek:

– Hát ez hogy lehet?! Medveállat házában nem szokott nyírhéjedény lenni!

Most a medveanya másodszor is rászólt a lányára:

– Lánykám, menj innen!

A leány most sem hallgat rá, hanem egy harmadik nyírkéregedényt is kivet az ajtón. Az emberek közül néhányan megint csak felkiáltanak: – Honnan máshonnan került ide nyírhéjedény, ember van a barlangi házban!

– Hogy lehetne itt ember?! – kiabálnak közbe mások. – Ördög van itt, ördög, de nem ember!

A házban a medveanya megint csak megszólal:

– Lánykám, menj hátrább!

Most az emberek a házba felülről bedugnak egy gerendát.²¹ A medveanya a barlang nyílásán át rájuk akar rontani, de a leány visszatartja:

– Anyácskám, hadd menjek ki én először!

A medveanya nem hallgatott rá. Elérkezett halálának a napja, ahogy Tórem-isten rendelte, meg kell halnia. Kiment hát a barlangból, az emberek pedig kárt tettek benne, megölték. Az emberek ekkor újból csak kiabálni kezdtek:

– Két öcsike is van bent! Két bocs még bent maradt! – s ezzel a barlangba bedugtak egy horgas szálfát. Az idősebbik bocs megfogta, a leány meg rákiáltott:

– Bátyám, hadd menjek én!

– Testvérkém, hanti nő, égi nő, miutánunk téged is kihúznak, maradj csak még! – válaszolta a leánynak. Ekkor az emberek a bocsot is kihúzták, kint pedig megölték. A leány most kisebbik bátyját is kérlelni kezdte:

– Bátyám, nő vagyok, hallgass rám! Hadd, hogy helyetted engem húzzanak ki!

A fiú nem hagyta:

– Hadd húzzanak ki előbb engem! Így én halok meg hamarább, és két szememnek már nem kell látnia, hogy bántalmaznak téged.

Az emberek ekkor a második testvért is kihúzták és megölték. A leány a házban sírva fakadt. Az emberek odamennek, hallgatóznak: a medvebarlangból emberi sírás hallatszik!

– Mi lehet az?! – kérdezzetik egymástól. Még jobban odafigyelnek. Csakugyan emberi sírás! Már majdnem elmennek, amikor megszólal a leány:

– Az enyéimet mind megöltétek! Hát engem miért nem öltök már meg?!

– Ember ez! Ki kellene húzni! De hogyan? – kiabálnak összevissza. A Városi-Fejedelemöreg legkisebbik fia fogja magát, bemegy a medvebarlangba, és kihozza a síró leányt. Látják ám: a leányon fejedelmi nyuszt suba, selyem fejkendő! Az emberek maguk között sugdolózni kezdenek:

– A Városi-Fejedelemöreg fia a magányos házban lakó tündér mosz-nőt hozta ki a barlangból! – Így beszéltek az emberek, a fiú pedig a leányt beültette a szánjába, bal felől, oda, ahová a feleséget szokták ültetni, majd fogta a hajtókötelet és nekiiramodtak.

Rövidnek rövid ideig vitte, hosszúnak hosszú ideig vitte, egyszer csak beértek a fejedelmi városba. A városban már széltében-hosszában beszélnek:

– A Városi-Fejedelemöreg legkisebb fia a magányos házban lakó tündér mosz-nőt hozta magának feleségül!

– Hoznia is kellett! – mondta rá a Városi-Fejedelemöreg is, és a leányt bevitték a házba. Selyemből kárpitot csináltak neki, női zugot rekesztettek számára, s a leány náluk kezdett éldegélni.

Ezalatt az emberek beszállították az anyját is meg a bátyjait is. Nagy rivalgással összegyülekezik a nép, s a medvéket nyúzni kezdik. Közben a játszó ember játszik, az énekes ember énekel, a varázsló ember varázsol, ki-ki teszi a magáét. Aztán esznek, isznak, a táncosok táncolnak. A leány meg a kárpit mögött sírdogál. Annyit sírt már, hogy a szeme egészen bedagadt. Aztán mikor vége lett a táncnak, a leány figyelni kezd. Meglesi, hova szórják az emberek a medvék cirbolyafenyő kéz- és lábkarmait, odamegy, összeszedi valamennyit, és kiviszi a partmenti csendes erdőbe. Ott leteszi, lelkük hadd találjon rájuk!²²

Amint megy visszafelé, egyszer csak hallja ám, medveanyja, medvetestvérei közelednek feléje. Hallja, amint a lelkeik

beszélgetnek:

– A hanti nőt, az égi lánykát én szültem! Lábtobozaimat, kéztobozaimat lábbal taposni nem szabad! Jaj, a hanti ember megtetszett neki, s parancsomat talán már el is feledte!

Mikor közelebb érnek, megint csak hallja:

– Hanti nő, égi lányka, mi a te sírásod nyomán jöttünk, íme, a mi lábtobozainkat, íme, a mi kéztobozainkat meg is találtuk. Nézd, lelkeink most az égbe szállnak! Hanti nő, égi lánykám, az égben hét csillag tűnik fék Ládd, én vagyok a hetedik csillag! Két oldalamon az én két gyermekem. *Medve háza* – így nevezd ezt a csillagzatot, s ha majd a könnyeid elállnak, mondd el a népnek is, mert ez még nem tudja. Majd kérdeni fogják: Miért *Medve háza* e csillagzat neve? – Mondd meg nekik: A hanti nőt, az égi lányt szülte. A magányos házban lakó tündér mosz-nő az ő lánya volt, azért *Medve háza* a neve! De most már menj vissza! Holnap majd így szólnak hozzád: egyél! De te így válaszolj nekik: Én az anyám húából nem eszem, én a medveanyám húását nem tudom megenni! Ha hét télen, hét nyáron is erőltettek, akkor is, egy falatot se fogok enni! Ha itt nem maradhatok, akkor hát megyek tovább, amerre a szemem lát.

A leány így is tett. Visszament a házba, és úgy beszélt, ahogy az anyja szava meghagyta neki.

– Lánykám, kis menyem, csak nem azért jöttél, hogy elmenj?! – ijedt meg erre a Városi-Fejedelemöreg. – Valami neked való ennivalót találunk tán itt is!

Így hát a mosz-nő ott maradt náluk. Amióta megérkezett hozzájuk, azóta egészséges, boldog a nép. Vadászaton csak úgy jön elébük a vad, halászatkor egymást érik a jobbnál jobb fogások. Aztán a leány egy gyermeket is szült nekik. Azt a gyermeket nevelgeti még most is. Én is jártam már náluk!

AZ IGAZAT TEVŐ EGÉR

Szalehard vidéki mese

Egyszer a nyúl füvet evett a fűrakásból. Falatozgatás közben egyszer csak egy éles fűszál megvágta a szája szélét. Megharagudott erre a nyúl, elszaladt a tűzhöz, és azt mondta neki:

– Tűz! Fald föl ezt a fűrakást!

– A fűrakás mi rosszat tett neked? – kérdezte a nyúltól a tűz.

– A fűrakás megvágta a szájam szélét – panaszolja a tűznek a nyúl.

– Ha ettél, hadd vágja meg! – mondja erre a nyúlnak a tűz.

– Na, várj csak, találkozunk még! – kiáltotta oda a tűznek a nyúl, s elszaladt a vízhez. Azt mondja neki:

– Víz! Oltsd el ezt a tüzet!

– A tűz mi rosszal tett neked? – kérdezi tőle a víz.

– A tűz nem falja fel a fűrakást.

– A fűrakás mi rosszat tett neked?

– A fűrakás megvágta a szájam szélét.

– Ha ettél, hadd vágja meg – felelte a víz is a nyúlnak.

Ekkor a nyúl elfutott a vízi manóöreghez. Így szólt hozzá:

– Manóöreg! Idd meg a vizet!

– A víz mi rosszat tett neked? – kérdezi a nyúltól a vízi manóöreg.

– A víz nem oltja el a tüzel.

– A tűz mi rosszat tett neked?

– A tűz nem falja fel a fűrakást.

– A fűrakás mi rosszat tett neked?

– Evés közben a fűrakás megvágta a szájam szélét.

– Ha ettél, hadd vágja meg – felelte neki a vízi manóöreg, a nyúl pedig továbbshaladt. Útközben találkozott két íjasemberrel. Azokat is megszólította:

– Két íjasember! Nyilazzátok agyon a vízi manóöreget!

– A vízi manóöreg mi rosszat tett neked?

– A vízi manóöreg nem itta meg a vizet.

– A víz mi rosszat tett neked?

– A víz nem oltja el a tüzet.

– A tűz mi rosszat tett neked?
– A tűz nem falja fel a fűrakást.
– A fűrakás mi rosszal tett neked?
– Evés közben a fűrakás megvágta a szájam szélét.
– Ha ettél, hadd vágja meg – felelték neki az íjasemberek.
– Megadjátok csak! Megbánjátok még ezt! – fenyegette az íjasembereket a nyúl. Aztán még mérgesebben szaladt tovább. Útközben találkozott két asszonnyal. Az asszonyok éppen varrogattak.

Odamegy hozzájuk a nyúl, s rájuk kiált:

– Asszonyok! Vágjátok el a két íjasember íjának az idegét!

Az asszonyok megkérdezik tőle:

– Az íjasemberek mi rosszat tettek neked?

– Az íjasemberek nem nvilazzák agyon a vízi manóöregét.

– A vízi manóöreg mi rosszat tett neked?

– A manóöreg nem itta meg a vizet.

– A víz mi rosszat tett neked?

– A víz nem akarja eloltani a tüzet.

– A tűz mi rosszat tett neked?

– A tűz nem falja fel a fűrakást.

– Hát a fűrakás mi rosszat tett neked?

– Eves közben a fűrakás megvágta a szájam szélét.

– Ha ettél, hadd vágja meg!

– Megálljatok, varróasszonyok, majd elbánok én még veletek! – kiáltott rájuk is haragosan a nyúl, s szaladt tovább. Útjában összefutott az egérrel. Az egér megijedt tőle, és beszaladt a vackába.

– Egér! Miért bújtál el? – kiáltott az egérre a nyúl. – Szaladj, és rágd össze a varróasszonyok varrófonalait!

– Nincs nekem bajom a varróasszonyokkal – feleli neki az egér.

– Ha nincs bajod a varróasszonyokkal, akkor majd én a házad ajtaját egy kutya fejével zárom le! – mondja neki a nyúl.

– Ne hozd rám a kutyát! – visít fel rémülten az egér. – Megyek, megyek az asszonyokhoz.

Erre az egér csakugyan elszaladt az asszonyokhoz. Az asszonyok megijednek tőle, s már messziről kiabálják: „Elvágjuk a két íjasember idegeit.” Megszólalnak erre az íjasemberek is:

„Asszonyok, ne vágjátok el az íjaink idegét! Inkább agyonnyilazzuk a vízi manóöregét.” Megszólal a vízi manóöreg is: „Két íjasember! Ne nyilazzatok le! Ne lőjetez agyon! Megiszom a vizet.” Megszólal erre a víz: „Manóöreg, ne igyál meg! Eloltom a tüzet.” Megszólal a tűz: „Víz, ne olts el engemet! Felfalom neked a fűrakást” Ezzel a tűz odakapott a fűrakáshoz, aztán elégette, felfalta az egészet. Utolsó szálíg mind odaveszett.

Elhamvadtt az egész.

Így tett az egér igazat.

ASSZONY-UNOKÁJA

Szalehard vidéki mese

Mikor még az Asszony-unokája²³ kicsiny gyerek volt, az asszonynénje nevelte, ő járt vadászni helyette, ő ejtette el számára a szükséges vadat. Értett is az asszony mindenféle vadnak elejtéséhez, csak a farkasállattal meg a medveöreggel nem bírt. Közben a gyerek felnőtt, de még most is az asszonynénje vadászott rá. Ő meg kényelmesen csak otthon heverészett!

Egy fagyos napon az Asszony-unokája mégiscsak rászánta magát, és kiment a házból. Körülnézett, egyszer csak rénszarvasnyomot vett észre a hóban. Követni kezdte: a ház mögött egy szép rénszarvas kaparászott. Az Asszony-unokája erre visszament a házba, s azt mondta:

- Asszony, adj nekem egy íjat!
- Mit láttál?
- Egy gyönyörű szép erdei rénszarvast.

Az asszony most a fejaljban keresgélni kezdett, s kihúzott onnan egy íjat meg néhány nyilat. Odaadta a fiúnak. A fiú elvette, kiment vele. Hátulról odalopózott a rénszarvashoz, s mikor az felkapta a fejét, hogy elszaladjon, keresztüllőtte. Az Asszony-unokája odaszaladt hozzá: a rénszarvas már nem lélegzett. Erre fogta, két agancsánál megragadta, vállára vette, s mint a szánt szokás, hazahúzta.

– Néném – kiabált be a házba –, nyúzd meg ezt az erdei rénszarvast!

Az asszony kimegy, meglátja a rénszarvast: „Az unokaöcsém felnőtt, rénszarvasölő férfi lett!” – gondolja magában. Majd nekilátott, hogy a szarvast megnyúzza. Nagy, kövér állat volt! Az asszony külön tábla tette a zsírját, külön a gyomra faggyúját. Húsát szétdarabolta, a lábas-kamrába vitte, aztán ment csak be a házba, hogy a faggyúját kifőzze. Neki is látott, a faggyút egy fazékban odatette a tűzre, a rénszarvasfejet meg lerakta a tűzhely szélére. Az Asszony-unokája nézte egy darabig, heverészett, aztán felkelt, s odaült a tűzhelyhez, a rénszarvasfej mellé.

– Nénémasszony – kérdezi –, mit csinálsz?

– Főzöm a faggyút, hogy még frissiben kész legyen az egész!

Egy kis idő múlva az Asszony-unokája megint csak megszólal, odaszól a rénszarvasfejhez:

– Hallod-e, miért köpködsz te engemet?

– A fagyott fejben most enged fel a vére, az szivárog rád. Menj odább, hogy rád ne olvadjon! – mondja az asszony, de ő meg se mozdul. Valamivel később megint csak megszólal:

– Ez a rénszarvasbikafej miért köpdös engem?!

– Menj odább, mondtam már! – válaszolja neki mérgesen az asszony, ezzel elcsendesednek mind a ketten. Az asszony főzi tovább a faggyút, a fiú meg üldögél. Egyszer csak az Asszony-unokája hirtelen felugrott, felkapta a fejszét, a rénbikafejet elkezdte ütni-vágni, s közben ezt mondogatta:

– Engem köpdösöl te?! Már megint köpködni kezdesz?

Amint az Asszony-unokája így vagdalkozott, a rénbikafej ráesett a tűzhelyre. Erre a faggyús fazék rádőlt a tűzre, a faggyútól a tűz lángra lobbant, a láng a házat felgyújtotta, s egyszeriben olyan tűz támadt, hogy az Asszony-unokája is alig tudott kivergődni az udvarra. Az asszony bennégett. Végül a ház is összeomlott, az Asszony-unokája hiába szórta rá két marékkal a havat. Ekkor az Asszony-unokája mit tehetett volna mást, sírni, jajgatni kezdett, a ház meg közben teljében elhamvadt.

Ekkor az Asszony-unokája a hamuban keresgélni kezdett. Sokáig keresgélt, nem talált semmit, de aztán mégiscsak egy csontdarab akadt a kezébe. Nézegeti, forgatja: hát az asszonynénje gerinccsontjának egy darabja! Nézi, nézi, aztán sírva fakad. Mit csináljon vele? Sehogy sem tudja kitalálni. Hirtelen eszébe jutott valami. Elindult, odament a lábas-kamrához, ajtaját feltörte. A kamra telis-tele volt ruhával. Fogott egy rénborjúbőrből készített subát, aztán az asszonynénje gerinccsontját belegöngyölte a subába, övét kötött rá, a tetejébe pedig vörös fejkendőt tett. Úgy bebugyolálta, mintha élő ember lett volna! Majd fogta az egészet, s akárcsak egy embert, rákötötte a szánjára. Készített vállkötelet, szánhúzókötelet, befogta magát a szánba, s elindult vele.

Ment, mendegélt, azt se tudta merre megy, csak ment. Egyszerre csak egy város tűnt fel előtte. De nem ment be rögtön a városba,

hanem várni kezdett, hogy besötétedjék. Ahogy besötétedett, fogta a szánját, rátett egy nagy követ, és így húzta tovább. Csakhamar a város alá ért. Keresett egy jégbe vágott léket, a szánt odaállította a léknek a legszéléhez, úgy, hogyha valaki meg találja mozdítani, akkor a szán azonnal beleforduljon a lékbe. Csak ezután ment be a városba.

– Kinek a városa ez? – kérdezi a város szélén álló városőriző embertől.

– Ez a Városi-Fejedelemöreg városa – hangzik a válasz, ő pedig megy tovább. Egyenesen a Városi-Fejedelemöreg házához. Még oda sem ér, a fejedelmi gyermekek suttogják, mondogatják egymásnak: az Asszony-unokája érkezett meg! Az Asszony-unokája érkezett meg! Kijön erre a fejedelem is, rájuk szól:

– Nálatoknál is előbb hallottam, hogy jön az Asszony-unokája, hallgassatok!

Ezzel az Asszony-unokáját behívja a házába:

– Asszony-unokája, gyere már be!

– Hogy is mehetnék be? Nénémasszony az imént nagyon is megizzadt, most a lék szélén egy kicsit hűtögeti magát. Hogy hagyhatnám őt odakint!

Ezalatt kijött a házból a Városi-Fejedelemöreg két leánya is, az apjuk hát mindjárt rájuk parancsolt:

– Halljátok, az asszonynénét hozzátok ide!

A két leány érte szaladt. Odaérkeznek az asszonynénéhez. Alig érnek hozzá, hát az abban a pillanatban szánostul teljes hosszában belefordult a lék nyílásába. A leányok utánakapnak, de bizony csak a vörös fejkendő maradt a kezükben. A két leány egészen elrémült. Egyre csak a fej kendőt szorongatták. Nagyon féltek.

– Bűnbe estünk – mondogatják egymásnak. – Előbb csak csendesen kellett volna megfognunk. Így az öregasszony szíve összerezszent, s ő ijedtében beleesett a vízbe.

A leányok aztán mégiscsak erőt vettek magukon, hazafelé fordultak. Az Asszony-unokája már várta őket, közben egyre azt emlegette:

– Ezek a lányok ugyancsak sokáig odavannak.

Végül a leányok mégiscsak megérkeztek.

– Hol maradtatok ilyen soká? – kérdezi tőlük a Városi-Fejedelemöreg.

– Az asszonynénémet elhoztátok-e? – faggatja őket az Asszony-unokája is. A két leány némán állt előttük. Nem mertek meg sem mukkanni.

– Mi van veletek? – ripakodik rájuk végül is az apjuk.

– Apácska, bűnt követtünk el. Az asszonyt megijesztettük, az asszony belefordult a léknyílásba. Utánakaptunk, de már csak a fejkendője maradt a kezünkben.

– Hát ti megbolondultatok?! – fakadt ki erre az apjuk, de megszólalt az Asszony-unokája is:

– Én ezt ennyiben nem hagyom! Ahogy megöltétek az asszonynénémet, úgy öllek én meg titeket is. Mindannyiokat belefujtom a lékbe! Aztán az egész várost felégetem! Én ezt nem hagyom! Én semmiféle erős embertől nem félek, legyenek akárhányan...

– Asszony-unokája – kezdi kérlelni a Városi-Fejedelemöreg –, a vagyonom felét neked adom. Ellátlak asszonnyal is. Három lányom van, amelyiket akarod, vedd el, neked adom.

– Engem ne csalj meg! Az Asszony-unokájával még harminc kozák sem bír meg!

– Tedd meg, tedd meg azt a szívességet, csillapodj – könyörög neki újból a Városi-Fejedelemöreg.

– Mert ha én megharagszom, itt harminc embert sem hagyok életben! Városi-Fejedelemöreg, téged se hagylak életben! – ordít csak tovább az Asszony-unokája.

– Hagyjad már, csillapodj – mondja egyre a Városi-Fejedelemöreg –, neked adom a lányomat. A legfiatalabb, a lányosházban lakó kislányomat adom neked, csak csillapodj!

Erre az Asszony-unokája csakugyan csendesedni kezdett. Aztán feleségül kapta a Városi-Fejedelemöreg legkisebbik leányát, majd összegyűltek, hogy lakomát tartsanak. Enni-inni meghívták az egész várost. Nagy vigasság volt. A játszó férfi játszott, az énekes férfi énekelt, így mulattak néhány hétig.

Egyszer csak megszólal a Városi-Fejedelemöreg legidősebb fia, ilyen szóval:

– Ez már még sincs rendjén! Ez itt nőtestvéremet minden váltságdíj nélkül, csak nagy szájaló nyelvével vette meg.

Ezt az Asszony-unokája valahogy meghallotta. Nem szólt semmit, csak odament a játszó gyerekekhez. A gyerekek közt volt a Városi-Fejedelemöreg legidősebbik fiának a fia is. Ezt a játszóközül odahívta magához, kissé félrementek. Ott aztán így szólt a gyerekekhez:

– Oltsd ki a nyelvedet!

A gyerek kiöltötte a kis nyelvét, az Asszony-unokája meg elővette a kését, s egy nyisszantással levágta. A gyerek elszaladt, ő pedig visszament a házba mulatni, tovább mulatozni.

A Városi-Fejedelemöreg udvarában egyszer csak látják ám: a gyerek nem tud beszélni. Ha kérdezik, nem szól semmit, csak a szemét forgatja.

– A gyerek megnémult – mondogatják az emberek. – Sámánt²⁴ kell hívni! Sámánembert kell hozatni! Sámánt kell keresni!

Másnap, ahogy megvirrad, a Városi-Fejedelemöreg rokonai összejönnek, tanácskoznak:

– Itt a közelben nincs semmiféle sámánember. Van ugyan itt egy asszony, akiről azt mondják, hogy tud sámánolni, de annak sok gyereke van, s a gyerekei, lehet, hogy nem engedik el hozzánk. Van vagy harminc fia. Mi, közönséges emberek, hogy szállhatnánk szembe velük?

– Mégiscsak el kéne valakit küldeni érte – mondják az emberek. – Melyikünk menjen el érte?

– Kit küldenétek? – szól közbe a Városi-Fejedelemöreg. – Az Asszony-unokáját küldjük el érte, csak ő tudja elhozni nekünk!

Ezzel ráparancsoltak az Asszony-unokájára. Egy tízkutyás szánt befogtak neki, az Asszony-unokáját fölüllettek rá, az meg már ment is.

Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, egyszer csak odaérkezett a harminc ember házához. Mind a harmincán fogadják, úgy állnak ott, mint harminc bogáncskóró. Tüstént kérdezik az Asszony-unokájától:

– Mi járatban vagy?

– Azért jöttem, hogy anyátokat varázsolni hívjam.

– Hallod-e, ha megharagítasz bennünket, rákötözünk a kutyaszánodra, úgy kergetünk vissza!

– Nem az én dolgomban kérem – válaszolja nekik az Asszony-unokája. – A Városi-Fejedelemöreg hívja, az ő dolgában hívom. A magam dolgában dehogyis kérném!

– Ha valami rosszal teszel anyánkkal, a bosszúinktól meg nem szabadulsz! A Városi-Fejedelemöreg városát meg tűzzel pusztítjuk el, úgy vigyázz! – mondja a harminc fiú, azután megkérdezik az anyjuktól:

– Akarsz-e menni? Ha akarsz, menj! Ha nem akarsz, ne menj! Ez a te dolgod.

– Hívnak, megyek – feleli az asszony, s máris öltözködni kezdett – Hamarosan elkészült, s az Asszony-unokájával együtt kimentek, felszálltak a tízkutyás szánra. Nekiindultak. A harminc ember, a ház előtt állva, még egy darabig nézett utánuk, azután ők is mentek a maguk dolgára.

Az Asszony-unokája meg az öreg sámánasszony megérkeztek a Városi-Fejedelemöreg városába, behajtottak az udvarba. A sámánasszonyt karon kellett bevinni, mert már nagyon öreg volt. Mikor bevitték, megszólalt:

– Én már nagyon megöregedtem, minek hozattatok ide?

– A gyerekem megnémult. Hajdanában nagy híre volt a varázstudományodnak, azért hívtunk, hogy tegyél most is valamit.

– Hajdanában meg is gyógyítottam volna, de most már megöregedtem, mit tudnék én csinálni?!

Ezalatt a Városi-Fejedelemöreg tüzet rakatott, aztán a tűzre rátettek egy akkora fazekat, hogy az egész nép jóllakhatott volna belőle. Mikor a fazék forni kezdett, az asszony nekilátott varázsolni. Varázsolt, varázsolt, az Asszony-unokája meg eközben kiment az udvarra, ahol a gyerekek játszottak, összeszedte és fölbiztatta őket:

– Mihelyt a sámánasszony beszélni kezd, ordítsátok el magatokat: „Jön az ellenség! Jön az ellenség!”

A gyerekek meg is ígérték neki: amikor kell, fognak ők üvölni, ordítani. Az Asszony-unokája ezután visszatért a házba, ahol varázsoltak. Látja ám: a fazék forr, a sámánasszony varázsol. Ül a tűzhely szélénél, varázsol. Kutatja, ki tette ezt, mitől lett néma a

gyerek. Kutatja, jobbról, balról; isten-felől, ördög-felől, de ezek közül egyik sem tette. Kezdi mondogatni:

– Nem isten-csinálta dolog ez... nem ördög-okozta dolog ez – közben a fazék feléje csapódott –, az Asszony-unokája tette dolog ez!

Így beszél, de senki sem figyel oda, mert kintről valami zsibongás hallatszott, s egyszerre csak a gyerekek torkuk szakadtából üvöltözik: Jön az ellenség! Jön az ellenség! Itt az ellenség! Erre kivágódott az ajtó, az emberek mind kirohantak. Csak kint vették észre: nincs ott semmiféle ellenség, hiába keresik, csak a gyerekek zajonganak.

Míg az emberek kint jártak, az Asszony-unokája odamegy a sámánasszonyhoz, fogja a forró varázsoló fazekat, és az egészet az asszonyra borítja. Az asszony abban a pillanatban szörnyethalt. Két szeme kifordult, egész belsőrésze megégett a forró létől. Mikor az emberek visszajönnek, látják ám: a varázslóasszony meghalt. Megszólal most a Városi-Fejedelemöreg:

– Jaj, micsoda bajba kerültünk! Mi is ugyanígy meg fogunk halni. A harminc ember idejön, városunkat fölgyújtja, minket pedig egy szálíg megölnek. Jaj, hová is tegyük ezt az asszonyt? Valakinek vissza kellene vinnie!

– Az ám, az lenne a legjobb! – mondja rá valaki.

– Hogyne! A biztos halálba fussak – feleli rá egy másik.

– Mi el nem tudjuk vinni haza – mondja a harmadik.

A Városi-Fejedelemöreg is csak áll, még egy gondolata sincs, hogy mitévő legyen, de aztán mégis megszólal:

– Semmiképp se lehet itt tartani! Asszony-unokája, vidd haza te!

– Hát az én életem, azt hiszitek, nem kedves nekem? Dehogy viszem én haza! – válaszolja neki az Asszony-unokája.

Így beszélnek, beszélnek, de hiába. Végül is nagy sóhajtva azt mondja a Városi-Fejedelemöreg:

– Asszony-unokája, fiammá fogadlak, mindenemet neked adom. Elég lesz nekem a puszta étel is, amit te adsz. Csak ne haragíts majd engem, én minden vagyonom neked adom, de ezt az asszonyt, ezt vidd el innen! Ha okos vagy, talán még a lelket se szorítják ki belőled!

Az Asszony-unokája ráhagyta. Tíz kutyát befogatott a szánjába, az asszonyt rátétte, aztán elindultak.

Rövid ideig mentek-e, hosszú ideig mentek-e, az Asszony-unokája egyszer csak észreveszi: a harminc ember házának a közelébe jutottak. A szánt megállította, fölfordította. Az aljadúkok közé maga is bebújt, aztán újból nekiugratta a kutyákat, s elkezdett ordítani:

– Segítség! Segítség! Végünk van, elpusztulunk, végünk van!

Subáját az útszéli fákon, bokrokon darabokra tépette. Az asszony a havon verődik ide-oda, ő meg a szán tetején ül, és csak uszítja a kutyáit mindjobban. A tíz kutya tízfelé üvölt, az Asszony-unokája meg szakadatlan ordít:

– Végünk van! Végünk van! Harminc ember, az ebeimet fogjátok meg. Fogjátok meg!

Kirohan erre a harminc ember a házból, de mire kiérnek a szán már ott hever előttük csöndben. Az alja az égnek áll, útja telis-tele vérrel. Most a harminc ember a szánt talpára fordította, az Asszony-unokája meg tessék-lássék nagy kinnal kimászott alóla. Előhúzzák az asszonyt is. Látják ám: a feje kettéhasadt, belső részei teljesen össze vannak szaggatva. A harminc ember megszólal:

– Az anyánkat hogy ölted meg?

– Én nem tudom – feleli nekik az Asszony-unokája. – Ahogy ott a folyón átkeltünk, az ebek megugrottak. A szán fölfordult, én a szán alja közé keveredtem. Mikor elindultunk, mind a ketten egészségesek voltunk, de aztán... aztán hiába üvöltöttem. Nektek másutt járt az eszetek, s most a szán mind a kettőnket háládra zúzott!

Csakugyan, látják az emberek is, az Asszony-unokája sapka nélkül, suba nélkül, véresen áll előttük. Nézik a szánt, vizslatják a kutyákat:

– Bizony, elszakadt az ebek fejkötele. Tíz kutyának nagy az ereje, hogy is bírná egy ember szerszám nélkül megtartani!

– Adjátok már nekem egy subát! – szólal meg most az Asszony-unokája is.

Az emberek adtak neki, aztán nekiláttak, rendbetették a halottat. Az udvaron, mint az szokás, az ablakkal szemközt állványt csináltak

neki. Az asszonyt föltették rá, hogy az állatok ne érhék el. A fiúk beszélgetni kezdtek:

– Mi lesz most velünk, harminc emberrel? Ki fogja subáinkat megjavítani, szőrcsizmánkat rendbehozni?

Estefelé az Asszony-unokája egyszerre csak azt kezdi mondogatni:

– Menjünk be! Kint hideg van. Nagyon ver a zivatar is. – Később meg ezt mondja: – Nagyon meleg van itt bent! Én mezítláb meg levetkőzve szoktam aludni! Úgy jobb!

– Néha mi is mezítláb meg levetkőzve alszunk – felelik neki az emberek. Aztán nekilátnak, esznek, isznak. Még egy kicsit tesznek-vesznek, aztán aludni térnek. Közben az Asszony-unokája kilopózott, a halott válla alá odakötött egy kötelet, a kötelét a kéménynyíláson keresztül a szobába vetette. Aztán ő is lefeküdt. Kint erős volt az idő, zivatar tombolt, dermedtő hideg volt. Az emberek egy része alszik már, másik része meg meztelen heverész. Akkor az Asszony-unokája a kéménynyíláson keresztül meghúzta a kötelet, a halott nekilendült, s az ablakon keresztül bevágódott a szobába. A harminc ember abban a pillanatban, ki merre, ahogy voltak, ruhátlanul, kiszaladtak a szobából. Az Asszony-unokája pedig letről elkezdett ordítani:

– Segítség! Gyertek vissza! Mindjárt megöl! Gyertek vissza!

Ám senki sem jött vissza, senki sem válaszolt. Elcsendesedett minden. Az Asszony-unokája lefeküdt hát aludni. Reggel fölkel, a mezítlábas hónyomok mentén elindult. A lépések egy faodúhoz vezettek. Egy ember feküdt benne.

– Kelj fel, hé! – kiabál be neki. Semmi nesz. Az ember meghalt. Keresgél tovább. Látja ám: meghalt mind a harminc ember, egy sem maradi életben. Ekkor az Asszony-unokája visszament a házba, a halott sámánasszonyt betette a szobába. Aztán befogta a kutyáit, fölül a szánra, és elindult vissza, a Városi-Fejedelemöreg városába.

A parton a nép már messziről észrevette. Már azt hitték, vége van. A Városi-Fejedelemöreg nyomban megkérdezte tőle:

– Mi lett a harminc emberrel?

– Én megvoltam velük, különben megöltek volna. Most az egyszer még a lelkem élve visszahozhattam, de ha a harminc ember

ide jön ellenségeskedni... Én ezen a földön meg nem maradhatok! Megyek.

– Ha te elmész, mindnyájunkat megölnék – mondta erre a Városi-Fejedelemöreg, és azonnal nagy lakomát rendelt, hogy csak maradjon. Akkora lakomát csaptak, hogy egyszerre az egész város belakhatott.

Míg így eszegetnek, amint így iszogatnak, megszólal az Asszony-unokája:

– Városi-Fejedelemöreg! Az a harminc ember rövid időn belül, rövid idő el nem múltáig ide nem jön. Mégis én itt meg nem maradhatok. A hazug ember hány hazug szót mondhat! Némely ember, ha gonoszságból rákezd, egyhamar abba nem hagyja.

– Ha valaki csak egy rossz szóval is illet, csak mondd meg nekem! – válaszolja neki a Városi-Fejedelemöreg, de az Asszony-unokája hajthatatlan marad.

– Én még valami rossz ember miatt bajba kerülök. Én itt nem maradok, a magam földjére megyek!

– Ha menni akarsz, én visszatartani nem tudlak, menj! – mondja erre a Városi-Fejedelemöreg. A leányát ellátta minden gazdagsággal, intette, hogy a férjéhez jó legyen, ezzel elindultak. Nagy rénszarvascsordát, tehéncsordát hajtottak magukkal.

Megy az Asszony-unokája a feleségével, egyszer csak hátranéz, látja ám, az egész nép jön utána:

– Mi a Városi-Fejedelemöreggel meg nem maradunk! Ha veled leszünk, Asszony-unokája, minden ellenséggel szemben megvédsz bennünket!

Erre az Asszony-unokája fogja a sapkáját, vállán keresztül visszahajítja:

– Aki a sapkán innen került, az jöhet; aki túlra került, az csak forduljon vissza!

Akiknek vissza kellett fordulniuk, sírva fakadtak, akik mehettek, örvendezni kezdtek, aztán elindultak. Mikor megérkeztek, az Asszony-unokája földjére, a lábas-kamra csináló ember nekilátott lábas-kamrát csinálni, a házcsináló ember házat építeni, a nyáj őrő nyáját őrizni.

Az Asszony-unokája külön várost alapított, s talán még ma is éldegél valahol.

A CSUKA ÉS A MEDVEÖREG

Szalehard vidéki mese

A medveöreg egyszer a folyó partján sétálgatott. Léptei benyomódtak a puha földbe, fejét ide-oda himbálgatta. Amint így mendegél, a folyóból egy csuka²⁵ odaszól neki:

– Hallod-e, te csakugyan derék egy ember vagy, hogy itt sétálgatsz! De ha a hanti ember vadászatra indul, vasnyilával keresztüllő, akkor aztán véged.

Nézeget a medveöreg jobbra, tekinget balra, sehogy sem tudja kisütni, ki szólította meg.

– Ki mond nekem ilyeneket? Ki lehetne itt nálam erősebb? – dörmögi bosszúsan.

Erre megint megszólal a csuka:

– Ki erősebb nálad, még kérdezed?

A medveöreg már azt sem tudja, hová legyen, mi a csoda szölingatja egyre-másra. Leül. Kémlel, nézeget, de csak nem lát senkit, senki sem közelít feléje. A csuka pedig újból rákezd:

– Most ugyan üldögsz; de ha meglőnek, ültő helyedből hanyatt esel majd!

– Honnan beszélsz? – kérdezi rémülten a medveöreg.

– Innen e! – feleli neki a csuka, s kidugja a fejét a vízből. A medveöreg odanéz, látja, a folyó közepén csakugyan egy csuka, tanyáz, s megint csak azt mondja:

– Ha jön a hanti ember, agyonlő. Aztán sose leszel többé!

– Te se támadsz föl többé, ha meglőnek – feleli a csukának a medveöreg.

– Ha nem jött még el a halálomnak az ideje, hiába fog meg a hanti ember! Aztán ha meg is fog, mikor beletesz a kivájt fateknőbe, hogy feldaraboljon s megegyen, akkor megmérgekedem, s a farkamnak egy csapásával úgy megcsapom a teknőjét, hogy darabokra török. Lásd, ilyen vagyok én! De te olyan vagy, mint a szúnyog! Csak nagyra tartod magad.

A medveöreg feldühödik erre, beugrik az erdőbe, s hátsó lábával hatalmas csomó mohát rúg a vízbe.

– Ni, a derék, még megharagudott! De csak haragudj is, nem vagy te isten! – kiabál utána a csuka.

Ezután a medveöreg ment a maga útjára, a csuka is elment a maga dolgára, csak úgy elmentek. Elmentek mind a ketten, senki se tartotta számon, hogy hová mentek.

Egyszer, amikor a medveöreg újból a vízparton járt, megpillantotta a csukát.

– No, most elbánok veled – mondja magában. Ezzel odaugrott a vízhez, a csukát derekának a közepénél megkapta, kihajította a partra. Aztán a farkánál fogva megragadta, a fejét odaverte egy fához, majd ledobta.

– A múltkoriban egyszer azt mondtad: „Én feltámadok.” Lásd-e, most a szemed is kifordult. Talán mégse támadsz föl!

Így beszélt a medveöreg a csukához, aztán elvitte messze, be a szárazföldi erdőbe, és elrejtette egy fa gyökere alá.

– Majd ha megéhezem, eljövök és megeszlek – mondta még neki. Ezzel aztán elcammogott.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszer csak ez jutott eszébe:

– Éhes vagyok. Ma még nem találtam semmi ennivalót. De hej, van nekem valahol valamim!

Így hát a medveöreg nekiindult, hogy a csukáját megegye. El is ment, megkereste, elővette. Nézegeti, hát a feje már nyüvesedni kezdett.

Nézi, nézi, aztán beszélni kezd hozzá:

– No, most elviszlek, megeszlek. A Nap felé fordulva illik enni. De előbb lemegyünk a folyó partjára, hogy utána mindjárt jól ihassak rád.

Viszi a medveöreg a csukáját, leteszi a folyó szélére:

– A múltkor azt mondtad: „Én föltámadok.” Most meg csak fekszel itt dermedten, mint télidőben a fagyasztott hal.

Erre a csuka hirtelen csapott egyet a farkával, s beugrott a vízbe. A medveöreg utánakapott, de a csuka már lebukott a vízbe. Hiába keresi, kutatja a medveöreg, már nyomát se látja. Egyszer csak a víz közepén felmerül a csuka, s így szól:

– Medveöreg, ugyan miért nem ettél meg? Ugye mondtam neked a múltkor: nem esznek meg engem, ha nincs itt a halálom ideje.

Bámul a medveöreg egy darabig, aztán elindul az erdőbe. Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszerre csak szűnyogosra, melegre fordult az idő. „Már csak bemegyek egy kissé hűtőzni a vízbe!” – gondolja magában. Csakugyan így is tett. Megy, fürdik, csapkodja a vizet. Hát amint így hűtözgeti magát, egyszer csak hátsó lábát a víz alatt elkapja valami, aztán húzni kezdi lefelé, a víz alá. A medveöreg meg erőlködik, vergődik fölfelé, de hiába! Kínjában megszólal:

– Ki fogott meg engemet? – kérdezi. Senki se válaszol, csak valami húzza le még jobban a víz alá. A medveöreg orrán-száján nyeli a vizet befelé. Már majdnem az utolsó lélegzete is elszorul, mikor egyszerre elereszti az a valami. Ekkor a medveöreg nagy nehezen kívánszorgott a partra. Kívánszorgott, aztán mindjárt le is ült. Még a vizet lerázni se maradt erő benne! Üldögél, tekinget a víz felé, ahonnan egyszerre csak, lám, felbukkan a csuka. Megszólal:

– Medveöreg, csak nem akadt el a lélegzeted? – kérdezi tőle, de a medveöreg egy szó nem sok, annyit sem válaszol.

– Medveöreg, hallgass csak ide! A múltkor nagyon nagyra tartottad magad, de ha én az előbb egészen lehúztalak volna a víz alá, te ott egy napig sem bírtad volna ki. Én a múltkor majd egy hónapig feküdtem a szárazon. Medveöreg, ha te egy hónapig lettél volna a víz alatt, akkor a húsdod egész megnyüvesedett volna, még a bőröd is elrothadt volna! – Ezt mondta a csuka a medvének, majd visszabukott a vízbe.

A medveöreg meg elcammogott az erdőbe.

A TÜZES VÍZÖZÖN

Szalehard vidéki mese

Tórem-isten fent lakik az égben. Egyszer csak a felesége lebetegedett, s amint ez a dolgok rendje, fiat szült²⁶. Betette egy bölcsőbe, ringatta. Tórem-isten ekkor odajött és megparancsolta:

– Zárjátok be e gyermekei egy kerek kőházba! – Aztán odafordult a fiáihoz, és ezt mondta neki: – Én majd keresni foglak, de hogy mikor, ez az én dolgom!

Ezzel fogták a fiút, elvitték, bezárták egy házba, az ajtaját lelakatolták.

Rövid ideje volt-e már ott, hosszú ideje volt-e már ott, egyszer csak fölült a bölcsőben, és így szólt:

– Tórem-isten atyám felém se néz, pedig azt mondta: „Én majd keresni foglak.”

Üldögél tovább. Rövid ideig ült-e, hosszú ideig ült-e, egyszer csak megtapogatja az arcát. Megint csak megszólalt:

– Már felnőtt, szakállas ember lettem, mégis senki se néz felém! Tórem-isten atyám talán már nem is él! Nem tudok tovább itt megmaradni, hiszen egész eltespedek már!

Így beszélt, aztán megmozdult. Egy mozdulatával a kőházat összetörte, úgy hogy még szilánkjai sem maradt. Aztán nézgelődni kezdett. Meglátta a Napot, és észrevette, hogy a városban egy aranyház emelkedik. „Biztosan az apám háza lesz az!” – gondolta magában, és elindult feléje. Odament, kinyitotta az ajtaját, de belépni már nem volt ideje, mert az apja már jött is feléje:

– Fiacskám, miért jöttél ide? – kérdezte tőle. – Mondtam neked, hogy amikor kell, majd elmegyek érted. De most már nem kellesz, menj, amerre akarsz! Aztán ha erős emberrel vagy fortélyos emberrel találkozol, magadra vess! Megbírsz-e vele vagy sem, az már a te dolgod. Ha megvártad volna, hogy én keresselek fel, nálad erősebb ember, nálad fortélyosabb ember nem lett volna!

Megharagudott erre a fiú is, aztán így válaszolt az apjának:

– Akár bírok vele, akár nem, az az én dolgom! – ezzel megfordult s kiment. Elment, beköltözött istenapja testőrének a házába. Ott

éldegélt náluk. Egyszer csak, hogy, hogy nem, a fiú a testőr feleségével viszonyba keveredett. A dolog kitudódott, Tórem-atya összehívta a népét, és megparancsolta nekik:

– Öljétek meg őt!

– Hogyan öljük meg? – kérdezték az isten emberei.

– Amennyi ló csak van a városban, mind fát hordjon. A fából rakjatok máglyát, a máglyán égessétek meg! Hadd égjen, hadd pusztuljon! Ilyen ember nem kell hogy éljen:

A nép így is tett. Nagy tüzet raktak, aztán a fiút beledobták a lángok közé. Ő egy szót sem szólt, egy könnyet sem ejtett, a tűz meg égett éjjel-nappal. Amikor kialudt, Tórem-isten megparancsolta a népének:

– Menjetek, nézzétek meg, mi lett vele!

Az emberek csakugyan odamentek, megnézték, hát látják: a tűz helyén egy kis tó keletkezett, a tavon pedig egy kis ludacska úszik fel s alá. Visszamennek az emberek, a Tórem-isten máris kérdezi tőlük:

– No, mit láttatok?

– A tűz helyén tó keletkezett, a tavon pedig egy kis ludacska úszik. Csakis az istenfiú lehet az!

– Ha így van – parancsolta most meg a Tórem-isten –, puskát neki! Menjetek, löjétek agyon!

A nép megy is, egész éjjel lövöldöznek az emberek, egész nap durrogtatnak, végül a puskaaporuk is elfogyott, de a kis ludacskának semmi baja sem lett! Fortélyosabb volt, mint ők, nem tehettek benne kárt!

Alig múlt el egy kis idő, egyszer csak az emberek észreveszik, hogy a kis ludacska kiment a partra, és ott sétálgatni kezdett. Még egyszer odanéznek, hát látják – a kis lúd már nincs sehol, ellenben az istenfiú jövőget a város felé. Jön, aztán bemegy az apja testőrének a házába. Azt mondja neki:

– Itt vagyok, ölj meg! No, mikor ölsz meg? Ölj meg hát, a pusztá kezedd megölhetsz most!

Megharagudott erre a testőr, nekigyürkőzött. Megharagudott az istenfiú is, ezzel ő is nekigyürkőzött. Bírókra keltek. Az istenfiú fél kézzel elkapta az apja testőrének a fejét, és megcsavarta úgy, hogy az menten levált a nyakáról. A testőr meghalt. Ezután a fiú fogta

magát, és megint csak elment az apjához. Alighogy odaért a háza küszöbére, az apja már jött is elébe:

– Fiacskám, mit csináltál már megint? Mit tettél az én testörömmel? – kérdezte tőle, majd így folytatta: – Rossz neked itt az égi mezőkön! Menj, nézd, ott lent, ott is van egy föld, ott is él egy nép. Szállj le hozzájuk, légy a gazdájuk! Ők majd tisztelnek téged, könyörögni fognak hozzád.

Így hát az istenfiú, Tórem-isten fia, leszállt az égből, lejött erre a földre. Gondjába vette ezt a népet; ha megbetegedtek, ő gyógyíttatta őket. A nép imádni kezdte, de ez szemet szúrt az Égi-Atyának, Tórem-istennek:

– Engem már nem is tekint ez a nép! Fortélyos gazdájuk miatt egészen megfélekeztek rólam. Gazdástul együtt meg kell hogy öljem őket, tüzes vízőzönt bocsátok a földre! – így kezdett el gondolkodni.

Meghallotta ezt a fiú, megmondta a népének:

– Tórem-isten atyánk el akar pusztítani bennünket, tüzes vízőzönt akar bocsátani a földre.

Az istenfiú népe könyörögni kezdett gazdájához:

– Mi imádunk téged, rengeteg sok drága selymet, hét tálnyi aranyat adunk neked. Hét tarka lovat áldozatul leölünk, hét fekete rókát levágunk, vidd el, add oda Égi-Atyánknak!

A nép könyörgött, bemutatták az áldozatokat is, a fiú pedig elindult az apjához. Belépett hozzá, és így kezdett beszélni:

– Tórem-isten, Égi-Atya, a népem könyörög. Nézd ezeket az áldozatokat, és ne öl meg minket!

– Te csak ne szólj, ne is beszélj! Mához egy hétre tüzes vízőzönt bocsátok a földre!

Megharagudott erre a fiú is, így felelt az apjának:

– Ha bocsátani akarod, hát csak bocsássad! Én a népemet nem hagyom! – Aztán elbúcsúzott tőle: – Jó életet! – köszöntötte és visszament a földre. A népe nyomban kérdezi tőle:

– Mi hírt hoztál?

– Mához egy hétre Tórem-isten atyánk tüzes vízőzönt bocsát a földre.

Erre a nép megrémült, férfi, nő sírni kezdett. Az istenfiú megsajnálta őket:

– Gyermekeim! – szólott hozzájuk. – Ne sírjatok! Fehér és tarka lovaitok vannak, abból öljetek le nekem áldozatul! Fehér és tarka tehenetek van, öljetek le nekem abból is áldozatul!

Elérkezett a hetedik nap, a nép mindenfelé áldozatot mutatott be. Hét fekete rókát, hét aranytálat, hát selyemöltözetet ajándékoztak az istenfiúnak. A nap is lenyugodott, mire az áldozatokkal készen lettek. Ekkor aztán hazamentek.

Este hallják ám, dörög az ég, villámlik, valahol meg víz csillog. Jön a víz lefelé. Az istenfiú így szól a népéhez:

– Ez a víz mához egy hétre ér le a földre.

A nép megint csak sírni kezdett. Az istenim végképp megsajnálta őket.

– Gyermekeim, ne sírjatok! – kérlelte megint őket. – Amíg én életben vagyok, ne féljetek!

Erre azok egy kicsit megcsendesedtek, bár a víz csobogása egész héten át hallatszott a fejük fölött. Zúgott a víz, zúgott, de a földre nem jutott le! Beesteledett már a hetedik nap is, a víz még most sem érkezett le a földre!

Nézeget az Égi-Atya is lefelé:

– Ugyan hová lett a víz, amit alábocsátottam? – kérdezi meglepődve. Aztán megnézi jobban, hát látja ám: a két föld között, a felső ég meg a föld között egy vastag oldalú réztekő van. A rengeteg tüzes vízőzön abban gyűlt össze!

Az égi Tórem-isten atyának pedig már nem volt több vize az égben, amit még alábocsáthatott volna, így hát a föld megmaradt a mai napig is úgy, ahogy annak előtte volt!

A NAGY-FOLYÓÁGI ÖREG

Szalehard vidéki mese

A Nagy-folyóág melletti házban éldégélt egyszer egy öregember. Úgy is hívták: a Nagy-folyóági öreg. Éldégélt-háldogált, az Obra járogatott le halászni. Ennek az öregnek két felesége volt. Az idősebbik odavalósi, a fiatalabbik Hóreng-falvi. Az embernek az idősebbiktől volt egy gyermeke is. Szolgájuk nem volt, csak úgy magukban éldégéltek.

Egyszer, amikor érkezett a nyár ideje, a Nagy-folyóági öreg elment halászni. Hálóval, varsával bejárta a messzi vidéket. Az egyik folyóágban váratlanul jó fogást csinált. Ladikja megtelt hallal. Fogta hát magát, és elindult hazafelé.

Megy, megy, a nyílt vízen evezget, a sekélyen maga húzza a csónakját. Amint így megy, egyszer csak odaérkezik a Hóreng-falvi nép hada. A Nagy-folyóági öreg nem vette észre, pedig ugyancsak eszében tartotta őket. Most is egyre csak azt hajtogatta magában: „Bárcsak rám törne a Hóreng-falvi nép, hogy récéző kis íjacskámmal keresztüllődözhetném a nyakuk csigolyáját!”

Pedig azok ott voltak, csak hát az, öreg nem vette őket észre, mert elrejtőztek, elbújtak előle a mocsarasba. „Bukjatok le! Csúszva másszatok, hogy a Nagy-folyóági öreg észre ne vegyen bennünket! – Jaj, ha az, öreg meglát, nyomban megöl mindannyiunkat!” – mondogatták egymásnak a Hóreng-falviak, és csak úgy csúszva-bújva leselkedtek utána. Azt akarták megtudni, hol van az öreg lakóhelye. „Nézzük csak, merre veszi az útját!” – biztatgatják egymást a Hóreng-falviak. Közben látják ám: az öreg bekanyarodik a folyó túlsó oldalára, majd meg eltűnik a szemük elől. „Nosza, menjünk!” – kiáltják ekkor a Hóreng-falviak, majd előveszik csónakjaikat, és evezni kezdenek. Csakhamar kijutottak ők is a Nagy-folyóágra, de az öreget már nem látták sehol. Így hál fogták magukat, és megint csak elrejtőztek. Egyszer látják ám, hogy az egyik folyóágból előjön az öreg, és már megy is vissza a régi halászó helyére. Ha elment, hadd menjen! – nézzük meg, mit csináltak addig a Hóreng-falviak!

A Hóreng-falviak most felkerekedtek, és elindultak a folyóágon át, hogy megkeressék a Nagy-folyóági öreg házát. Keresték, keresték, aztán valóban rá is bukkantak. Ekkor az egyik Hóreng-falvi ember bebújt a füvesbe, és ott kakukkolni kezdett. Megszólal most a Nagy-folyóági öreg idősebbik felesége:

– Én ilyen állatot még sohasem hallottam! Szájas, nyelves emberi állat ez!

– Ugyan, hát nem közeleg már a nyár, amikor minden madár énekelni, kiáltozni szokott?! – torkolta le az öregebbet a fiatalabbik, a Hóreng-falvi asszony. Az öregebbik elhallgatott, a fiatalabbik meg kiment a folyóparti erdőbe. Nyomban össze is találkozott a Hóreng-falvi emberrel. A Hóreng-falvi az asszonyt nyomban kérlelni kezdte:

– A te Nagy-folyóági öreged az egész népünket megölte, az egész nemzetségünket kiirtotta. Légy hét most a segítségünkre!

– Nem olyan ember az, hogy ti elbírnátok vele! – válaszolta az asszony a Hóreng-falvinak. – Még ha segítségetekre is leszek, akkor se tudjátok megölni! Íja, páncélja éjjel még a párnáján is ott van.

– A nénénk vagy! Szánj meg már bennünket! – könyörgött a Hóreng-falvi ember a Hóreng-falvi asszonynak. – Hát eltűrnéd, hogy a szemed láttára annyi Hóreng-falvi ember meghaljon?

– Mit tegyek? Hogyan sajnáljalak meg benneteket? — kérdezte erre az asszony.

– Fond be az urad haját! – kérte most a Hóreng-falvi.

– És ha nem akarja, hogy befonjam?

– Jaj, valahogy mégiscsak fonjad be! Sajnálj már meg bennünket! – könyörgött megint csak a Hóreng-falvi, aztán elment. Az asszony pedig visszament a házhoz, és nekilátott télire való halat tisztítani. Az öregasszony pedig azt mondta neki:

– Jaj, micsoda szátok, micsoda nyelvetek van! Hogy tudtatok ennyi ideig beszélgetni?!

Megharagudott erre a fiatal asszony, és így felelt neki:

– Bizony te már megöregedtél, így hát sokat is hallottál, meg sokat is beszéltél! De én még fiatal vagyok, keveset hallottam, és keveset is beszéltem!

Az öregasszony erre végképp elhallgatott.

Közben az öregnek megint tele lett a ladikja hallal s hazament. A halat kivitték a partra, majd leültek enni. Míg eszegettek, az

öregasszony azt mondja az embernek:

– Sok szájás-nyelves emberi állat járogat errefele!

– Ej, már megint sokat jár a szád! Pedig mi nem akarunk hallani semmit! – csattant fel a fiatalasszony, előbb az öregasszony, majd az ura felé fordulva. A Nagy-folyóági öreg nem szólt semmit, csak evett tovább. Evés után aludni tértek. Azt mondja most az ember a feleségeinek:

– Holnap récézni megyek!

Ezzel aztán le is heverednek. Mikor már lefeküdtek, megszólalt az öreg fiatalabbik felesége:

– Hadd fonjuk be a hajadat!

– Miért fonnád be? – kérdezte az ember, aztán mégiscsak ráhagyta: – Hát csak fond be, ha annyira akarod!

Erre felkelt a Hóreng-falvi asszony. Megfésülte az öreget, majd vörös szalagokat vett elő, és belefonta a hajába. Mikor kész lett vele, lefeküdtek újra.

Másnap fölkeltek, az ember elment récére vadászni, s fiatalabb felesége pedig fogta magát, és lement az erdő szélére. A Hóreng-falvi ember már várt rá.

– Befontad-e az urad haját? – kérdezte az asszonytól.

– Befontam – felelte az asszony.

– Csakugyan, megfigyeltük, láttuk mi is: befonta – mondta most a Hóreng-falvi ember, majd azt kérdezte az asszonytól:

– Mikor jön haza az urad?

– Estefelé – válaszolta az asszony.

Éjre a Hóreng-falvi ember megparancsolta neki:

– Amikor hazajön az urad, hívd a takaród alá. Mondd neki, hogy egy subában akarsz aludni vele. Aztán fogd a páncélruháját, és varrd be a szegélyét, hogy ne tudja felhúzni! De megtedd, és segíts nekünk, mert különben rossz véget érsz te is!

A Nagy-folyóági öreg nemsokára haza is jött. Csónakja telistele volt. récével. Hajfonalai jobbra-balra lebegtek a szélben. Előbb elrendezték a récéket, aztán leültek enni, inni. Egyszer csak az asszony azt mondja a férjének:

– Feküdjünk már le! Bújjunk egy takaró alá!

– Asszonykám, bújnék én, de nagyon álmos vagyok – válaszolta neki az ember, ezzel kiment a kunyhóból. Amíg kint volt, az asszony

a hálófüggöny mögött összevarrta páncéljának a szegélyét. Bejön az ember. Odafekszik az asszonya mellé, egy takaró alá, egy subába. Egyszer csak kívülről valami üvöltés hallatszik:

– Nagy-folyóági öreg, hiába fortélyoskodtál, mégiscsak eljött a haláloed ideje!

Fölugrott erre az öreg, kapja a páncélját, hogy fölhúzza magára. De bizony a fejénél tovább nem jut vele, minthogy be van varrva a szegélye. Közben a Hóreng-falviak már föl is kúsztak a háza tetejére, az ajtaját meg kívülről rázárták. Ekkor az öreg odaugrott az ajtóhoz, a zárát egy üléssel kettétörte, majd kilépett. Látja: az ajtó mindkét oldalán szablys őr áll. Az öreg most a két őrt két kezével kétfelé ütötte, úgy hogy azok nyomban meg is haltak. Aztán beugrott a folyóág vizébe, s a víz alatt menekült tovább. Rövid ideig volt-e a víz alatt, hosszú ideig volt-e a víz alatt, egyszer csak fulladni kezdett. Ezért hát a fekete part mellett lassan kibújt a vízből. Két hajfonata ott libegett mögötte. A Nagy-folyóági öreg hallja, amint a Hóreng-falviak kiabálni kezdenek:

„Ott, ott! Ott valami kijött a vízből!” Ekkor az öreg egyik lábát nekivetette a part oldalának, majd megint a víz alá bukott. De hiába, bármennyire is igyekezett, egy nyílvesző mégiscsak beletalált a vékonyába. Az öreg kihúzta a nyilat, aztán csak ment tovább. Nem messze tőle a vízparton ott állt a lábas-kamrája telis-tele jobbnál jobb páncélokkal, íjakkal. Ha azt eléri – megmenekült! Oda is ért a lábas-kamrához, de arra már nem volt ereje, hogy a meredek parton fel is kapaszkodjék. Közben a Hóreng-falvi nép is odatódult.

– Nagy-folyóági öreg, most az egyszer kifogtunk rajtad! Kezünkre jutottál, s a véget már nem kerülheted el!

– Ha Tórem-isten úgy rendelte el, hogy most meg kell halnom, meghalok. Az ő rendelkezése nélkül úgysem kerültem volna a kezetekre!

Ekkor a Hóreng-falviak kihúzták az öreget a szárazra. Az öreg pedig így szólt hozzájuk:

– A ti istenetek győzött! De annyit mégis mondok nektek: ha a lábas-kamráig futotta volna a lélegzetem, közületek egy sem maradt volna életben!

Rokonom nincs, társaim nincsenek, egyedüli ember vagyok. Végezhetek velem!

– Eleget beszéltél már! Meg kell ölni! – kiáltozták erre a Hóreng-falviak, majd rögtön nekiestek az öregnek, és egy szempillantás alatt végeztek vele. Megölték, csontjait összetörték. Aztán alul- fölül füvet dugtak bele, és azt mondták:

– Többé ilyen erős nagy-folyóági ember nem születik. De ha mégis születnék, pusztuljon el, mint ez az elrothadó fű!

A Nagy-folyóági öregnek a hússzíve fölött volt egy fehér kőszíve is. A nép ezért is félt tőle annyira. A Hóreng-falviak most fogták a szívet, megölték azt is, majd darabokra törték, nehogy még egyszer életre kelhessen!

Így hát az öreggel el is készültek. Most odamentek a kamrájához. ruhát-szőrmét, botost²⁷, subát, mindent kihordtak belőle. Hét csónakot összekötöttek, az egészet rárakták, és megindultak vele. Még mielőtt hazaindultak volna, visszaeveztek az öreg házához. Megölték az öregasszonyt is, gyermekestül. Aztán, ami csak mozdítható volt, felrakták csónakjaikra. Tetejébe ültették a Nagy-folyóági öreg fiatalabbik asszonyát, a Hóreng-falvi nőt, aztán elindultak hazafelé. Nemsokára meg is érkeztek. A Hóreng-falvi nő ott kezdett éldegélni náluk.

Még egy tél sem múlt el, még egy nyár sem múlt el, a Hóreng-falvi asszonynak a Nagy-folyóági öregtől fia született.

– A Nagy-folyóági öreg meghalt, de helyette fia született! Most még kicsi, a Hóreng-falvi népet mondja apjának. De ha megnő, egyszer mégiscsak megtudja, hogy megöltük az apját – kezdték mondogatni a Hóreng-falviak. Közben a gyermek csak nőtt tovább. Az anyja jól tartotta, így hát napról napra erősödött. A Hóreng-falviak megint csak tanakodni kezdtek:

– Most még kicsi, de ha felnő, bosszút akar majd állni rajtunk. Jobb lenne még idejében megölni!

Meghallotta ezt a gyermek anyjának a húga, s elmondta a nénjének:

– Egyedül ne ereszd sehova se a gyereket, mert még valami baja támadhat!

Az anya most még jobban vigyázott a fiára. Ezalatt a Nagy-folyóági fiú együtt játszadozott a Hóreng-falvi gyerekekkel. Játék közben, ha birkóztak, a folyóágival nem bírt egyikük sem. A folyóági gyerek valamennyi Hóreng-falvit odaverte a földhöz! Erre a Hóreng-

falviak elhatározták: elcsalják a gyereket ételáldozatra, és ott megölik. Ezt is meghallotta a gyerek nagynénje, és ráparancsolt az anyjára, hogy el ne engedje a fiát. Egy kis idő múlva csakugyan elment hozzá két ember, és azt mondta neki:

– Nénénk, engedd meg, hogy gyermeked őseinknek ételáldozatot vigyen velünk!

De az anya tudta már, mit akarnak, ezért hát nem engedte el a fiát.

Az asszony meg a fia így éldegéltek hát tovább. Közben a gyermek felnőtt, nagy, egészséges férfiemberré. Már a csónakját is maga hajtotta!

Egyszer csak a gyermek nagyapja, az anyjának az apja, elhatározta, hogy elmegy, és megszáritja a hálóját. Azt mondja neki a fiú:

– Öregapus, én is elmegyek veled!

– Mi a nyavalyát keresnél velem? – mordult rá az öregapja.

– Récét lövök neked – válaszolta a fiú.

Odajött erre a fiú nagynénje is, és azt súgta a fiúnak:

– Menj csak el vele, amikor aztán odaértek a nagyapád prémes kamrájához, észrevétlen szökj meg tőle!

Eközben odajönnek a Hóreng-falvi gyermekek is, és a fiút gúnyolni kezdik:

– Te nagy-folyóági gyerek vagy! Nagy-folyóági gyerek vagy!

– Én Hóreng-falvi vagyok! – vetette oda nekik a fiú, de azok a szemébe nevettek, és azt mondták neki:

– Nem igaz! Te nagy-folyóági gyerek vagy, s ahogy apáink megölték az apádat, úgy ölünk meg mi is téged!

A fiú nem szólt semmit, csak készülődött tovább, hogy elmenjen az öregapjával. Jött is már az öreg. A fiú megint csak kérlelni kezdi:

– Öregapus, hadd menjek én is veled!

– Te hátramoszdító! – intette le az öreg.

Odajött most a Hóreng-falvi öreg legkisebbik leánya, és azt mondta az öregnek:

– Apa, vidd magaddal az unokádat is!

Erre az öreg beültette a gyermeket a csónak orrába és elindultak. A fiú magával vitte az íját is. Egyszer csak az öreg azt mondja a fiúnak:

– Te apátlan nyavalya! Nézd, ott van két fekete réce. Az előbb igen nagyra voltál, lódd le hát az egyiket!

A nagy-folyóági fiú erre rálőtt a récékre. Nyila a két réce előtt esett le.

– Na, te aztán derék legény vagy! Az előbb annyira erősködtél, most meg egy récét sem tudsz lelőni!

Ekkor a fiú másodszor is kilőtte a nyilát, de most meg túllőtt a récéken.

Megszólal erre a Hóreng-falvi öreg:

– Kutya kölyke vagy te! Amikor én az apádat megöltem, az apád a víz alatt volt, mégis eltaláltam! Neked meg majd kiböki a szemed ez a két réce, mégiscsak kerülgeted!

Felkapta most a fiú az íját. Előbb rálőtt a két récére, hogy fölroppenjenek, majd elővett még egy nyilat, és egy nyílvezzővel fejüknél fogva a levegőben keresztüllőtte mind a kettőt.

– No, akárcsak az apád, kezdesz már löni te is! – mondta most a fiúnak az öreg. Ezzel már oda is érkeztek az öreg prémes kamrájához. Ekkor a fiú felkapta az íját, és a csónak orrából kiugrott a partra, de úgy, hogy az öreg csónakostul belefordult a vízbe. Az öreg éppen hogy csak fölbukkant, a fiú máris kérdőre fogta:

– No, öreg, mondd csak, hogy lőtted meg az apámat?

– Jaj, én csak tréfáltam! – válaszolta a fiúnak a Hóreng-falvi öreg.
– Ilyen magamformájú gyenge ember hogyan is tudta volna megölni a te apádat?!

Most a fiú egy nyilat ráhelyezett az íjára, és azt mondta:

– Megölted az apámat, halj meg hát te is!

Célzott, aztán úgy odalőtt az öregnek a szeme közé, hogy az nyomban holtan fordult bele a vízbe.

Ekkor a fiú szárazra húzta a csónakot, majd kiment a partra, és feltörte az öregapja prémes kamráját. Amint belépett, nyomban meglátta, hogy ott lógnak az apja páncéljai, íjat. A Hóreng-falvi népnek ilyen páncélja, ilyen íja nem volt soha, megismerte hát rögtön valamennyit. Ami csak kellett neki, kihordta a csónakjára. Aztán magára öltötte az apja páncélját és elindult.

Amint így megy, egyszer csak látja ám, hogy a falu felől csónak közeledik. A fiú gondolkodni kezdett: „Csak nem kerülök bajba? – De lám, egymaga van az az ember is! Egyedül csak nem tud megölni!”

Közben az az ember oda is érkezett hozzá. Az anyja legkisebb húga volt!

– Hová tetted az öreget? – kérdezte a fiútól.

– Megöltem – válaszolta neki a fiú. A leány pedig így szólt:

– Akkor hát menj! Nemzetségedből földeden senki sem maradt életben. Menj, keresd meg a földedet, és ha megtaláltad, akkor gyere vissza értem!

Most a Hóreng-leány ennivalót adott a fiúnak, és így folytatta:

– Mindig csak a folyó folyását kövesd! Aztán majd ha a Bálvány-hegyfokhoz érsz, ott már találsz embereket. A te földed tőlük már nincs messze. Kérdezősködjél majd tőlük!

Ezzel a Hóreng-falvi leány visszafordult, a fiú pedig fogta az evezőjét, és evezni kezdett. Sem éjjel, sem nappal nem volt nyugta, egyre csak ment. Ha álom jött a szemére, lefeküdt a pusztta földre, és ott aludt. Amint felébredt, rögtön ment tovább.

Megy, mendegél a csónakján, egyszer csak eljut a Bálvány-hegyfoki nép földjére. A nép lejön hozzá a partra, ő pedig ezt mondja nekik:

– Apám valamikor nagy-folyóági ember volt. A földemre akarok visszajutni, mondjátok meg, merre van?

– Erre van, nincs is már messze! – válaszolták a fiúnak a Bálvány-hegyfokiak. – Errefelé menj csak, míg el nem érsz egy kőházas faluig. A kőházas falu után lakik a pet-kazingi nép. Ők majd megmutatják neked, merre van a földed!

A fiú meghallgatta őket. Evett, ivott. Aztán megint csak evezett tovább. Rövid ideig ment-e, hosszú ideig ment-e, odaért a pet-kazingi néphez. Kikötött a partra. Köszöntötte őket, majd odament az öregekhez, és azt mondta nekik:

– Én nagy-folyóági ember vagyok.

– A Nagy-folyóági ember egyedül élt, nem tudunk róla, hogy fia lett volna – felelték neki az öregek. – A Nagy-folyóági öregnek két felesége is volt, az egyik öreg, a másik fiatal, Hóreng-falvi.

– Én annak a Hóreng-falvi nőnek vagyok a fia. Ott születtem náluk – mondta most a fiú, mire megszólalt a Pet-kazingi öreg is:

– Csakugyan, a Nagy-folyóági öregnek két felesége volt! Maradj itt nálam, fiammá fogadlak!

– Nem is bánám! Ha van is földem, egymagam úgysem tudok megélni, itt maradok hát nálatok!

– A Halász-falutól kezdve a Nagy-folyóig meg a Harva-folyó, az mind a te földed! – rendelkezett az öreg. A fiú pedig levette a páncélját, s a Pet-kazing öreg fia gyanánt ott maradt náluk.

Így maradt fenn a Nagy-folyóági nép nemzetsége. Ha a fiú a Hóreng-falvi népnél elpusztult volna, a nagy-folyóági népnek már régen magva szakadt volna!

A FÉLBOTOSÚ MEG A RÓKA

Szalehard vidéki mese

Élt egyszer egy ember. Magányosan lakott, senkije sem volt. Olyan ügyefogyott volt ez az ember, hogy még fát sem tudott vágni magának. Hideg volt is nála rettenetesen, a ház gerendafalán, a mohok között befőtt a hó.

Már majdnem teljesen megfagyott, amikor észrevette, hogy az ajtaján babrálgat valaki.

– Ki van ott? Ki nyitogatja az ajtót? – kérdezte fekvőhelyéről. Senki sem válaszolt neki, csak az ajtón motoztak egyre tovább.

Egyszer csak kinyílt az ajtó, s látja ám az ember, hogy egy róka jön be rajta.

– Hej – mondja neki az ember –, csak fel tudnék kelni, bizony most megölnélek!

Megszólalt erre a róka is:

– Mi bajod van? – kérdezte az embertől.

– Nincs nekem semmi bajom – válaszolta az ember.

– Akkor minek fekszel itt?

– Miért ne feküdjek, mikor még egy magamra ölteni való ruhám sincsen.

A róka meg így folytatja:

– Adj ennem!

– Nekem sincs mit ennem – válaszolja az ember.

– Hát ha nincs, akkor te mit eszel?

– A halszáritó állványon van még egy romlott halfej, azt eszegetem.

– Nagyon éhes vagyok, én ezt megeszem – mondta a róka, s egy hirtelen mozdulattal lekapta az állványról a halfejet, és nyomban felfalta.

– Ej, te róka, minek etted meg – támadt rá az ember –, mit fogok én enni ezentúl?

– Te már úgylis a halálra készülsz, minek neked enni! – vetette oda a róka az embernek, s ezzel elment.

Hogy a róka elment, az ember gondolkozni kezdett: „A róka mindenemet megevett. Ha föl tudtam volna kelni, ha lett volna hozzám erőm, megöltem volna.” Most az ember minden lelkét, ami csak maradt még neki, összeszedte és felült. Most már nem fázott annyira, ezért hát megint csak visszafeküdt.

Alighogy visszafeküdt, a róka megint csak beállított hozzája:

– Hogyan? – szólta oda neki a róka. – Még élsz?

– Éppen hogy csak élőforma vagyok – mondta az ember, a róka meg így folytatta:

– Hát enni akarsz-e?

– Mit hoztál?

– Mit hoztam, mit? Egy lapockát hoztam.

– Milyen lapockát hoztál?

– Egy erdei rénszarvaslapockát.

– Én biz már enni sem tudok – mondta erre az ember. – Olyan hideg van ebben a tűz nem járta házban, hogy én itt enni sem tudok.

– Akkor én majd rakok tüzet – biztatta a róka.

– Hát csak rakj – hagyta rá az ember, a róka meg kiment a házból, hogy némi tűzrevalót hozzon. Közben még odaszólt az embernek:

– Te csak maradj itt. Amíg vissza nem jövök, ne halj meg!

Ezzel a róka elment, fát szedett, aztán fogával-e, karmával-e, ki látta, bevitte a házba. Aztán tüzet rakott, s az embert is odahívta. Ekkor látta csak: az emberen egy szál ruha sincs.

– Hogy tudsz így meglenni? – kérdezte tőle a róka.

– Én semmihez sem értek, semmit sem tudok magamnak csinálni – felelte az ember. A róka meg így folytatta:

– Öreg, mi a neved?

– Félbotosúnak hívnak – válaszolt az ember.

Ekkor a róka megetette az embert, majd azt mondta neki:

– No, öreg, jössz-e velem?

– Ruhám sincsen, hogy mehetnék?

– Én majd hozok neked ruhát, csak a tüzet ne hadd addig kialudni! – parancsolt rá a róka, aztán elment.

Hosszú ideig volt-e oda, rövid ideig volt-e oda, egyszer csak megérkezett. Egy gyermeknek való subát meg botost hozott magával. Aztán így szólt:

– Félbotosú öreg, vedd ezeket magadra!
– Nem fogok bennük fázni? – kérdezte az ember a rókatól.
– Itt nem maradhatsz, mert különben meghalsz – válaszolta a róka, majd tépett egy csomó fűvet, a Félbotosúnak testét-lábát becsavarta vele. Így el is készültek volna.
– Menjünk! – parancsolta most a róka.
– Hova mennénk, hisz már besötétedett – tiltakozott az ember.
– Éppen ez a jó, hogy besötétedett! – mondta a róka. – Fogd csak meg a farkamat!

Most a Félbotosú öreg megfogta a róka farkát. Hát amint megfogta, fél keze nyomban a róka farkához tapadt. A róka meg máris nekiiramodott. Vitte magával az embert árkon, gödrön, mindenén át.

– Lassan, te, lassan – kiabálta a Félbotosú a rókának.
A róka hátracsapta a fejét, és azt kérdezte:
– No, Félbotosú, fázol-e még?
– Dehogy fázom, dehogy fázom! Inkább melegem van.
Amint így mentek, egyszer csak egy házhoz értek. A róka a Félbotosút kint hagyta, ő maga pedig bement a házba.
– Hé, van idebent valaki? – kérdezte a róka.
– Van – felelte neki a ház gazdája.
– Hát ha van, akkor azonnal gyújtsatok tüzet, mert egy igen nagy ember van velem! – parancsolta a róka.
– Miért nem hívtad be? – kérdezte a házigazda.
– Mert ő igen büszke ember, rám nemigen hallgat, meg rossz házba be sem megy. Menj, könyörögj neki, jöjjön be ő is!
A házigazda kiment, s könyörögni kezdett a Félbotosúnak:
– Fejedelem-atyám, Tórem-istenatyám, jöjj be velem!
A Félbotosú nem szólt rá semmit, csak állt, nézett oda, ahová addig is nézett. Ekkor a házigazda visszament a házba.
– Jön? – kérdezi tőle a róka.
– Még szóba sem állt velem, pedig fejet is hajtottam előtte!
Ekkor a róka ment ki, de a Félbotosú az ő szavára sem hallgatott.
A róka most bement a házba, és azt mondta:
– Pizskos, szemetes házba nem mehet be.
A házigazda erre könyörögni kezdett a rókának:
– Kérlek, tedd meg nekem, hozd be! Hívd be, kérlek!

A róka megint kifordult a házból, és így oktatta a Félbotosút:

– Félbotosú, te csak állj még itt! Nincs még itt az ideje, hogy begyere.

Ezzel a róka ismét bement a házba. A házigazda nyomban faggatni kezdte:

– Mit mondott?

– Azt mondta, hogy: „Hát akkor készítsetek nekem helyet!”

– Menj hát és hívd be! – kérte a házigazda a rókát, majd leterítette az ülőhelyet rénszarvasbőrrel, a fekvőhelyet pedig telirakta drága subákkal, prémekkel. Ekkorra a róka is bevezette az embert, a Félbotosút. Közben ezt mondja:

– Menjetek félre, hozzá ne érjete! A ruhái be ne piszkolódjának!

Ezután a házigazda behozott egy tokhalat, kettévágta. Egyik felét felaprította, ezt nyersen ették meg, másik felét megfőzte, azt meg úgy ették meg.²⁸ Amikor végeztek az evéssel, aludni mentek.

Amint így aludtak, egyszer csak úgy éjféltajt a Félbotosú össze csinálta magát. A róka fölébredt rá.

– Mit csináltál? – kérdezte az embertől.

– Nem tudom – felelte az neki.

Reggel a házigazda odaszólt a feleségének:

– Micsoda szag van itt? Miféle úrszag ez?

Fölébredt erre a Félbotosú is.

– Pfúj, micsoda szag ez? – mondta. – Róka, mit csináltál?

– Én nem csináltam semmit – felelte a róka.

– Uramatyám, fejedelematyám, talán bűnbe estünk, ne haragudj ránk! – kérlelte most a házigazda a Félbotosút, mert abban a hiszemben volt, talán ő tett valami rosszat. A Félbotosú nem szólt rá semmit, csak odakiáltott a rókának:

– Gyerünk, én itt tovább nem maradhatok!

Erre a róka felöltöztette a Félbotosút. Közben pedig ráparancsolt a házigazdára:

– Fogj be egy rénszarvaszt!

A házigazda nyomban elszalajtott egy kutyát a rénszarvasért, s hogy meghozta, befogta egy szánba. Mikor elkészült, a Félbotosú megszólalt:

– Csak gyorsan, siessetek! Házigazda, a lányodat lásd el mindennel, és küldd utánam!

– Nem is láttátok a lányomat, miből gondolod, hogy nekem lányom van?

– Ha a lányodat nem látod el, ha nem adod nekem feleségül, akkor másodszor is eljövök hozzád! Légy hát eszeden!

Ezzel a róka meg a Félbotosú elhajtottak. Visszamentek abba a házba, ahonnan elindultak.

Egy kis idő múlva a róka visszament a lányos házhoz. A házigazda megkérdezte tőle:

– Fejedelematyád, isteni atyád hogy beszél?

– Úgy beszél, hogy készítsd össze a lányod holmiját, és add neki feleségül.

Erre a házigazda fölszerelt egy szánt, posztóval, prémekkel kibélelte, a leánya holmiját meg kezdte fölrakni rá. Közben odaszólt a rókának:

– Te csak indulj, megy majd utánad a lányom is.

A róka elment. A házigazda meg így szólt a leányához:

– Ha te elmegy, nem marad itt senki, akit a nyájam táplálna. Vidd hát azt is magaddal.

Csakugyan úgy is lett. A leány a nyájjal együtt elindult a Félbotosúhoz.

Eközben a róka elbújt az út szélén, meg akarta lesni a leányt, hogy miféle. Igen ám, csak hogy a rénszarvasok abban a pillanatban megálltak. A róka most továbbment. Erre a rénszarvasok is elindultak. A róka most megint csak azt forgatta a fejében, hogy elbújik, meglesi a leány arcát.²⁹ A leánynak a fejkendője egy kissé hátracsúszott, így hát a róka odapillanthatott az arcára. De a rénszarvasok azon nyomban megint csak megálltak. Észrevette ezt már a leány is: „A róka alighanem leselkedik utánam” – gondolta magában, s a kendőjét visszaigazította az arcára. Erre a róka odábbállt, a rénszarvasok meg újból nekiindultak.

A róka most visszafordult a Félbotosúhoz, és így szólt hozzá:

– Félbotosú, gyere gyorsan! Asszonyt hoztam, a házat rendbe kell hozni. Vörösfenyőről hánts le gyorsan egy vörösfenyőfa hánccsot, feketefenyőről tépj le egy feketefenyő forgácsot. Fortélyos fortéllyal dobod át a fejed fölött, hadd legyen belőlük egy gyalult fából készült gyönyörű ház!

Hát csakugyan így is lett, a forgácsokból egyszeriben ház támadt. Közben a leány is megérkezett nyájával. A leány nem szólt semmit. Ettek, ittak, majd aludni mentek.

Másnap a róka azt mondja a Félbotosúnak:

– Őrizd a nyájadat. Amennyit meg tudsz belőle tartani, tartsd meg! A többit ereszd el, hadd menjen! Másutt is van éhes, másutt is élnek enni akaró emberek. Sokat ne akarj, amennyit Tórem-isten rendelt neked, annyi legyen! Én most elmegyek, Tórem-adta eszemmel téged a halálból megmentettelek, életre hoztalak. Itt a nyájad. Halálod után a fiadé lesz, ha lesz fiad, ha meg nem lesz, másé lesz. Más fogja őrizni, mást fog táplálni. Jó életet!

Így beszélt a róka, s ezzel elment.

A Félbotosú meg a leány pedig ott maradtak.

A MOSZ-ASSZONY MEG A POR-ASSZONY

Szinja vidéki mese

Élt egyszer egy rókaasszony meg egy nyúlasszony. Az egyik téli reggelen felkerekedtek, hogy szánkózáshoz valami csúszkafélét csináljanak maguknak. Meg is csinálták, aztán szánkózni kezdtek. Este szépen hazamentek. Másnap újból mentek, aztán megint csak szánkózni kezdtek. Kétszer-háromszor a rókaasszony csúszott le elsőnek, majd odaszólt a nyúlasszonynak:

– Te is menj már elsőnek!

– Dehogyan megyek! – tiltakozott a nyúlasszony, de a rókaasszony nem hagyta annyiban:

– Tegnap még lecsúsztál elsőnek, mi történt veled, hogy most meg tiltakozol? – faggatta a nyúlasszonyt. Mikor felértek a dombra, újfent csak rákezdték:

– Menj elsőnek! – biztatja az egyik.

– Menj te elsőnek! – feleli a másik. Így vitatkoznak, aztán végül mégiscsak a nyúlasszony csúszik le elsőnek. Alig jutott el a lejtő közepéig, nekiindult a rókaasszony is. Rácsúszott a nyúlasszonyra, és eltörte a hátgerincét.

Közben a nyúlasszony gyermekei, egy fiú meg egy leány, várják az anyjukat haza. Várják, várják, de csak nem jön! Elszaladnak a rókaasszony házához. Fölmásznak a kéményre és benéznek. Látják ám, a tűzön egy nagy fazék, a fazékban pedig nyúlhús van. Azt főzi a rókaasszony. Közben hallják, amint a rókaasszony gyermekei így kérlelik az anyjukat:

– Nekem add a nyúlasszony szeme zsíráját! Nekem add a nyúlasszony szeme zsíráját!

– Ti majd a nyúlasszony gyermekeinek a szeme zsíráját kapjátok. Az jár nektek, most hallgassatok! – válaszolja nekik a rókaasszony.

A nyúlasszony gyermekei erre leugrottak a kémény mellől. Sírva, rémüldözve futottak hazáig. Azt mondja most a leány az öccsének:

– Meneküljünk! Gyorsan! – ezzel felkaptak egy fésűt, egy köszörűkövet meg egy tűzkövet, és máris szaladtak.

Hosszú ideig szaladtak-e, rövid ideig szaladtak-e, egyszerre csak a leány hátranéz: látja ám, jön utánuk a rókaasszony! Már csaknem beérte őket, már majdnem elfogta a nyúltestvéreket. Erre a leány eldobta a fésűt.

Mesénknek, regénknek folytatása kell hogy legyen – nőjön hát a fésűből olyan vastag fájú sűrű erdő, hogy a rókaasszony még az orrát se tudja átdugni rajta, még a szemével se lásson által rajta!

Csakugyan, visszanéznek: nem látni sehol a rókát! „Biztosan ott maradt túlhan” – gondolja magában a leány. Később megint hátranéznek, hát a rókaasszony újból csak ott van a nyomukban. Már majdnem elkapta őket, de ekkor a leány a vállán átdobta a köszörűkövet.

Mesénknek, regénknek folytatása kell hogy legyen – hát támadt belőle akkora hegy, hogy az égig ért a teteje, a csúcsa meg az égboltot verte!

Csakugyan, ahogy visszanéznek, nem látják sehol a rókát. „Biztosan ott maradt túlhan” – gondolja magában a leány. Mégis, alig jutottak tovább, megint csak felbukkant a róka. Nyelvét tövig kilógatva futott utánuk. Már majdnem elkapta őket, ekkor a leány hátradobta a tűzkövet.

Mesénknek, regénknek folytatása kell hogy legyen – hát támadt a tűzkőből akkora tűz, hogy égig ért a lángja, az égboltot verte a lángja!

Csakugyan, ahogy hátranéz a leány, a rókaasszony nincs sehol. „No, most már igazán elmaradt tőlünk a rókaasszony” – gondolta magában. Letette az öccsét a hátáról, és nyomban nekiláttak málnázni. Sokáig málnáztak-e, rövid ideig málnáztak-e, ki látta? Egyszer csak az öcsike kiabálni kezdett:

– Néném, néném, lábamszára besüllyedt a földbe!

A leány csak evett tovább. A fiú megint kiabálni kezd:

– Néném, néném. már a lágyékomig besüllyedtem a földbe!

A leány mit sem hall, csak eszik tovább. Az öcsike hamarosan megint elkiabálta magát:

– Néném, néném, már a nyakamig süllyedtem a földbe! Húzz ki!

Felkapta erre a nénje a fejét, de mire az öccséhez ért volna, az már régen elsüllyedt a földben.

Sírva, ríva megy tovább a leány, a mosz-asszony, mert hát ő volt az. Ment csak előre, amerre a feje vitte, amerre a szeme látott, ment csak egyre. Amint így megy, egyszer csak odacsap az öklével egy korhadt nyírfatörzsre. Ahogy rávágott, nyomban egy por-asszony³⁰ ugrott ki belőle:

– Komámasszony, komámasszony – ripakodott a mosz-asszonyra –, miért törted szét a kunyhómat?

Ezt mondta, aztán összetársultak. Most már ketten indultak útnak.

Hosszú ideig mentek-e, rövid ideig mentek-e, egyszer csak odaérkeztek egy tóhoz. Azt mondja erre a por-asszony a mosz-asszonynak:

– Komámasszony, fürödjünk meg!

– Nem fürdök én! Nincs nekem ahhoz kedvem – felelte a mosz-asszony.

– Hogyhogy nincs kedved? Vetkőzz csak le! – parancsolt rá mégis a por-asszony, s nekiállt levetkőzni. Letette a ruháit, és beugrott a vízbe. A mosz-asszony is mit tehetett volna mást, vetkőzni kezdett. Alig ért be a vízbe, a por-asszony kiugrott a partra, és gyorsan felöltözött a mosz-asszony ruhájába. A sok szép vadprémet, drága cobolyprémet mind magára szedte. Kijött erre a mosz-asszony is a vízből s megkérdezte:

– Miért vetted fel a ruhámat?

A por-asszony nem szólt semmit, csak odadobta neki a saját ruháját, az ő foltos-kopott holmiját. Azt mondja most a mosz-asszony:

– Az én ruhámat add ide, ne a tiédet!

– Vedd csak fel ezeket! Én a tiéd vissza nem adom – így a por-asszony a mosz-asszonynak.

– Hát ha semmiképp sem akarod visszaadni, akkor legalább azt a kis tűzszerszámos zacskót a prémzsinórról, azt add ide!

– Komámasszony, komámasszony, minek kellene nekem az a zacskó. Itt van, vigyed! – felelte a por-asszony, és csakugyan odaadta a zsinórról a zacskót a mosz-asszonynak. Az meg szépen újra felöltözött belőle. Csupa nyuszt- meg cobolyprémet öltött magára! Ezután elindultak.

Sokáig mentek-e, rövid ideig mentek-e, ki látta? Egyszer csak a por-asszony azt mondja a mosz-asszonynak:

– Nemsokára egy városhoz érünk. A városon kívül a Városi-Fejedelemöreg fia meg a Tontonöreg fia nyilazni fognak. Odamegyünk, te felkapod a Tontonöreg fiának a nyilát, én felkapom a Városi-Fejedelemöreg fiáét, aztán a többit majd meg látod!

Mentek, mendégéltek, csakugyan odaértek egy városhoz. A város mellett a Városi-Fejedelemöreg fia, meg a Tontonöreg fia nyilaznak. Mikor a por-asszony a Városi-Fejedelemöreg fiának a nyilát fel akarta kapni, a mosz-asszony félrelökte, és maga kapta fel. A por-asszony mit tehetett mást, felvette a Tontonöreg fiának a nyilát. Ezután a mosz-asszony odament a Városi-Fejedelemöreg házához az ajtajához. Hallja ám, hogy bent a Városi-Fejedelemöreg azt mondja a leányainak:

– Menjetek csak, itt van az ajtó előtt, vezessétek be a sógornőtet!

A leányok ki is mentek, és a mosz-asszonyt két kezénél fogva bevezették a Városi-Fejedelemöreg házába. Így hát a mosz-asszony a Városi-Fejedelemöreg fiának, a por-asszony meg a Tontonöreg fiának lett a felesége.

Hosszú ideig éltek-e, rövid ideig éltek-e, egyszer csak a mosz-asszonynak született egy fia. Azt mondja most a mosz-asszony az apósának, a Városi-Fejedelemöregnek:

– Amikor én ide jöttem, valahol az öcsémet lehúzták a földbe. Hadd menjek el oda megnézni, mi lett vele!

Másnapra a mosz-asszony apósa befogatott három koromfekete rénszarvasökröt. A por-asszony apósa meg három rózsásmárna színűt. Aztán mindketten, a mosz-asszony fiával, a por-asszony pedig csak úgy magában, elindultak.

Hosszú ideig mentek-e, rövid ideig mentek-e, egyszer csak a por-asszony megszólalt:

– No, én már meg is érkeztem! – Ezzel bement az ő régi, korhadtnyírfatörzs kunyhójába. A mosz-asszony pedig ment tovább.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszer csak megérkezett arra a helyre, ahol az öccse a föld alá süllyedt. Nézi, hát egy gyönyörű szép ház áll ott! Csak úgy fénylik, csak úgy ragyog

a sok ékességtől! A ház ajtajában egy kutya morogni kezd. Bentről kiszól valaki:

– Ha kedves emberünk jött, ha szívesen látott ember jött, nyalogasd le róla a havat, szedd le róla a jégdarabokat, és hozd be! Ha ellenséges ember jött, tépd olyan apróra, amekkora a homokszem vagy a folyóparti kavics!

Erre a kutya a mosz-asszonyról lenyalta a havat, leszedte róla a jégdarabokat, és orrával belökte a házba. A házban egy nő varrogatott. Ahogy a mosz-asszony belépett, megkérdezte tőle:

– Honnan jöttél, vendégasszony?

– Volt nekem egy öcsém, de éppen itt valaki lehúzta a földre, öl keresem – válaszolta a mosz-asszony.

– Ha valóban volt öcséd, akkor most megtaláltad. Az ő háza ez!

Nemsokára hallották is, hogy kint valaki érkezett, majd kinyílt az ajtó, és egy istenfiúcska, egy medve lépett be rajta. Kétszer-háromszor körülugrálta a szobát, aztán lehúzta magáról a prémet, s máris néniének a nyakába ugrott. Örömében azt se tudta, mit csináljon! Nénje is átölelte a nyakát, a testvérek ölelték-csókolták egymást.

Hát amint így vendégeskednek, a mosz-asszony fia egyszeriben úgy megnőtt, hogy akár éneket vagy mesét lehetett volna már mondani róla! Lótott-futott ide-oda. A nagybácsija csinált neki egy csengős nyilat. Amerre csak lőtt vele, csendült-bondult a vidék.

Sokáig vendégeskedtek-e, rövid ideig vendégeskedtek-e, egyszer csak a mosz-asszony szólt az, öccsének:

– Nekünk, a fiamnak is, nekem is, van földünk, van. Haza kell már mennünk!

Másnap a mosz-asszony öccse befogott három tavaszi hó színű rénszarvasökröt. Hátukon oly vastag volt a háj, akárcsak egy gerenda! Aztán azt mondta a néniének:

– Ne nézz addig hátra, míg nem gondolod, hogy a házam már eltűnt előled!

A mosz-asszony elindult. Ment, mendegélt, amikor pedig úgy gondolta, hogy az öccse háza már eltűnt a szeme elől, hátranézett. Hát egy akkora rénszarvasnyáj ment utána, hogy se végét, se hosszát nem lehetett látni!

Amint a mosz-asszony odaért, ahol valamikor a por-asszony kiugrott a nyírfából, ott állt már az ő szánja is befogva. Elindultak. Apósaik már várták őket. Kint álltak a város végén és vitatkoztak:

– Az én menyem jön meg előbb, ő tér előbb haza! – erősködött a Tontonöreg.

– Az én menyem jön meg előbb! Nézd, már be is fordult! – kiált fel a Városi-Fejedelemöreg. Közben a két szán, előbb a mosz-asszonyé, majd a por-asszonyé, be is ért a városba. Az egyik ment a Városi-Fejedelemöreg, a másik a Tontonöreg házába.

Ott élnek ma is, gazdagon, boldogan!

A DESZKAFARAGÓ EMBER

Szinja vidéki mese

Élt egyszer egy deszkafaragó ember. Volt neki három leánya is. Egyik nap, amikor az ember az erdőből hazafelé igyekezett, valaki hátulról megfogta, és elkezdte húzni-vonni magával. A deszkafaragó erre ordítani kezdett. Ordított, ordított, de hiába, csak nem engedték szabadon.

Legvégül azt mondta:

– Engedj el! Engedj el! Ha elengedsz, neked adom a legidősebb lányomat!

Mihelyt ezt a deszkafaragó kimondta,, elengedték. Hazamegy és így szól a leányának:

– Lányom, legidősebb lányom, a deszkafaragó helyen hagytam a kesztyűmet. Menj már, hozd el nekem!

Ezzel a legidősebb leány elszaladt a deszkafaragó helyre. Ahogy megérkezett, nyomban nekiállt a kesztyűt keresni. A csomóba hordott forgácsot szétszórta, a szétszórtat csomóba rakta, ám a kesztyűt csak nem találta! Kapta magát, és elindult hazafelé.

Amint így megy, egyszer csak hátulról őt is megragadja valaki, és húzni-vonni kezdi magával. Húzza-húzza, végül is odaérnek két házhoz meg két lábas-kamrához. Azt mondja most az ember, aki idehozta:

– Menj be ebbe a házba, és mire visszajövök, készíts nekem enni! De abba a másik házba meg abba a másik lábas-kamrába be ne tedd a lábad!

Ezzel elment.

Beesteledett. A leány kiszaladt a ház melletti lábas-kamrába, és behozta onnan egy rénszarvas mellső combját. Odatette főni.

Míg a hús főtt, a leány töprengeni kezdett: „Vajon miért nem mehetek én be a házba meg a másik kamrába?” Addig-addig töprenkedett, míg egyszerre csak ott termett abban a másik házhoz tartozó lábas-kamrában. Hát ahogy bemegy, látja ám: a felső gerendáról hajuknál fogva fölakasztott halott asszonyok lógnak! Az ajtószegletben pedig egy nagy hordó, tele tiszta, fehér emberzsírral.

Nem állta meg az asszony, beledugta a kezét a hordóba, de nyomban vissza is húzta. Visszahúzta, de bizony már bőr nélkül, mert a kezébőre bent maradt a hordóban. Megrémült erre az asszony, s nagy gyorsan visszaszaladt a házba.

Nem sok idő telhetett bele, hallja ám, hogy kintre megérkezett az embere. A ház előtt leveri magáról a havat meg a jeget, aztán bemegy a kuckójukba. Leül s mind a ketten enni kezdenek. Az asszony közben egyre-másra dugdossa a kezét. Egyszer az ember észreveszi, és megkérdezi tőle:

– Minek dugdosod a kezedet?

– Az előbb átvoltam abban a másik lábas-kamrában, s belenyúltam a zsírba, a kezembőre meg ott maradt – válaszolja az asszony.

Felugrott erre az ember, eltörte az asszony hátgerincét. Vérért beleengedte egy hordóba, testét pedig hajfonatánál fogva felakasztotta a lábas-kamrában egy tartógerendára.

Másnap, amint a deszkafaragó ember hazafelé igyekezett, hátulról megint csak elkapta valaki, s vinni kezdte magával. Az ember ordít, ahogy a torkán kifér, de hiába, mert egyre csak viszik. Legvégül megint csak azt ígéri:

– Engedj el! Engedj el! Ha elengedsz, neked adom a középső lányomat!

Jóformán még ki sem mondta, máris elengedték. Futott, ment egyenest haza. Alighogy beért a házába, rögtön kérte a középső leányát:

– Lánykám, kisebbik lánykám. Az övemet ott hagytam a deszkafaragóhelyen. Menj már el, hozd ide nekem!

Ezzel a középső leány is elindult. Kiment a deszkafaragóhelyre, s keresni kezdte az övet. Keresi, keresi. A csomóban levő forgácsot szétszórja, a szétszórtakat csomóba rakja, de az övét csak nem találja sehol. Kapja magét, és elindul hazafelé. Hát amint lépeget, hátulról egyszerre csak őt is húzni kezdi valaki. Húzta-vonta, aztán csakhamar ő is odaérkezett a kettős házhoz meg a kettős lábas-kamrához. Az ember neki is megparancsolta:

– Menj be ebbe a házba, és mire visszajövök, készíts nekem enni! De abba a másik házba meg a kamrába be ne tedd a lábad!

Az ember elment. Közben már estére járt. Az asszony behozott a lábas-kamrából egy rénszarvas hátsócombát, és nekiállt főzni. Amíg főtt az étel, elgondolkozott: „Vajon miért nem mehetek én be abba a másik házba meg abba a másik kamrába?” Nem sokáig töprengett rajta, fogta magát, és átment a másik lábas-kamrába. Belép, fölnéz, hát látja ám: nővére, mintha halszáritórúdra akasztották volna, hajfonatánál fogva ott lóg a háztartó gerendáján! Az ajtó mögött a kád pedig tele van tiszta zsírral. Odamegy, belenyúl, de bizony benne is marad a kezébőre! Erre gyorsan visszaszalad a házba.

Nemsokára hallja ám, hogy megérkezett az embere. Előbb lerázta magáról a havat meg a jeget, aztán belépett. Nekiültek enni. Miközben ettek, az asszony folyton csak dugdosta a kezét, de hiába, az ember észrevette.

– Mit dugdosod a kezéd? – szólt rá az asszonyra.

– Az előbb átvoltam abban a másik lábas-kamrában, aztán belenyúltam a zsírba, s az levitte a kezemről a bőrt – válaszolta az embernek. Ekkor felugrott az ember, s elkapta az asszonyt. Hátgerincét széttörte, a vérét meg belefolyatta egy dézsába, aztán hajánál fogva felkötötte őt is az asszonygerendára.

Harmadnap, mikor igyekezett hazafelé a deszkafaragó, valaki hátulról harmadszor is elkapta. Hej, ordított megint csak az ember, de nem engedték el, míg csak azt nem mondta:

– Engedj el! Engedj el! Neked adom a legkisebbik lányomat!

Erre elengedték, az ember meg hazaszaladt. Otthon így szólt a legkisebbik leányához:

– Lányom, lányom, legkisebbik lányom, kint hagytam a deszkafaragó helyen a késemet. Ugorj el érte, hozd már el nekem!

A legkisebb leány el is indult a deszkafaragó helyre. Kereste ő is a kést, de bizony nem találta, pedig még a csomóban levő forgácsot is széjjelszórta, meg a széjjelszórt forgácsot is csomóba rakta. Hát nagy bánatosan hazafelé tartott.

Amint megy, egyszerre csak hátulról őt is elkapta valaki, és elkezdte vinni magával. Ordított a leány jobbra, kiabált balra, nem hallotta senki. Közben azt gondolja magában: „Nincs itt senki, aki meghallaná” – ezzel abba is hagyta, nem kiabált tovább.

Csakhamar megérkezett ő is a kettős házhoz meg a kettős lábas-kamrához. Ott az ember megparancsolta neki is:

– Mikorra visszajövök, készíts enni! De abba a másik házba, meg abba a másik kamrába be ne tedd a lábad!

Ezzel elment. Mikor esteledni kezdett, az asszony kiment a kamrába, behozta egy rénszarvas mellehúsát, s odatette főni. Főtt az étel, főtt. Alighogy elkészült vele, már lehetett is hallani, hogy az ember az ajtó előtt veri le magáról a havat meg a jeget, és már megy is be a házba. Ekkor az asszony meg az ember rögtön nekiültek enni.

Másnap azt mondja az asszony az embernek:

– Nekem, nekem is van földem. Nekem, nekem is van vizem. Menjünk, látogassuk meg az apámat!

– Miért ne? Menjünk! – válaszolta neki az ember. Ezzel fölkerelkedtek, és elmentek a leány apjához, a deszkafaragóhoz. A deszkafaragó kitárt karokkal fogadta, ölelte őket!

Hosszú ideig éltek-e nála, rövid ideig éltek-e nála, ki látta? Egyszer csak azt mondja az ember az apósának:

– Én is földdel bíró ember vagyok, én is vízzel bíró ember vagyok, itt a hazamenés ideje!

Adott erre a deszkafaragó a vejének egy disznót, a leányának meg egy szép kutyát, aztán elengedte őket.

Hogy elmentek, a deszkafaragó ráfeküdt legkisebbik leányának az ágyára, és sírni kezdett, de annyira, hogy csak úgy hullottak a földre a könnyei.

A SZISZKI-MADARACSKA

Szinja vidéki mese

Ha megkérdezi valaki a sziszki-madaracskát:

– Sziszki-madaracskám, mi a te orrocskád? – akkor a kis sziszki-madaracska így válaszol neki:

– Az én orrocskám tavaszi jeget vágó baltácska, őszi friss jeget törő fejszécske.

– És mi a te két orrlyukacskád?

– Két hermelinfészek az én két orrlyukacskám.

– És a két szemecskéd?

– Manysi³² asszony lámpája, szamojéd³³ kislány világítószerszáma.

– Sziszki-madárka, mi a te fejecskéd?

– Az én fejecském viharhálóval halászó emberek mesebeli-ezüst vízivó csészéje, fogóhálóval halászó emberek mesebeli szóber³⁴ ezüst vízivó pohara.

– És mi a te derekacskád?

– Manysi asszony női szánja, szamojéd asszony női szánkója.

– És a szívecskéd?

– Manysi asszony hímes varrózacskója, szamojéd lányka díszes varrószerszám-tartója.

– Sziszki-madaracskánk, mi a te tüdőcskéd?

– Az én tüdőcském manysi asszony posztózsákja, szamojéd nő posztózacskója.

– És a te kis hátgerinced?

– Manysi ember üsttartórúdja.

– És a belecskéd?

– Manysi ember száz rénszarvast befogó pányvája, szamojéd ember száz rénszarvast megkötő kötele.

– Sziszki-madaracska, mi a te szárnyacskád, mi a te szárnyacskád?

– Az én szárnyacskám az Obon-felúszó-koranyári-halat fogó manysi ember sátrának a teteje, állótavi-halatsfogó ember sátrának a fedele.

- És a te kis mellkasod?
- Viharhálóval halászó ember csónakocskája, fogóhálóval halászó, ember ladikocskája.
- És a farkcsontocskád?
- Száz kutyát jóllakató teknőcske az én farkcsontocskám.
- Hát a lábacsokád?
- Az én lábacsokám az Obon-felúszó-koranyári-halat fogó manysi ember sátrának a kettős tartógerendája, az álló tavihalat fogó ember sátrának a tartófája.
- Sziszi-madaracska, mi végül a te kis tollas farkacsokád?
- Manysi asszony hímzőfája, szamojéd lányka varrófája az én kis tollas farkacsokám!

A RÓKAASSZONY MEG AZ ÁLLATOK

Szinja vidéki mese

Élt egyszer egy rókaasszony. Egyik este, ahogy térül-fordul, egy medveházra, barlangra talált. Belesett az ajtónyíláson: nincs bent senki. Hallgatózik: bentről egy hang se hallatszik. Amint így nézgelődik, egyszer csak megjelenik a barlang gazdája, egy Nagyöreg. Recsegnek-ropognak körülötte a faágak, ahogy jobbra-balra vagdossa őket. Amikor közelebb ért, a rókaasszony így szólt hozzá:

– Mit keresgélész, lótsz-futsz idekint? Menj csak be gyorsan, mert a felső ég, a mi atyácskánk mindjárt leszakad!

A Nagyöreg erre gyorsan beszaladt a barlangjába. A rókaasszony meg kint csellengett tovább. Amint így csellengett, egy kis idő múlva a rénszarvaspusztító állatot, a farkast vette észre. Őt is megszólította:

– Mit keresgélész, lótsz-futsz idekint? Menj csak be gyorsan, mert a felső ég, a mi atyácskánk, mindjárt leszakad!

Megijedt erre a rénpusztító farkas, és beszaladt a medve után a barlangba. Alighogy bement, arra jött egy rozsomák, akit más néven torkos borznak hívnak. Rátámadt a rozsomákra is a rókaasszony:

– Mit keresgélész, lótsz-futsz idebent? Menj csak be gyorsan, mert a felső ég; a mi atyácskánk, mindjárt leszakad!

Beszaladt hát a rozsomák is a barlangba. Talán még be se húzta egészen a lábát, máris arra vetődött egy kis nyúlasszony. Őreá is rákiabált a róka:

– Mit keresgélész, lótsz-futsz idekint? Menj csak be gyorsan, mert a felső ég, a mi atyácskánk, mindjárt leszakad!

Megszeppent a kis nyúlasszony, bemenekült hát a többi nyomán ő is a barlangba.

Még egy kicsit nézelődött, majd amikor már besötétedett, legvégül bement maga a rókaasszony is. Bement, és keresztbefeküdt az ajtóban. Azt mondja most neki a Nagyöreg:

– Menj csak, rókaasszony, menj ki, nézd meg: vajon sokára szakad-e le már az ég!

A rókaasszony fölkel, kiment, aztán visszajött:

– Hát egy kicsit még várni kell, amíg leszakad – felelte, majd visszaült a helyére, és elkezdte a talpát nyalogatni.

– Mit eszel, róka-komaasszony, hogy oly nagyon csámcsogsz hozzá? – kérdezi most a rókaasszonytól a Nagyöreg.

– A beleimet eszem – válaszolta neki a rókaasszony.

– Hogyan, hát nem érzel fájdalmat, amikor a saját beledet lakmározod?

– Ha fájna, akkor dehogyis csinálnám! – felelte neki a rókaasszony. – Próbáljátok meg, egyétek meg ti is a beleteket!

– Hogy ennénk, hisz fáj az – mondta megint a Nagyöreg.

– Fáj, fáj, de mi fájdalmasabb az éhségnél?! – torkolta le a rókaasszony a medvét. – Először fáj egy kicsit, de aztán annál jobb!

Erre a Nagyöreg is nekilátott, s enni kezdte a beleit. Nyomban követte őt a többi állat is. Akik nehezen tudták kiszaggatni belső részüket, azoknak mindnek segítségére sietett a rókaasszony. Nem telt bele annyi idő sem, míg egy fazék vizet fel lehet forralni, ahány állat ott volt, az mind döglötten nyúlt el a barlangban.

Így volt. Az ég, a mi atyácskánk, a mai napig sem szakadt le, de a rókaasszony, nagy ravaszságával, egész télire megszerezte az ennivalóját!

KEMJASZ, A HÁROM TESTVÉR LEGKISEBBIKE

Szinja vidéki mese

Éldegélt-háldogált egyszer három fiútestvér. A legkisebbiket Kemjasznak hívták. Mindhárman házasemberek voltak.

Egyszer, az egyik nap, az emberek elmentek vadászni. Mielőtt még elindultak volna, Kemjasz, a három testvér legkisebbike, megmondta az asszonyoknak:

– Aztán ha elmegyünk, nehogy folyton-folyvást kártyázzatok, mert lakik erre egy rossz, még bajba találtok keveredni vele!

Ezzel az emberek útnak is indultak, az asszonyok meg nyomban kártyázni kezdtek. Kártyáznak, kártyáznak, egyszer csak hallják ám: kint recsegnek, ropognak a gallyak. – Az erdei manószellem! – rémültek meg az asszonyok.

– Ugye, megmondta a férjem, hogy ne kártyázzunk! – sopánkodik most Kemjasznak. a három testvér legkisebbikének a felesége a másik kettőnek. – Látjátok, már itt is van!

Valóban, alig telt bele egy kis idő, betoppant a hétfejű erdei manószellem.

– Gyerekek, gyerekek – mondja az asszonyoknak –, gyertek kártyázni! Hadd lássuk, ki az erősebb! Ha vesztek, megölhetek, ha nyerek, elviszlek benneteket!

Az erdei manószellem azon mód le is ült. Elsőnek a legidősebb asszony kezdett vele kártyázni. Kártyáztak, kártyáztak, de aztán az erdei manószellem a játékot egy-kettőre megnyerte. Mindjárt fogta hát a legidősebb asszonyt, és beletette a zsebébe. Ezután a középső asszony ült le vele kártyázni. Megint csak az erdei manószellem lett a nyertes, úgyhogy a második asszony is bekerült a zsebébe. Most a legfiatalabb asszony, Kemjasz, a három testvér legkisebbikének a felesége következett sorra. Játsoztak, játszoztak, de végül ő is csak odakerült a másik két asszony mellé, az erdei manószellem zsebébe. Ezután az erdei manószellem fogta magát és hazament.

Nemsokára hazaérkeztek a vadászatról az emberek. Látják ám: asszonyaik nincsenek sehol! Azt mondja most Kemjasz, a három

testvér legkisebbike a bátyjainak:

– Elmegyek és megkeresem őket. Hosszú ideig leszek-e oda, rövid ideig leszek-e oda, egyszer csak visszajövök velük.

Kemjasz, a három testvér legkisebbike, ekkor felkészülődött és elindult. Ment, ment, mendegélt, egyszer csak egy kis házikóhoz érkezett. A házban egy vaskovácsoló öreg üldögélt. Ahogy belép hozzá, az öreg kérdezi tőle:

– Kemjasz. a három testvér legkisebbike, hová mész? Mid veszeti el, mi kéne neked?

– Hogy mi kéne nekem?! – válaszolja Kemjasz az öregnek. – Valaki megszöktette az asszonyainkat, én meg elindultam, hogy megkeressem őket.

– Elindultál, de tudod-e, ki szöktette meg őket? – faggatja az öreg.

– Dehogyan tudom. Hisz ha tudnám... – felelte Kemjasz, a három testvér legkisebbike.

– Hát ha nem tudod, én megmondom neked: három napja erre járt a hétfejű erdei manószellem, ő vitte el őket!

Kemjasz, a három testvér legkisebbike, erre megaludt az öregnél. Másnap reggel fölkel, evett, ivott, aztán továbbment.

Ment, mendegélt, egyszer megint csak egy kis házikóhoz érkezett. A házban egy öreg ült, vasat kovácsolt. Ahogy bemegy hozzá, az öreg ezt kérdezi tőle:

– Kemjasz, a három testvér legkisebbike, hová mész?

– Elvesztek az asszonyaink, azokat keresem – felelte neki Kemjasz.

– Tudod-e, ki vitte el az asszonyaitokat? – kérdezi az öreg. – Ha nem tudnád, én megmondom neked: öt napja erre járt a hétfejű erdei manószellem, az vitte el őket.

Ezután ettek, ittak, majd lefeküdtek; Átaludták az éjszakát. Reggel Kemjasz, a három testvér legkisebbike, fölkel, evett, ivott, aztán megint csak útnak eredt.

Ment, mendegélt, egyszer csak egy erdőszéli kis házikóra bukkant. A házikóban egy öregember üldögélt. Vasat kovácsolt. Ahogy Kemjasz betér hozzá, ez az öreg is megkérdi tőle:

– Kemjasz, a három testvér legkisebbike, mi járatban vagy?

– Elvitte valaki az asszonyainkat, azokat keresem – válaszolja Kemjasz az öregnek.

– Tudod-e, ki vitte el őket, mert ha nem tudod, én megmondom neked: hét napja erre járt a hétfejű erdei manószellem, az vitte el őket!

– Ha a hétfejű erdei manószellem vitte is el őket, én azért utánuk megyek! – mondta most Kemjasz az öregnek.

– Elmenni elmész utána, de mit csinálsz vele, ha beéred – kérdezte Kemjasztól az öreg. – Sokan mentek már arra, de még egynek sem sikerült végezni vele!

Kemjasz ennél az öregnél is ott maradt éjszakára.

Reggel, amint fölkeltek, megszólalt az öreg:

– Nesze, itt van ez a vaskenyér. Menj, aztán majd útközben találkozol a hétfejű manószellem szolgájával, akit úgy hívnak, hogy „Farkas-erdei-mókus-nagyságú”. Ez, mihelyt meglát téged, futásra veszi a dolgot, de te csak kiálts utána, hogy „eltévedtem, segítség, eltévedtem”. Erre az rögtön megáll neked. Van annak az embernek egy vasdorongja, akkora, hogyha megforgatja, hajladozni kezdenek még a fák is. Te kérd el tőle azzal, hogy majd viszed neki. Aztán ha elvetted tőle, üsd agyon vele! Ezután te legyél a Farkas-erdei-mókus-nagyságú ember, s mintha az ő munkáját végeznéd, hordj be a hétfejű erdei manószellem udvarára hét szán fát, hét öl fát. A vaskenyeret pedig vedd az ételébe!

Kemjasz, a három testvér legkisebbike, magához vette a vaskenyeret és elindult.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, egyszer csak találkozott a Farkas-erdei-mókus-nagyságú emberrel. Ahogy az meglátta őt, azon nyomban futni kezdett. Kemjasz utánakiabált:

– Állj meg! Ne szaladj el! Eltévedtem, eltévedt ember vagyok!

Erre a Farkas-erdei-mókus-nagyságú csakugyan meg is állt. Kemjasz, a három testvér legkisebbike, most odament hozzá. Az ember megkérdezte tőle:

– Hová mész?

– Éppen a te uradhoz készültem szolgának, de eltévedtem – válaszolja Kemjasz, majd így folytatja: – Ez már az ötödik tele, hogy keresem!

Ezzel elindultak. Útközben Kemjasz, a három testvér legkisebbike azzal, hogy majd viszi helyette, elvette a Farkas-erdei-mókus-nagyságú embertől a vasdorongját. Mikor aztán az éppen elébe került, hozzávágta a vasdorongot, agyonütötte. Így most ő lett a Farkas-erdei-mókus-nagyságú ember! Összevágott hét szánra való fát, behajtott a hétfejű erdei manószellem udvarába, majd maga is bement a házba. Hogy bement, a hétfejű erdei manószellem azt mondta neki:

– Farkas-erdei-mókus-nagyságú kis szolgám, itt van már az evés ideje!

Kemjasz erre ennivalót meg miegymást tett oda főni, és hogy elkészült vele, bevitte a hétfejű erdei manószellemnek. Etetni kezdte. Eteti, eteti, aztán egyszer csak beleejti a fazekába a vaskenyér felét. A kenyérből egyszerre kiugrott egy gyíkocsk³⁸. Erre ő fogta az egészet, és beleöntötte a hétfejű erdei manó szellem kitátott szájába! Ezután nekilátott, hogy az asszonyoknak, az ő elrabolt asszonyaiknak is ebédet készítsen. El is készítette, majd bevitte hozzájuk. Ahogy elébük teszi az ételt, a legidősebb asszony azt mondja neki:

– Farkas-erdei-mókus-nagyságú, hozz nekem vizet!

Kemjasz erre fordult egyet, a vizes edénybe beleejtette a gyűrűjét. Az asszony rögtön fölérté ésszel: Kemjasz, a három testvér legkisebbike van náluk! Már is mentek a hétfejű erdei manószellemhez, és így szóllak hozzá:

– Holnap reggel elmegyünk az erdőbe bogyót gyűjteni!

– Csak menjetek! – hagyta rájuk az erdei manószellem, s az asszonyok meg is szöktek tőle.

Hogy az asszonyok elmentek, Farkas-erdei-mókus-nagyságú megint csak nekiállt ennivalót készíteni. Mikor kész lett vele, csak úgy fazekastul bevitte a hétfejű erdei manószellemnek, és etetni kezdte. Etette, etette, aztán beleejtette a fazekába a vaskenyér másik felét majd fogta és az egészet hirtelen beleöntötte a hétfejű erdei manószellem kitátott szájába. Hát az erdei manószellem a szent kis állattól nyomban megbolondult, elvesztette az eszét. Ekkor az égből egy drótszálon, a Kemjasz ember megsegítésére, hét kés ereszkedett le. Kemjasz elővette kis hüvelyes kését, levágta vele a drótról a hét kést aztán a hét késsel lenyisszantotta a hétfejű erdei

manószellemnek mind a hét fejét, majd kiugrott a házból, és szaladni kezdett. A hétfejű erdei manószellem törzse meg utána! Amint így futottak, Kemjasz, a három testvér legkisebbike, odaért ahhoz a házikóhoz, ahol előbb is megfordult, és gyorsan beugrott az ajtaján. Utánaugrott a hétfejű erdei manószellem törzse is. Fölpattant erre a vasat kovácsoló öreg, s fejszéjével odahúzott a hétfejű erdei manószellem törzsének. A hétfejű törzse egészen megtántorodott belé. Kemjasz, a három testvér legkisebbike ezalatt meg kiugrott a házból, s megint csak szaladni kezdett. Amint így szaladt, egyszer csak odaérkezett a második öreghez. A hétfeje erdei manószellem törzse meg utána. Fölpattant erre a második öreg is, és baltájával ráhúzott a hétfejű törzsére, de úgy, hogy az egészen elgyengült belé. Kemjasz, a három testvér legkisebbike, ezalatt meg továbbsszaladt. Szaladt, szaladt, s csakhamar odaért a harmadik öregemberhez. Beugrott hozzá is. Kiszaladt erre az öreg, és kirakott hirtelen egy vas-varsát. Jött is azon nyomban az erdei manószellem törzse, és belefutott, be egyenesen a vas-varsába. Ekkor emberek rohantak elő, felkapták a vas-varsát, és belehajították az Ob-folyó mélyébe.

Kemjasz, a három testvér legkisebbike, most nekikészülődött, hogy a három asszonnyal elinduljon hazafelé. Még mielőtt elindultak volna, a három öreg azt mondja Kemjasznak:

– Volt egyszer neked apád meg anyád. Aztán azoknak is apjuk meg anyjuk. Mi az ő őseik vagyunk, szüleid ősi szellemei. Azért jöttünk, hogy megsegítsünk titeket! Ezért hát, ha hazaértetek, ne felejtsetek el nekünk áldozati csészét, áldozati üstöt állítani!

Kemjasz, a három testvér legkisebbike, meghallgatta szavukat, majd a három asszonnyal útnak eredt.

Hosszú ideig mentek-e, rövid ideig mentek-e, egyszer csak hazaérkeztek. Így hát mind a két bátyja visszakapta a maga feleséget, Kemjasz, a három testvér legkisebbike is fogta a magáét, és újból csak éldegélni kezdtek.

Egyszer Kemjasz, a három testvér legkisebbike, azt mondja a bátyjainak:

– Emberek, asszonyainkon igazságot kell tennünk!

Erre a férfiak lekapták a legidősebb feleséget, és ütni kezdték. Ütötték, ütötték, míg csak az asszony száján ki nem esett a rosszasa, egy tarka kő. Ezután az emberek fogták a középső

asszonyt, s elverték őt is, míg csak a rosszasa, egy fehér kő ki nem esett a száján. Ezután ütni, verni kezdték a legkisebbet is, de ő ártatlan volt, az ő száján nem esett ki semmi.

Ezzel hát igazságot is tettek. Most Kemjasz, a három testvér legkisebbike fogta az asszonyát, és elment vele az Ob-folyó alsó futásához. A középső testvér is vette a feleségét, elment vele az Ob-folyó felső folyásához, a legidősebb pedig elment az Urál felé.

Ott élnek ma is gazdagon, boldogan!

A FURFANGOS KÁJ

Szinja vidéki mese

Élt egyszer egy ember meg egy asszony. Az embert Kájnak hívták. A cárváros szélén laktak, egy nyomorúságos, kidőlt-bedőlt kunyhóban. Egyik reggel az ember felkeltette a feleségét, és azt mondta neki:

– Menjünk, készítsünk halfogó rekeszt!

Ezzel föl is keltek, felöltöztek, és lementek a folyóra. Egy részét elrekesztették, a parton pedig felállítottak egy vadfogó csapdát is.

Mikor elkészültek, fogták magukat és hazamentek.

Másnap kora reggel az ember keltegetni kezdi a feleségét, menjenek már, nézzék meg, hálók az éjjel fogtak-e valamit. Az asszony úgy tesz, mintha nem hallaná. Erre az ember kapja magát, és egyedül megy le a folyópartra. Amint odaér a halfogó rekeszhez, látja ám: a part tetején a cár katonái járkálnak fel s alá: strázsálják a cár arannyal teli zsákjait. „Ej, hogyan is szerezhethék magamnak egy ilyen kis zsákocskát!” – forgatja az ember a fejében. Álldogál, töprenkedik egy darabig, de még egy fia okos gondolat sem jut eszébe! Egy kis idő múlva mégiscsak fölkapja a fejét, és megy tovább a maga útjára. Megnézi a halfogó rekeszt: hát csak egy menyhal van benne. Odamegy a csapdájához, abban meg csak egy fajdkakast lelt. Ekkor gondol egyet, a fajdkakast odateszi a halfogó rekeszbe, a menyhalat meg belerakja a csapdába. Ezzel szép csendesen hazasompolyodik.

Ahogy hazaér, megkérdi tőle a felesége:

– No, öreg, mit fogtál?

– Nem fogtam én semmit se! – válaszolja az öreg a feleségének.

– Holnap reggel majd lemegyünk mind a ketten. Együtt talán jobb fogásunk akad! A te szerencsédde biztosan akad valami a hálóba!

Közben eltelt a nap, beesteledett. Ettek, ittak. Fejüket, szemüket betakarták és elaludtak.

Reggel, ahogy derengeni kezdeti, az ember fölkelte a feleségét, hogy menjenek, és nézzék meg: fogtak-e valamit az éjjel. Lemennek a folyóhoz, látják ám: a halfogó rekeszben ott a fajdkakas! Az asszony megkérdezi:

– Hogy a csudába került ide fajdkakas?

– Azt gondolod, hogy az erdei állatok mindig csak egy helyben toporognak? – feleli neki az ember. Ezután megnézik vadfogó csapdájukat is. Látják ám: abban meg egy menyhal van!

– Hogy a csudába kerül ide ez a menyhal? – kérdezi az asszony a férjétől.

– Hát azt gondolod, hogy a halak csak mindig a folyó közepén úszkálnak? – válaszolja neki az ember. Ezzel fogják a zsákmányukat, és indulnak hazafelé. Ahogy odaérnek a cár folyópartjához, az ember megállítja a feleségét, és azt mondja neki:

– Te maradj itt lent, én előbb felmegyek oda!

Ezzel az ember felment a part tetejére, az aranyzsákok közül elemelt egyet, és a feleségével együtt hazavitte.

Éppen enni, inni készülődtek, amikor egyszerre csak beállított hozzájuk a cár egyik katonája.

– Cár atyácskátok, isten atyátok hívat benneteket! – parancsolt rá Kájra meg a feleségére. Azok fel is készülődtek, és elmentek a cárhoz. Jóformán még be sem értek az ajtón, a cár máris kérdezi tőlük:

– Ti loptátok el az én aranyzsákomat?

– Nem loptunk mi semmit! – válaszolja Káj a cárnak.

Ekkor a cár félrelöki őt, és odahívja magához Káj feleségét.

Szép sűgva megkérdi tőle:

– Ugye, hogy ti loptátok el az aranyzsákomat?

– Mi loptuk el – vágja rá az asszony. – Reggel, amikor megnéztük a csapdákat, akkor loptuk el.

Megszólal erre Káj:

– Hogy lehet azt ilyen bolondtól tudakolni, hisz még azt se tudja megmondani, mit evett tegnap, mi volt a csapdában.

Ekkor a cár megint csak megkérdezi az asszonytól:

– Mondd csak, mit fogtak ma éjjel a csapdáitok?

– Hát a halfogó rekeszünk fogott egy fajdkakast, a vadfogó csapdánk meg egy menyhalat – felelte Káj felesége a cárnak. Erre a cár rákiabált a katonáira:

– Fogjátok meg, és zavarjátok ki őket!

Így is lett! A cár katonái elkergették őket, ők pedig hazamentek, és éldegéltek tovább. Volt Kájnak egy borjúja. Egyik nap levágta,

majd kivette a gyomrát, és teletöltötte vérrel. Este, még mielőtt aludni mentek volna, odakötözte az asszony mellére. Reggel fölkel, vette a kését, és nekiállt varsát faragni. Amint így tesz-vesz, faragcsál, beállít hozzájuk három ember.

– Hé, asszony, vendégek érkeztek! Kelj föl gyorsan, és készíts nekik teát meg miegymást! – kiáltja Káj a feleségének. Az asszony megint csak, mintha mit sem hallana, alszik tovább. Fölugrik erre Káj, odamegy az asszonyhoz, és a kését belevágja az asszony mellébe. Fölpattan ám erre az asszony, szalad, szalad, rohan: fát hoz be, teát tesz oda, közben pedig csak úgy dőlt belőle a vér. Összenéz erre a három ember, és szinte egy szájjal mondják:

– Jó dolog ez a kés! Jaj, ha csak egyszer megkaphatnánk tőled! Nekünk is az asszonyt úgy kell ásóval kifordítani az ágyból, ha azt akarjuk, hogy időben fölkeljen!

– Hát ha kell nektek, csak vigyétek! – feleli nekik Káj. – Úgy sem tudom, hova tegyem.

Ezzel az embereknek odaadja a kést. Azok még esznek, isznak, aztán hazamennek.

Másnap a három ember falujából oda vetődik Rajhoz egy kisgyermek, s egy szuszra elmondja neki:

– A három ember, akinek tegnap valaki kést ajándékozott, reggelre megölte a feleségét!

Amint ezt Káj meghallotta, egyszeriben úgy érezte, mintha jéghideg vizet öntöttek volna a fejére. „Ha ennyi embert megölettem – kezdett el töprengeni –, bizonyára ide jönnek, és megölnék engem is. Valamit kellene itt csinálni!” Ült egy darabig, aztán kiment. Egy régi csónaknak levágta az orrát, farát. Két végét bedeszkázta, csinált belőle koporsót. Hogy kész lett vele, megparancsolta a feleségének:

– Fektesse bele a koporsóba. Aztán ha jön valaki, kezdje el siratni! Mondd: „Ma reggelre az uram lelke elköltözött!”

Ekkor az asszony fogta a férje testét, és beletette a csónakba. Nem sok idő múlhatott el, a három ember berontott a házba. Káj felesége azon nyomban sírni kezd, de úgy, hogy majd beleszakad.

– Jaj, az én emberem... ma reggelre meghalt!

– Hát ha meghalt, akkor bele kell vetni a koporsóját a jégbe! – parancsolta a legidősebb férfi.

Ezzel a három ember kivitte Kájt a folyó jegére. A jégen váglak egy nagy léket, és már fogták is a koporsót, hogy behajítsák, amikor egyszerre csak megszólalt a legfiatalabbik:

– Meg kell előbb mondanunk a cárnak, hogy mit csinálunk vele!

– Csakugyan! – hagyta rá a másik kettő, s ezzel mindhárman elmentek a cárhoz.

Alighogy elmentek, Káj kiugrott a csónak-koporsóból. Körülnéz, látja ám: a parton egy háromlovas szán közeledik feléje. Amint odaér hozzá, a szán megáll, és kiszáll belőle egy ember.

– Hallod-e, komám, honnan kerültél ide? – kérdezi Kájtól a szános ember.

– Hát én a vízalatti aranyvárosból jövök – felelte neki Káj. – Nézd, még a csónakom is itt van, amin érkeztem!

– Hallod-e, én is el szeretnék menni oda! – kérte most Kájt az ember. – Tegyéél bele engem is ebbe a csónakba!

Káj beleegyezett. Belefektette az embert a koporsóba, majd jó erősen rátette a koporsófedelelet, hogy ki ne tudjon jönni belőle, fölpattant a háromlovas szánra, és úgy elvágtatott, hogy a hó csak úgy felhozott utána!

Megérkezett most a három ember. Fogták a koporsót és plö, plö, plö, behajították a vízbe, a jég alá. Káj meg közben hazaért, és ott éldegél ma is gazdagon, boldogan!

A RÓKAÖREG MEG A CSÓNAKOSOK

Szinja vidéki mese

Élt egyszer egy rókaöreg. Egy alkalommal, amikor a folyó partján járogatott, emberekkel találkozott, akik éppen útra készülődtek. A rókaöreg megkérdezte tőlük:

– Emberek, hová mentek?

– Tunkasziba megyünk – felelték az emberek. Azt mondja erre a rókaöreg:

– Nem ismeritek ti oda az utat. Vigyetek magatokkal, én majd megmutatom nektek!

– Ez nekünk éppen kapóra jönne! – felelték neki az emberek. – Elviszünk, hogy megmutasd nekünk az utat.

Ezzel a rókaöreg beugrott hozzájuk a csónakba, és elindultak. Az emberek evezni kezdtek, a róka öreg meg így szólt:

– Felülök oda a csónak kasának a tetejére, onnan jobban látni, hogy merre megyünk.

– Ülj csak oda, valóban, onnan messzebb látsz – helyeselték az emberek a rókaöregnek, az meg mindjárt fel is telepedett a kas tetejére.

Mennek, eveznek, egyszer csak a rókaöreg nagy óvatosan becsúszott a kasba, és elrágta az íjaik nyíltartó fáját, vagyis ott, ahol az emberek ráteszik az íjra a nyilat, amikor lőnek. Utána nyomban előbújt, és megkérdezte az emberektől:

– No, emberek, hogyan hívják ezt az Ob-kanyart?

– Honnan tudnánk, mi a neve? – felelték neki az emberek.

– Hát ha nem tudjátok, én megmondom nektek: ennek a kanyarnak „Nyíltartó fa” a neve!

Megint mennek tovább. Az emberek eveznek, a rókaöreg pedig újból felmászott a kas tetejére. Egy kis idő múltán megint bebújt a kasba, és elrágta az íjak idegeit. Ezután gyorsan előbújt, és megint csak megkérdezte:

– No, emberek, mi a neve ennek az Ob-szakasznak?

– Honnan tudnánk, mi a neve? – felelték neki az emberek.

– Hát ha nem tudjátok, én megmondom nektek, ennek a folyószakasznak „Íj-ideg” a neve!

Újból csak mennek tovább. Az emberek eveztek, a rókaöreg pedig visszaült a kasra. Aztán harmadszor is bebújt alája, és egy nagy fúróval kifúrta a csónak fenekét. Mikor előbújt, megint csak megkérdezte az embereket:

– No, emberek, mi a neve ennek az Ob-folyásnak?

– Honnan tudnánk, mi a neve?

– Ha nem tudjátok, én megmondom nektek, ennek az Ob-folyásnak „Csónak-lyuk” a neve.

Mentek most még egy kicsit, aztán a rókaöreg ráparancsolt az emberekre:

– Hé, emberek, kössetek ki gyorsan!

Nekiláttak nyomban, hogy kikössenek, de bizony, mire kiköthettek volna, az egész csónak telis-tele lett vízzel. Az emberek pedig egytől-egyig belefulladtak a vízbe. A rókaöreg is az utolsó pillanatban ugrott ki a kas tetejéről a partra.

– No, emberek, nem tudtátok, mégis elérkeztetek oda, amerre anyáitok, amerre apáitok is mentek, a halottak útjára! – kiáltotta még a rókaöreg az emberek felé, aztán eliramodott az erdőbe.

A FÁBÓL FARAGOTT ASSZONY

Északi-osztják mese

Éldegélt-háldogált egyszer egy ember nem járta, asszony nem látta lakatlan vidéken egy mosz-ember. Volt neki egy húga is. Amint ez az ember férfisorba jutott, egyszer csak azt mondta a leánytestvérének:

– Húgom, én elmegyek ember járta emberes, asszony lakta emberi vidékre embert látni, magam mutatni, asszonyt szerezni.

– Ha menni akarsz, menj! – válaszolta neki a leány, az ember meg elment.

Hosszú ideig ment-e, rövid ideig ment-e, sehogy sem talált az emberi vidékre. Az egyik helyen házat épített, lábas-kamrát készített, letelepedett. Amint így élt, egyszer csak elővette a baltáját, és fából asszonyt faragott magának. Azzal kezdett éldegélni.

Hosszú ideig éltek-e, rövid ideig éltek-e, egyszer csak az embernek a húga, a mosz-leány is felkerekedett. Ment, ment, majd csakhamar rátalált a bátyja házára. Az asszony egyedül volt otthon. A leány ekkor fogta a baltát, és a bátyja asszonyát apró forgácsokra vágta, majd az egészet bedobta, elrejtette a szemeteshely aljára. Aztán bement a házba, magára öltötte az asszonynak a ruháját, s amikor hazajött a bátyja, mint az asszonya kezdett vele éldegélni.

Amint így éldegélnek, amint így háldogálnak, egyszer csak a leánynak fia született.

Mikor ez a fiú már lóto-futó nagyságú lett, az apja csinált neki egy játszani való íjat, meg egy lödözni való nyilat. A gyerek az íjjal-nyíllal lödözni kezdett.

Hát amint így játszik, egyszer csak a nyila odaesik a szemeteshelyre. Odamegy a fiú, hogy a nyilat felszedje, és hallja, hogy valaki azt mondja neki:

– A te anyád megölt engemet, s a csontjaimat, húsomat ideszórta erre a szemeteshelyre.

Ennek hallatára a fiú beszaladt a házba, és elmondta az apjának:

– Az anyám megölt valakit, s a csontjait-húsát odaszórta a szemeteshelyre.

Odamegy az ember is a szemeteshelyhez, hát látja ám: az ő feleségének a húsa-csontja van odaszórva. Erre az ember megfogta a fiát, majd a húgát, és megölte mind a kettőjüket.

Aztán elment tovább emberes vidékre, hogy asszonyt keressen magának.

A SZEMPER-KŐ

Serkál vidéki mese

Éldegélt-háldogált egyszer egy mosz-ember. Volt neki egy húga is. Gazdagok voltak mind a ketten. A Fiú erdőbeli lábas-kamráiban, a Turem-isten adta sok napon rengeteg prém gyűlt egybe. Dombon lévő kamráiban mérhetetlen sok vadprém gyűlt rakásra.

Hosszúnak hosszú ideig éltek, rövidnek rövid ideig éltek, az egyik Turem-isten adta napon a fiú megint csak elment vadászni. Alighogy elment, a húgához beállított a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős. Köszönt, majd azt mondta a leánynak:

– Nézz a fejembe!⁸⁷

A leány hosszú ideig nézte-e, rövid ideig nézte-e, egyszer csak megszólalt:

– No, elég volt már! Menj haza, mert jön a bátyám, és veszekedni fog érte.

Erre az ember felkerekedett és hazament. Máris jött a leány bátyja. Hogy odaért a ház elé, ötprémes³⁸ sítalpais úgy egymáshoz csapta, hogy csattanásuk zajára az ég hétszeresen, csappanásuk zajára a mennyég hatszorosan megzendült belé. Aztán lerázta magáról a havat meg a jégcsomókat, amik a bundájára fagytak, és belépett a szobába.

– Hm, hm! Valami szellem vagy micsoda járt itt nálad! – mondta a húgának.

– Dehogy, dehogy! Nem járt itt senki! – felelte a leány. – Csak a régi piszkos ruháimat vettem magamra, azt érezheted!

A fiú lecsendesedett. Ettek, ittak. Fejüket, szemüket betakarták, és aludni mentek.

Reggel fölkeltek, ettek, ittak, aztán a fiú fogta magát, és elment az erdőbe, hogy utánanézzon a csúreinek. Mihelyt elment, már jött is a leányhoz a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős. Köszönt, majd nyomban azt mondta neki:

– Nézz a fejembe!

A leány hosszú ideig nézte-e, rövid ideig nézte-e, egyszer csak így szólt:

– No, elég volt már! Menj, mert ha a bátyám itt talál, szégyenbe hozol!

Erre az ember fölkerekedett és elment. Alig tette ki a lábát, máris hallani lehetett, hogy megérkezett a leány bátyja, ötprémes sítalpais úgy összecsapta, hogy csattanásuk zajára az ég hétszeresen, csappanásuk zajára a mennyég hatszorosan is megzendült. Aztán leverte magáról a havat, meg a jégdarabokat, amik útközben a bundájára fagytak, és belépett a szobába.

– Hm, hm! Megint valami szellem vagy micsoda járt nálad! – mondta a húgának.

– Dehogy, dehogy, nem járt itt senki! Megint csak a régi piszkos ruháimat vettem fel, azt érezheted! – válaszolta a leány. Erre az nyomban megnyugodott. Ettek, ittak, majd szemüket, fejüket betakarták és elaludtak.

Másnap, ahogy Turem-isten megadta a napot, fölkeltek. Ettek, ittak. Aztán a fiú elment, hogy szemügyre vegye kamráiban, hogy áll a prémje. Jóformán még ki sem tette a lábát, a húgánál máris ott termett a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős.

– Nézz a fejembe! – kérte azon nyomban a leányt.

A leány hosszú ideig nézte-e, rövid ideig nézte-e, egyszer csak megszólalt:

– No, elég legyen már, mert jön a bátyám, és veszekedni fog velem érte!

De bizony az ember, mintha meg se hallotta volna, fejét a leány ölében egyik orcájáról a másikra fordította. Ebben a pillanatban máris hallani lehetett, hogy az ajtó előtt a leány bátyja az ötprémes sítalpais úgy egymáshoz vágta, hogy csattanásuk zajára az ég hétszeresen megdördült, csappanásuk zajára a mennyég hatszorosan megrendült. Aztán lerázta a bundájáról a havat, meg a ráfagyott jeget, majd nagy dühösen belépett a szobába. A Hét-coboly-magasságú fejedelemhős nyomban felugrott, és azt mondta neki:

– Nőstényördög teremtetted, ördögadta sógorom, vusza⁸⁹ – majd így folytatta: – Azért jöttem, hogy a húgodat feleségül vigyem magamnak!

– Mit csináljak?! – felelte a fiú. – Ha ő is úgy akarja, hát menjen! Én nem tarthatom vissza!

Ekkor mindnyájan megölelték, megcsókolták egymást, majd a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős elkapta a leányt, összenyomta, és betette a zsebébe. Hátra se nézett, csak elindult vele hazafelé.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig, csak hazaérkezett. Otthon kivette a feleségét a zsebéből, és odavágta a ház padlójához. Abban a pillanatban az asszony, amilyen nagy volt előbb is, ugyanolyan nagyként ugrott talpra! Így hát éldegélni kezdtek.

Éldegéltek-háldogáltak. Hosszúnak hosszú ideig éltek, rövidnek rövid ideig éltek, egyszer csak az asszonynak fia született. Varrt hát neki egy lábasállatokkal díszített, szárnyas madarakkal hímzett nyírfahéjbölcsőt, s beletette a gyermekét. Alighogy beletette, a gyermek a bölcst darabokra tépte széjjel. Ráadásul éppen akkor belépett a szobába a fiú apja is. Meglátta, hogy gyermeke mit csinált, s nyeles baltájával, hegyes hátú baltájával ráhúzott a feleségére:

– Az. apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! – kiáltotta neki. – Ha a fiad tőlem lett volna, így nem csinált volna!

Ezután az ember kiment az udvarra, és csinált a gyermeknek egy fabölcsőt. De most is, alighogy az anyja a fiút a fabölcsőbe fektette, a gyermek nyomban szétrúgta! Megdühödött erre az apja. Fogta a nyeles baltáját, hegyes hátú baltáját, és elverte vele a feleségét:

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna, ha a fiad tőlem lett volna, ilyent nem csinált volna! – Ezzel aztán megint kiment. Fémmunkához értő embert, kovácsmunkában jártas embert hívatott, és csináltatott vele egy vasbölcsőt. Ahogy kész lett, bevitte a feleségének. A felesége meg fogta, és beletette a gyermeket. Alighogy beletette, a fiú a vasbölcsőt is azon nyomban széjjelrúgta. Ekkor a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős megint csak vette a nyeles baltáját, hegyes hátú baltáját, és eldöngette vele az asszonyát:

– Nőstényördög teremtetted, ördögadta asszonya! Ha ez a gyerek tőlem lett volna, ilyent nem csinált volna! – pirított a feleségére, majd fogta magát, és otthagya őt mindörökre. Így hát az asszony magára maradt a fiával.

Éldegéltek, háldogáltak, a fiú egy nap arasznit, másnap tenyérynit nőtt. Az egyik Turem-isten adta nap beállított hozzájuk az

apja szolgálja.

– A Hét-coboly-magasságú fejedelemhős azt parancsolja – mondta a szolga a fiúnak –, hogy holnap reggel legyél ott a szemper-kővel játszani!

Eljött az este. Ettek, ittak, aztán a fiú meg az anyja fejüket szemüket betakarták és elaludtak.

Reggel lett. Mire a fiú fölkel az anyja egy tatárgalléros posztóruhát csinált neki. A fiú felvette, pontosan ráillett a húsárcsontjára! Három-négy darabot leszakított belőle a szellemeknek, aztán kapta magát és kiment. Úgy nyüzsgött már kint a nép, a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős népe, mint egy szúnyograj! Ahogy észrevették, kiabálni kezdtek neki:

– Hét-coboly-magasságú fejedelemhős legkisebb fiacskája, hallod-e! Mi elhajítjuk azt a szemper-követ, te meg kapd el!

Erre a fiú felfohászkodott a hetedik égben lévő, mindig ragyogó égben élő, tetőgerendás-füstnyílásos háziján lakó Atyához:

– Égi Atyám – kérte őt –, ha te valóban száz szárnyas szellemnek az ura vagy, add, hogy ez a szemper-kő itt essen le az orrom előtt!

Hát csakugyan úgy is lett. Alighogy a fiú az imáját befejezte, a szemper-kő odaesett elébe. Oly közelre, hogy még a ruhája szegélyéből is leszakított egy arasnyit! Most a fiú felkapta a követ és visszahajította. Repült a kő, s ahogy leesett, hosszú utat vágott az apja embereinek kövér-szúnyograj-sűrű csomójában. A fiú pedig megfordult és hazament.

Ahogy hazaér, látja ám: a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős apja nyeles baltájával, hegyes hátú baltájával veri az anyját, s közben azt mondja neki:

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna, fiad öli az embereimet. Ha tőlem lett volna,ilyent nem csinált volna!

Megszólalt erre a fiú is:

– Apám, hát nem te hívtál szemper-kővel játszani! Anyám semmi rosszat nem tett, minek bántod?

Erre a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős ahogy jött, nyomtalanul eltűnt. Este lett. A fiú meg az anyja fejüket, szemüket betakarták s elaludtak.

Reggel, hogy a fiú fölkel, ágya mellett egy szépen elkészített tatárgalléros köpönyeget talált. Felvette, pontosan ráillett a húsára-

csontjára! Ebben a pillanatban megint csak megjelent az apja szolgája.

– Apád parancsára gyere a szemper-kővel játszani! – mondta a fiúnak. A fiú nem sokat váratott magára, nyomban ment is. Ahogy kimegy, látja ám: most még több ember van odakint, mint először, s ezt kiabálják neki:

– Mi odadobjuk a szemper-követ, te meg kapd el!

Ezzel máris elhajították a követ. Ő meg gyorsan fohászkodni kezdett:

– Ha te a ragyogó égben lévő, hetedik égben élő, tetőgerendás-füstnyílásos házban lakó, a száz szárnyas szellemnek parancsoló, a száz földi szellemnek parancsoló Atyácskám vagy, add meg, hogy a szemper-kő itt essen le az orrom előtt!

Ahogy ezt a fiú kimondta, a szemper-kő ott esett le a lába előtt. Még a köpenye szélét is leszakította! Ekkor ő fölkapta, és úgy visszahajította, hogy a nép felét rögtön halálba sodorta! Ezzel aztán hazament.

Mire hazaért, már ott is volt az apja, s nyeles baltájával, hegyes hátú baltájával verte az anyját:

– Nőstényördög teremtetted, ördögadta asszonya! Ha ez a gyerek tőlem lett volna, ilyent nem csinált volna!

Megint csak megszólalt a fiú:

– Te hívtátál! Anyám semmi rosszal nem csinált, őt ne bántsad! – mondta az apjának. Ekkor a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős úgy, ahogy jött, nyomtalanul el is ment. Este lett. A fiú meg az anyja fejüket, szemüket betakarták, elaludtak.

Másnap, ahogy a fiú fölkel, megint csak talált az ágya mellett egy szépen varrott talárgalléros posztóköponyeget. Felvette, éppen ráillett! Ebben a pillanatban újból megjelent az apja szolgája, ezzel a paranccsal:

– Apád azt parancsolja, gyere a szemper-kővel játszani!

A fiú ment is rögtön. Hát odakint még több ember várta már, mint előtte való nap! Alighogy kiért, máris hajították felé a szemper-követ. Ő pedig harmadszor is felfohászkodott:

– Ragyogó égben lévő, hetedik égben élő, telőgerendás-füstnyílásos házban lakó Atyácskám! Ha te valóban a száz szárnyas

szellemnek, a száz földi szellemnek az ura vagy, essen a szemper-kő ide az orrom elé!

Imáját még be sem fejezte, a szemper-kő ott is hevert a lába előtt. Most a fiú felvette, méregetni kezdte, majd azt gondolta magában:

„Eldobom én ezt a világ túlsó sarkában levő hét tengernek a be nem fagyó vizébe, hat tengernek az egyik öblébe. Ott aztán nyugodtan lehet, kedvére!”

Ezzel a szemper-követ belehajította a be nem fagyó tenger vizébe. Így hát véget ér róla a mesénk is, nem szól róla többet az énekünk se!

Ennek utána a fiú meg az anyja nyugodtan éldegéltek, háldogáltak, míg az apja, a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős el nem határozta, ő ezt a gyereket akárhogyan is, de elpusztítja. Ezért hát az egyik Turem-isten adta napon magához hívatta a fiát, és azt mondta neki:

– Egy másik asszonytól van nekem még hét fiam. Menj, utazz el velük a hét Kőszemű-fejedelemhős, a hat Kőszemű-fejedelemhős városába, összegyűlt egy kis prémecském, adjátok el! A hét testvéred fog majd evezni, neked csak ott kell ülnöd a csónak farában.

A fiú meghallgatta, nem szólt rá semmit, csak visszament az anyjához, és elmondta neki:

– Apámnak asszonya van a hét Kőszemű-fejedelemhős, a hat Kőszemű-fejedelemhős városából is! S van neki tőle hét fia. Most azt parancsolja, menjek el velük az anyjuk városába prémmel kereskedni.

– Mit csináljak! – felelte a fiúnak az anyja. – Ha elmész, elmész. Én nem tarthatlak vissza!

Egy kis idő múlva az anyja így szólt a fiához:

– Menj hát Turem-isten hírével! Ép kézzel, ép lábbal mész el, gyere is vissza ép lábbal, ép kézzel! Én mindig visszavárlak! Nesze, ez majd hazasegít!

Ezzel az anyja odament a ház zugába, a szoba sarkába, és előhozott onnan egy sarki-búvármadár diszú kis zacskót. Odakötötte a fia nyakába, majd megölelték, megcsókolták egymást, és a fiú elment.

Mire a fiú visszatért az apjához, addigra csináltak ott egy nagy zűrjén csónakot⁴⁰, belerakták a prémet, maguk meg odaültek az evezőkhöz. Erre a fiút az apja is, a Hét-coboly-magasságú fejedelemhős, meg az apja másik asszonya is megölelte, megcsókolta, majd odaültették a csónak farába. Aztán a testvérei evezni kezdtek, elindultak.

Hosszúnak hosszú ideig eveztek, rövidnek rövid ideig eveztek, egyszer csak egy város alá érkeztek. Ekkor a fiú hirtelen a csónak farát farral elfordította, a csónak orrát orral elfordította, úgyhogy a csónak egyszeriben megállott. Erre odajött egy öreg – a fiú anyjának a bátyja –, hosszú síhajtó botjával a csónakot kihúzta a partra. Az öccsét, unokaöccsét kivitte a szárazra, megetette, megitatta, majd megölelte, megcsókolta és visszavitte a csónak farába, úgyhogy a fiúnak még a talpa széle se lett nedves! Ezután a fiú testvérei megint csak evezni kezdtek, elindultak.

Hosszúnak hosszú ideig eveztek, rövidnek rövid ideig eveztek, egyszer csak odaérkeztek a hét Kőszemű-fejedelemhős, hat Kőszemű-fejedelemhős városához. Itt a fiúnak azt mondták a testvérei:

– Mi felmegyünk a városba kereskedni. Míg vissza nem jövünk, addig te csak maradj itt!

Mikor a testvérei elmentek, a fiú kiment a partra, elővette az anyja készítette kis, csengős hálósátort és felállította. Amint tesz-vesz, forgolódik a sátorban, egyszer csak hallja ám, két egy időben született férfi közeledik feléje. Az egyik azt mondja a másiknak:

– Majd én elbánok vele!

A másik azt feleli:

– Dehogyan te! Te még eleresztenéd! Majd én bánok el vele!

– Még hogy én ereszteném el?! – kezdi megint az első. Amint így vitatkoznak, odaérnek a fiú sátrához, és mind a ketten rávetik magukat. Ekkor a fiú gyorsan kicsúszott a sátor alól, aztán zsupsz! – beugrott a vízbe, s mint sarki-búvármadár, csak az Ob közepén bukkant fel. A vas színű sarki-búvármadár, az ezüst színű északi-búvármadár szent kiáltásával elkiáltotta magát, majd újra lebukott a víz alá, s csak a nagybátyja kikötőjénél bújt megint elő. A vas színű sarki-búvármadár, az ezüst színű északi-búvármadár szent kiáltásával megint csak elkiáltotta magát, majd a fejét aláhajtva,

visszabukott a víz alá. Hét obi-folyószakaszt, hat obi-folyószakaszt véges-végig úszott, s csak a saját városuknál bukkant fel újra. Ekkor kijött a vízből, visszaváltozott emberré; és elindult hazafelé. Alig tett néhány lépést, már jött is elébe az anyja. Megölelték, megcsókolták egymást, aztán megint csak éldegélni, haldogálni kezdtek.

Hosszú idő telt-e bele, rövid idő telt-e bele, egyszer csak beállított hozzájuk az apja szolgálja a parancssal:

– Gyere gyorsan, az apád hívat!

– Menj, majd én is megyek! – felelte neki a fiú, de bizony nem ment. Erre hát eljött hozzá maga az apja:

– Gyere, utazzunk együtt! – parancsolta a fiának, és ezzel már el is ment. A fiú ezt is elmondta az anyjának:

– Apám azt parancsolta, hogy most övele menjek el a hét Kőszemű-fejedelemhős, a hat Kőszemű-fejedelemhős városába.

– Menj! Én mit tehetek? Menj! – felelte neki az anyja. Ezután megölelték, megcsókolták egymást, és a fiú elment.

Mire odaérkezett a folyóhoz, apja már ott ült a csónakban. Az apja ismét odaültette őt a csónak farába, majd evezni kezdett, elindultak.

Hosszúnak hosszú ideig mentek, rövidnek rövid ideig mentek, egyszerre csak odaérkeztek a fiú nagybátyjának a városához. Ekkor a fiú hirtelen a csónak farát farral elfordította, a csónak orrát orral elfordította, úgyhogy a csónak egyszeriben megállott. Ekkor a fiú nagybátyja belegázolt a vízbe, a csónakot kihúzta a partra. Aztán kivitte az öccsét a szárazra, megetette, megitatta. Búcsúzáskor a fiú nagybátyja valahonnan előhúzott egy régi, száraz kis nyírfahéj kosaracskát. Bedugta a fiú mellébe, a ruhájába, aztán megölelték, megcsókolták egymást, s a nagybácsi az öccsét visszaküldte a csónak farába. A sógorára még csak rá se nézett, és otthagyta mind a kettőjüket. Az apja most újból evezni kezdett, elindultak.

Hosszúnak hosszú ideig evezett, rövidnek rövid ideig evezett, egyszer csak odaérkeztek egy városhoz, a hét Kőszemű-fejedelemhős, a hat Kőszemű-fejedelemhős városához. Kiszálltak a csónakból, és mind a ketten felmentek a városba, a Kőszemű-fejedelemhősök házába. A fejedelemhősök rögtön mind a kettőjüknek asztalt terítenek: telerakják keserű sörrel, mézezett

sörrel, aztán esznek-isznak. Egyszer csak az egyik fejedelemhős azt mondja a fiúnak:

– Minden váltságdíj nélkül, egy fia pénz nélkül a nyusztbőrrel-béelt lányosházban nevelt három fiatal lány testvérünk közül a legkisebbet neked adjuk feleségül! Így hát menjünk most át a másik házba, az egyedül álló magányos házba, mert mint jövődő sógor már nem élhetsz itt velünk együtt!

Ekkor a fejedelemhősök megfogták a fiút, átvezették a másik házba, és leültették egy szép függőnyhálós ágyra. A fiú várakozni kezdett. Amint így várakozik, forgolódik az ágyon, egyszer csak a kéménynyíláson keresztül bekiabál neki egy kis madaracska:

– Sziszki, sziszki, tyev, tyev! – mondja a fiúnak. – Tüzet raknak a házad négy sarkánál!

Felugrott erre a fiú, elkergette a kis madaracskát:

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Mit hazudsz itt nekem? – pirított rá a kis madár. – Nem megmondták, hogy minden váltságdíj nélkül, egy fia pénz nélkül odaadják a legkisebb húgukat!

Ezután a fiú odament a tűzhelyhez. A tűzhelyen volt egy hétfenekű üst, alágyújtott, aztán visszafeküdt a függőnyhálós ágyra. Amint így heverészik, amint így forgolódik, a kis madaracska rászállt a kéménynyílásra, és megint csak odaszólt a fiúnak:

– Sziszki, sziszki, tyev, tyev, tyev! Házad négy sarkánál tüzet raknak!

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! – kergette el a fiú a kis madaracskát. – Mit hazudsz itt egyre-másra? Nem megmondtam már neked, hogy a legkisebb lányhúgukat adják oda nekem feleségül!

A fiú a hétfenekű üst alatt most megint csak rakott a tűzre, aztán visszafeküdt.

Amint így fekszik, forgolódik, hát a kis madaracska harmadszorra is beköszönt hozzá.

– Sziszki, sziszki, tyev, tyev, tyev! – kiáltotta a fiúnak. – Lángban áll már a házadnak mind a négy sarka!

Fölugrik ám erre a fiú, odaszalad az ajtóhoz, az még becsapódik előtte, csak úgy dördül!

Ekkor a fiú felfohászkodott a ragyogó égben lévő, hetedik égben élő, telőgerendás-füstnyílásos házban lakó Turem-isten atyához, hogy küldjön neki egy apró halpikkely nagyságú szemekből szőtt páncélt, hogy küldjön neki egy kemény markolatú kardot! Alighogy a fiú a könyörgést befejezte, nagy csörgéssel odaesik elébe egy apró halpikkely nagyságú szemekből szőtt páncél. Aztán odaesik rá egy kard is! A fiú felveszi a páncélt, éppen a lába tövéig ér! Felkapja a kardját, és nosza kiugrik. A hét Kőszemű-fejedelemlő, a hat Kőszemű-fejedelemlő páncél nélkül, anyaszült meztelenen áll előtte. Most a fiút az Égi atya egy csésze sötét vérrel, világos vérrel leöntötte. Erre az a kardjával hadakozni kezdett. Hadakozott, vagdalózott.

Hosszúnak hosszú ideig vagdalkozott, rövidnek rövid ideig vagdalkozott, egyszer csak érezte ám, hogy testét mindenféle bogarak, tetvek kezdik ellepni. Fölmászott gyorsan egy fára, levette a fejéről a sisakot, és elkezdett tetvészkedni. Egymás után öli, gyilkolja őket. De abban a pillanatban a fa mögül odaszól neki a nagybátyja:

– Öcsike, mit csinálsz te itt?

Rettenetesen megrémül erre a fiú, sisakját gyorsan visszacsapja a fejére. Lemászik a fáról, a nagybátyja pedig azt mondja neki:

– Már a fél népemet megölted ! Mi dühített fel ennyire? Én küldtem a nyírfakosaracskában őket, hogy segítsenek neked!

A fiú nagybátyja eltűnt, a fiú meg újra hadakozni kezdett. Talán már a hét Kőszemű-fejedelemlő, a hat Kőszemű-fejedelemlő városnépének a felét, falunépének a felét is levágta, mikor egyszerre csak érzi, hogy a jobb karja meg a bal lába egyre jobban elnehezedik. Odanéz a karjára, hát látja ám: a fejedelemlők legkisebb leánytestvére kapaszkodik belé:

– Hagyd már, hagyd már! Hisz az egész várost, az egész népet megölsz már! – kiáltott a leány a fiúnak. A fiú nem szólt neki semmit, csak fogta a leányt, összenyomta, majd beletette a zsebébe.

Közben látja ám: már csak a hét fejedelemlő maradt életben, de azok is mind futóra fogták a dolgot. A fiú utánuk iramodott. Hosszú ideig üldözte-e, rövid ideig üldözte-e őket, egyszer csak elővette az íját; odafeszítette az egyik vállához, majd a másikhoz, aztán mire a

kezét leeresztette, nyílhegyen volt már mind a hét fejedelemhős! Most odarohant hozzájuk, lehúzta a fejbőrüket, és feltűzte egy fa tetejére. Ezzel aztán elindult hazafelé.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, esett a hó, tél volt, ő csak ment tovább. Esett az eső, nyár volt, ő csak ment tovább. Egyszer csak megérkezett a városukba. Az anyja házát már csak egy sarka tartotta, a többi három leomlott. Fölmászik a fin a kéménynyíláshoz, látja ám: anyja tűzhelyén már csak egyetlen szem parázs pislákol! Nyáron a nedves evezővégről csepeg rá a víz, télen a sí-végről hullik rá a hó. Amint így lefelé tekint, egyszer csak felsír az anyja:

– Az én felvégről jövő, az én alvégről érkező csavargó fiacskámat vajon meglátom-e még, mielőtt tűzhelyemen az utolsó szikra is végképp kialudna?

El nevette erre magát a fiú:

– Anyácskáin, anyácskám, még három napig sem voltam oda, és te máris szidsz engemet!

Kifutott most az anyja, hogy megölelje, megcsókolja. De amint éppen odaért volna hozzá, a fiú elrúgta őt a vidék túlsó széléig! Hát ahogy elrúgta, az anyja abban a pillanatban gyönyörű szép asszonyként ugrott talpra! A fiú meg ezalatt vörösfenyőről vörösfenyő forgácsot tépett, az erdei fenyőről erdei fenyőszilánkot hasított, aztán átdobálta a feje fölé. Mire hetedszer is hátra hajította a szilánkokat, hét öl magas vörösfenyő ház, hat öl magas erdei fenyő ház lett belőlük! Ekkor a zsebéből előhúzza a feleségét, odavágta a padlódeszkához. Hát a felesége. is abban a pillanatban, amekkora előbb is volt, ugyanolyan nagyként ugrott talpra. Most aztán mindnyájan megölelnek, megcsókolják egymást! Éldegélni kezdtek.

Amint így éldegélnak, háldogálnak, egyik nap a fiú azt mondja az anyjának:

– Csapjunk lakomát! De akkorát, hogy az egész város, az egész falu jóllakhassak rajta!

– Csapjunk! – feleli neki az anyja. – De idézd meg a nagybátyádat is!

Erre a fiú kiment, és varázsolni kezdett. Varázsolt, varázsolt, egyszerre csak eső keletkezett, hó hullott, s a fiú nagybátyja távolról

eső kis esőcsepp formájában, messziről hulló hópihe képében ráesett a ház tetejére. Aztán onnan leugrott a szoba közepére, majd odakiáltotta a fiúnak:

- Minden csontom összetörött! Miért hívtatok ily gyorsan?
- Nagybátyám, hisz alig hogy hívogattalak! – védekezett a fiú.

Ezután csaptak is olyan lakomát, hogy az egész város torkig ehette magát rajta, az egész falu dugig ihatta magát rajta! Még egészen véget sem ért a lakoma, a fiú nagybátyja így szólt az ötöséhez:

– Eszembe jutott az én világom, eszembe jutott az én folyóm, hazamegyek.

– Menj Turem-isten hírével! – felelte neki a fiú. – Menj, én nem tartalak vissza!

Ezután megölelték, megcsókolták egymást. Egyszerre csak a nagybácsi helye üres lett! Az égbe ment-e föl, a föld alá ment-e le, ki tudja! Ok meg csak éldegéltek, háldogáltak tovább. A fiú vadászni járt s a Turem-isten adta sok napon a dombon lévő lábas-kamráiba, az erdőben lévő lábas-kamráiba, az erdőben lévő prémes kamráiba megint csak gyűlni kezdett a prém.

Egy kis idő múlva az öregasszony megint, csak azt mondja a fiának:

- Idézd meg a nagybácsidat egy kis vendégségre!

Erre a fiú kiment, és varázsolni kezdett. Varázsolt, varázsolt, mire hirtelen megdördült az ég, és hatalmas zajjal a fiú nagybátyja ott termett a szoba közepén.

– Már megint gyorsan hívtatok! – kiáltott rá az öccsére. – Vén csontjaim darabokra törtek.

Most megölelték, megcsókolták egymást. Aztán rendeztek egy akkora lakomát, hogy az egész város, az egész falu ott volt. Egy álló hónapig meg egy álló hétig csak ettek, ittak. A szegény asszonyok meg a szegény emberek megállás nélkül éltek, ittak. A gazdag asszonyok, meg a gazdag emberek éppen hogy csak az ujjukat nyalogatták meg a hüvelykujjukat szopogatták!

Ahogy vége lett a lakomának, megszólalt a nagybácsi:

– Öcsike – mondta a fiúnak –, istenként tiszteljenek téged az emberek! Lakj az életet adó Ob-folyó felső folyásán lévő, a halat adó Ob-folyó felső részén lévő, arany pázsit borította, arany fű takarta kis

földnyelvnek tavaszi fajdkakas tollával behintett, őszi fajdkakas pihéjével beterített hegyfokon álló íjideg-végen függő, égből csüngő, holdfénytől csillogó, napfénytől ragyogó szentséges házacsksádban! Arany patkós lábú asztalodon lévő tavaszi mókusbőr könyvedben, őszi mókusbőr könyvedben tartsd nyilván apró állataidat, földi mókusaidat! Vedd be az utánuk járó szent áldozati adójukat! Varázsló sámánasszonyok fára tűzött kis patájú palás áldozatát fogadd el, oszlopra tett kis sörényű sörényes áldozatukat ne utasítsd vissza! Holdfény szent lovad hátán járad abroncsként forgó világunkat, kerüld gyűrű alakú világunkat!

Ahogy ezt a nagybácsi kimondta, a fiú helye egyszeriben üressé vált! Ekkor a nagybácsi odaszólt a leánytestvérének:

– Húgomasszony, menj te is! Az életet adó táplálékos Ob-folyó, a halat adó Ob-folyó bárom szigetének, négy szigetének az elágazásánál, a lúdkiáltástól hangos, kacsakiáltástól zengő kanyargós kis folyó partján, forgolódó kis folyóág partján legyen az otthonod! Menj, a sarki-búvármadár fészkeivel felbukkanó kis zsombékodhoz, az északi-búvármadár fészkeivel felszökkenő zsombékocskádhoz! Istenként tiszteljenek téged is az emberek! Könyörgésüket ne űzd el magadtól! Ha reggel hozott áldozatukat reggel nem fogadod el, fogadd el este! Ha este hozott áldozatukat este nem fogadod el, fogadd el reggel! Kislánykák, kisfiúcskák életét vigyázva, üljél meg ottan! Akinek hosszú élet rendeltetett, tedd, hogy sokáig is éljen! Akinek rövid élet rendeltetett, azokról se feledkezzél meg!

Ahogy ezt a nagybácsi kimondta, húga helye egyszeriben üressé lett. Ekkor megszólalt újból a nagybácsi:

– Megyek én is az életet adó Ob-folyó melletti, halat adó Ob-folyó melletti Rohanó-ló-alakú városomba. Vágtató-ló-alakú városomba. A kisfiúcskák lelkét fogom vigyázni onnan, a kislánykák lelkét fogom őrizni onnan!

Ahogy ezt kimondta, ő is nyomban eltűnt. Ma is élnek mindnyájan gazdagon, boldogan!

A LAMPASZK-ÖREG, VAMPASZK-ÖREG UNOKÁJA

Serkál vidéki mese

Éldegélt, háldogált egyszer egy Lampasz-k-öreg, Vampasz-k-öreg. Volt neki hét fia is. Amint így éldegélnek, egyik nap az öreg fiai hirtelen valami zajongásra lesznek figyelmesek. Felugrik erre a legidősebb fiú, kimegy, hogy megnézze, mi történt. Látja ám: jön az ellenség! Hét Kőszemű-fejedelemlhős érkezett ellenük! Visszaszalad a legidősebb fiú a házba, és azt mondja az apjának:

– Itt az ellenség! Ránk jött a hét Kőszemű-fejedelemlhős! Add ide nekem a páncélot, hadd menjek ellenük!

Az öreg nem szól neki semmit, csak ül tovább. Erre megint csak kimegy a legidősebb fiú, körülnéz, aztán visszajön, és kéri az apját:

– Tégy jót velem! – kérleli az apját. – Add ide nekem a páncélot!

Az öreg most nem szól semmit, csak ül hallgatagon tovább. A legidősebb fiú ekkor harmadszor is kimegy, majd visszajön:

– Tégy már jól velem, apácskám! – esdekel apjának. – Add oda a páncélot, hisz anyaszült meztelen vagyok. Ha kimegyek, rögtön agyonvágna!

De az öreg erre sem szólt semmit, csak ült hallgatagon tovább. A fiú mit tehetett volna mást, fogta magát és kiment. Alig ért ki, a hét Kőszemű-fejedelemlhős hétszeres Turem-isten kiáltással, hatszoros Turem-isten kiállással felüvöltött, s ahányan csak voltak, rávetették magukat a legidősebb fiúra, agyonvágták, aztán fejbőrét lenyúzták, és feltűzték egy hatalmas vörösfenyő tetejére.

Egy kis idő múlva a legidősebb testvér után kiszaladt a második fiú is. Nem volt kint soká, máris fordult vissza, és azt mondta ő is az apjának:

– Tégy jót velem! Add ide a páncélot, hisz anyaszült meztelen állok velük szemben! Csak nem akarod, hogy elpusztuljon a második fiad is!

De hiába beszélt neki a második fia is, az öreg egy szót sem válaszolt neki. Mit tehetett mást a második fiú is, kiment páncél nélkül. Ekkor a hét Kőszemű-fejedelemlhős hatalmas Turem-isten

kiáltással rárontott. Aztán a fejedelemlhősök agyonütötték, lenyúzták a fejbőrét, és odatűzték a vörösfenyő csúcsára, a bátyjához mellé.

Kimegy erre a harmadik fiú is! Visszajön és ő is kérlelni kezdi az apját:

– Apánk, tégy jót velem! Látnod, anyaszült meztelen állok velük szemben! Amint kimegyek, megölnék engem is. Hát nem sajnálsz meg engem?

Bizony, az öreg neki sem szólt semmit, csak ült hallgatagon tovább. A fiú meg kiment. Így hát a hét Kőszemű-fejedelemlhős megölte őt is. Aztán fejbőrét egyikük odatűzte a másik kettő mellé. S később az övé mellé a többi testvérét is. Odajutott szép sorjában a vörösfenyő tetejére mind a hété. Mert az apjuk egyiknek sem adta oda a páncélját!

Mikor már elpusztult a hetedik, az utolsó fia is, felállt az öreg. Felhúzta a páncélját, vette a kardját és kiment. Hogy meglátták, a hét Kőszemű-fejedelemlhős egyszeriben elfutamodott!

Hosszúnak hosszú idő telt el, rövidnek rövid idő telt el, egyszer csak, amint így éldogálnak, háldogálnak, a Lampaszk-öreg, Vampaszk-öreg legkisebb menyének fia született. Ahogy megszületett, egyik nap arasznyit nőtt, másik nap tenyérynýt. Amikor a fiú már lóató-futó gyerek lett, eszébe jutott valami. Odament a nagyapjához, és azt mondta neki:

– Nagyapám, csinálj nekem íjat, meg nyilat hozzá, sokat!

Az öreg térült-fordult, majd nekilátott, s csinált az unokájának íjat meg nyilakat. Odaadta neki, és ezt mondta:

– Nesze! De nehogy a ház mögé menj vele játszani, mert ott nem szabad!

Mihelyt a gyerek a kezébe kapta az íjat meg a nyilakat, az egyik Türem-isten adta napon kiment vele, és nyilazni kezdett. Amint így nyilazott, egyszer csak egy nyila beleesett a tengerbe. Odaszalad a fiú a tenger partjára, látja ám: nyila, mint valami halszáritó nyárs, teletűzdelődött hallal. Felkapja a fiú a nyilat, és szalad vele a nagyapjához:

– Nagyapa, nagyapa, nyisd ki az ajtót! – kiállja neki már messziről.

Kijön erre a nagyapja, és amint meglátja a nyílon a sok halat, felkiált:

– Gyerek! Nevet kell hogy adjunk neked! Mától fogva legyen a te neved: „Tavaszi-halat-szárító-nyárs fejedelemhős, Őszi-halat-szárító-nyárs fejedelemhős!”

Ezzel éldegéltek, háldogáltak tovább. Egyszer az öreg meztelen háttal odaült mellé szárítkozni, melegedni. Az unokája odament hozzá, és észrevette, hogy nagyapjának a hála tele van arasznyi hosszúságú sebforradásokkal.

– Nagyapa, nagyapa, miféle sebek ezek itt a hátadon?

– Hagyd csak, tetűharapta forradások csak azok – válaszolta az öreg az unokájának.

Erre az unokája nem kérdezősködött tovább. Az egyik Turem-isten adta napon a fiú megint csak az íjával kezdett játszózni. Nyilazott vele jobbra, nyilazott vele balra, egyszer csak a nyila beesett a ház mögé! Ahogy utána megy, látja ám: az egyik vörösfenyőn, a fa csúcsára hét emberi fejbőr van odatűzve.

Beszalad erre a gyermek a házba, odaáll a nagyapja elébe, és azt mondja neki:

– Nagyapa, nagyapa, miért titkoltátok el, hogyan halt meg az apám meg a nagybátyáim? Nagyapa, add ide a páncélot, hadd menjek el, hadd vegyek véres bosszút az apámért.

– Hová akarsz te menni? – inti a nagyapja. – Gyenge még a te karod, gyenge még a te lábad.

Erre a fiú nem szólt egy szót sem, hanem sarkon fordult, fogta magát, és otthagyta a nagyapját. Ment, amerre a szeme látott. Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszer csak, amint így lépegetett, szembetalálkozott egy barlangiöreggel, a medvével. Ahogy közelebb ért hozzá, fülénél fogva elkapta az öreget, és odacsapkodta egy fának a törzséhez.

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Hát minek állod el az utamat! – ordított a medveöregre, majd félrehajította az út szélére.

Ezután megint csak megy tovább. Hosszúnak hosszú ideig megy, rövidnek rövid ideig megy, másodszor is szembetalálkozik egy barlanglakó öreggel.

– Hej, az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Hát nem te is elállod az utamat! – kiáltott rá erre a medvére is. Majd fülénél fogva

elkapta, és odacsapdosta egy fának a törzséhez. Aztán, amikor már alig volt benne élet, ledobta és továbbment.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, hát harmadszor is összetalálkozott egy barlanglakó öreggel.

– Hej, az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Minek állod el te is az utamat? Hosszú út áll előttem, ha lépten-nyomon veletek kell civódnom, mikor érek én oda, ahova el akarok jutni?

Ezzel elkapta ezt a barlanglaké öreget is, s a két fülénél fogva odaverte egy fának a törzséhez. Verte egy darabig, aztán elhajította, félre az óljából, majd ment tovább.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszer csak nagy nevetve jön vele szemben az öregapja.

– Unokácskám, unokácskám – mondta az öreg a fiúnak –, jaj, rnajdhogy meg nem öltél! Háromszor is úgy odavertél egy fához, hogy a lélek majd kiszállt belőlem!

Ezzel lehúzta magáról a páncélját, és odarakta az unokája elébe.

– Unokácskám, neked adom a páncélomat! – mondta a fiúnak, de annak nem kellett.

– Te apátlan, anyátlan! – kiáltotta a nagyapjának. – Mit kezdjek én a te páncéloddal? Csak tartsd meg, nyomorult, magadnak! Nagybátyáimat, meg az apámat meg hagytad öletni miatta! Ha akkor sajnáltad tőlük, akkor vedd csak vissza, és tartogasd magadnak!

– Hát ha a páncél nem kell, nesze itt van ez a gombolyag! Amerre a gombolyag szalad, arra menj te is! – mondta most az öreg az unokájának, aztán megcsókolta és hazament. A fiú elvette a gombolyagot, ledobta a földre, és követni kezdte.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszer csak odaérkezett a tenger partjára. A tenger túlsó partján egy várost, egy nagy felhőt vagy micsodát vett észre. Erre a gombolyagját áthajította a tenger túlsó partjára, aztán keresztülment rajta. Hát éppen a hét Kőszemű-fejedelemhős városába érkezett! A város előtt vízhold asszonyokkal találkozott. Ahogy meglátták, rögtön nevetni kezdtek rajta.

– Lampaszk-öreg, Vampaszk-öreg unokája, Tavaszi-halat-szárító-nyárs fejedelemhős, Őszi-halat-szárító-nyárs fejedelemhős! – kiáltották neki az asszonyok. – Csak nem azért jöttél, hogy a

nagybátyáidért véres bosszút állj, csak nem azért jöttél, hogy az apáért pusztító bosszút állj?

Ezt mondták az asszonyok, majd megint csak nevetni kezdtek rajta. Gúnyolták, csúfolták, kinevették, ő rájuk se hederített, csak ment befelé a városba. Ekkor a ragyogó égből, a hetedik mennyben lévő, tetőgerendás-füstnyílásos házban lakó Turem-isten atya erősségül egy sötét vérrel teli, világos vérrel teli csészét öntött rá, ő pedig egyenesen a hét Kőszemű-fejedelemlő hazáira tartott. Bement és odaállt az ajtóhoz, a kemence mellé. Mind a hét Kőszemű-fejedelemlő éppen otthon volt. Ettek, ittak, csak úgy faltak. Ahogy észrevették a fiút, megszólaltak:

– Lampaszk-öreg, Vampaszk-öreg unokája, Tavaszi-halat-szárító-nyárs fejedelemlő, Őszi-halat-szárító-nyárs fejedelemlő, csak nem azért jöttél, hogy bosszút állj? Csak nem azért jöttél, hogy a nagybátyáid meg az apád halálát vérrel torold meg? Ne légy oly dühös! Ne haragudj hát ránk! Gyere, ülj ide az asztalhoz és egyél, igyál velünk! Aztán ha ettünk, ittunk, legkisebb lánytestvérünket, hét hűgünk legszebbikét minden váltságdíj nélkül, garasnyi pénz nélkül neked adjuk feleségül!

Ezt mondta a hét Kőszemű-fejedelemlő, s ahogy szavuknak a végére értek, a Tavaszi-halat-szárító-nyárs fejedelemlő, Őszi-halat-szárító-nyárs fejedelemlő egyszeriben megdühödött, s a hét Kőszemű-fejedelemlőt meg az embereit vagdosni kezdte.

Hosszú ideig vagdosta-e őket, rövid ideig vagdosta-e őket, egyszer csak a jobb karját, meg a bal lábát nehezedni érezte. Megállt egy pillanatra, hát látja ám: egy leány kapaszkodik rajta, attól nehezült el a keze. meg a lába.

– Hagyd már! Hagyd már! – könyörgött neki a leány, a hét Kőszemű-fejedelemlő legkisebbik húga. – Csak nem akarod az egész városunkat kiirtani! Jaj, mindenkit megölsz már!

A fiú nem szólt semmit, csak megmarkolta a leányt, összenyomta és betette a zsebébe. Aztán körülszaladt a városban. Látja ám: a fejedelemlők elmenekültek! A fiú nyomban utánuk eredt, mert az már mégsem lehet, hogy éppen csak egy-két hajuk szálát hagyják hátra!

Hosszúnak hosszú ideig futott utánuk, rövidnek rövid ideig rohant utánuk, egyszer csak észrevette: ott ülnek mind a heten egy

fatörzsön, és az izzadságukat törölgetik. Erre az unoka elővette az íját, rátett egy nyíl vesszői, aztán az íjat odafeszítette egyik vállához, majd a másikhoz, s mire a kezét leeresztette, mint a halszáritó nyárson a halak, egyetlen nyílra sorra felfűződött mind a hét Kőszemű-fejedelemhős. Ekkor a fiú lehúzta a fejbőrüket, majd így szólt:

– Mint a tavaszi sirályokat a fa tetején, mint az őszi sirályokat a fa csúcán, fújdogáljon benneteket is a szél!

Ezzel fölmászott egy hatalmas vörösfenyő tetejére, felszúrta rá a fejbőrüket, majd lejött a fáról, és visszafelé indult.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszer csak visszaérkezett a tenger partjára. Fogta a gombolyagját, és áthajította a túlsó oldalra. A fonálon aztán szépen átsétált, majd a túloldalon felgombolyította, beletette a zsebébe, és máris ment tovább.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment. Hullott a hó, rá se gondolt. Eső esett, észre sem vette. Csak ment, ment, míg oda nem érkezett egy városhoz, a nagyapja városához. Látja ám: nagyapja, anyja, nagybátyjainak feleségei közben mind-mind megöregedtek. Ekkor mindannyian megölelték, megcsókolták egymást, majd az unoka a zsebéből elővette a feleségét, és odavágta a padlóhoz. Hát az abban a pillanatban, amekkora előtte is volt, ugyanolyan nagyként ugrott talpra! Csaptak ezután akkora lakodalmat, hogy az egész város népe jóllakhatott rajta! Egy hónapig meg egy hétig csak ettek-ittak. A szegény asszonyok meg a szegény emberek még a hüvelykujjukat is megnyalták utána!

A fiatalok pedig még ma is élnek, gazdagon, boldogan!

AZ ASSZONY-UNOKÁJA ÉS A SZÍVNÉLKÜLI CÁR

Serkál vidéki mese

Túl a világon, a világ túlsó végén élt egy öregasszony. Volt neki egy unokája is. Hosszúnak hosszú ideig éltek, rövidnek rövid ideig éltek. A Turem-isten adta sok napon az Asszony-unokája hegyi lábas-kamráiban, erdei pajtaiban egyre gyűlt a drágábbnál drágább prém. Fekete prém, vörös prém annyi volt hegyen-hátán, hogy az ajtót sem lehetett betenni tőlük!

Az egyik napon az Asszony-unokája egyszerre csak fogta magát, elővette ötprémes sílécét, aztán felkötötte a lábára és elindult. Ment, amerre a szeme meg a füle vezérelte. Csakhamar úgy nekiiramodott, hogy a mentében felvert sűrű szemű ködfelhőben, ritka szemű szentséges fergetegben még egy közeledben álló sipkás erdei manószellemet, még egy közeledben lévő kesztyűs erdei szellemőreget sem lehetett volna meglátni! Ötprémes síléce nyomán kárászlevél kis-tavi tavirózsák, nagy-tavi tavirózsák nyiladoztak, s ahol megállt, tarkabarka síje alól jégből indult patakocskák, jégből eredt kis folyócskák keletkeztek. Amint így ment, egyszerre csak bejutott egy sűrű erdőbe. Olyan sűrű volt, hogy még a hír sem tudott általjutni rajta. Ennek az erdőnek a közepén állt egy akkoriban épített lábas-kamra meg egy akkor tájt készített ház. Az Asszony-unokája odasiklott az ajtaja elé. Ötprémes sījét levetette, odatámasztotta a ház hátsó sarkának. Közben hallja ám, hogy a ház előtt egy kutya meg egy disznó morogni kezd, a házból pedig kiszól rájuk egy nő:

– Ha kedves emberünk érkezett, nyaljátok le róla a havat, aztán kísérijétek ide! Ha ellenséges ember jött, prémes kesztyű nagyságú darabokra tépjétek széjjel, bunda-kesztyű darabokra szaggassátok össze!

Erre a kutya meg a disznó odamentek az emberhez, a jégdarabokat lenyalták róla, a rátapadt havat leverték róla, aztán behívták magukkal a házba, ahol egy asszony lakott.

– Sapkádat, kesztyűdet, övedet tedd a vendégágyra! – mondta az asszony a belépő embernek. Aztán fogta magát, elővett egy nyírfahéjedényt és kiment, majd csakhamar egy őszi levélhulláskor

elejtett, zsíros rénszarvasmellel tért vissza. Húsát fölvágta, szétdarabolta, beletette egy nagy fazékba, és az egészet odatette a tűzhelyre főni. Amíg főtt, hát főtt. Mire kész lett, kész lett. Ekkor levette, a húst kimerte egy tányérra, a tányért pedig odatette a női fekvőhely elé egy kis asztalkára. Az egyik végére odatett egy női kést, másik végére meg egy férfikést⁴¹, majd így szólt:

– Ülünk le! Együnk, igyunk!

Hát ahogy leültek, egyszerre csak hogy, hogy nem, apjuk, anyjuk is ott termett. Mindannyian megcsókolták, megölelték egymást, aztán nekiláttak enni, inni. Evés-ivás után pedig éldegélni, háldogálni kezdtek.

Hosszúnak hosszú ideig éltek, rövidnek rövid ideig éltek, hát az ember azt mondja a feleségének:

– Én, én is vízzel, én, én is földdel bíró ember vagyok. Nekem is van otthonom, birtokom! Valahogy most eszembe jutottak. Ha te is jössz, menjünk együtt! Ha nem jössz, nem jössz. Házad a te házad, ágyad a te ágyad, magabíró ember vagy te is! Erőszakkal én nem viszlek magammal!

– Ember, az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Minek jöttél, ha nem azért, hogy magaddal vigyél! – felelte az embernek az asszony, majd így folytatta: – Menj ki! A ház sarkánál találsz egy szalagot, tekerd össze! A lábas-kamra sarkánál is találsz egy szalagot, azt is tekerd össze!

Az ember kiment. A ház sarkánál csakugyan megtalálta a szalagot, aztán elkezdte hát összetekerni. Teker, teker. Ahogy teker, a ház is beletekerekedik! Ezután odamegy a lábas-kamrához, azt is összetekeri, majd elkapja a feleségét, megmarkolja, összenyomja, és beleteszi a zsebébe.

Ezután fordult egyet, elővette az ötprémes síjét, felkötötte a lábára és elindult. Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment. Ötprémes síléce nyomán kárászlevél kis-tavi tavirózsák, nagy-tavi tavirózsák bújtak elő. Ahol megállt, tarkabarka síje alól jégből indult patakocskák, jégből eredt kis folyócskák keletkeztek. Mentében felvert sűrű szemű ködfelhőben, ritka szemű szentséges fergetegben még egy közeledben álló sipkás erdei manószellemet, még egy közeledben lévő kesztyűs erdei szellemöreget sem lehetett volna észrevenni!

Az Asszony-unokája útközben egyszerre csak odaérkezik egy női lélek-járta, férfi lélek-járta pusztá helyre. A pusztá közepén egy házra bukkant. Három sarka már leomlott, csak a negyedik, ahol a tűzhely volt, az tartotta csak a házat. Fölmászik most a fiú a kéménynyíláshoz, és benéz rajta. Látja ám, odabenn ül az öreganya. Tűzhelyén már csak egy kis szikrácska pislákol.

– Jaj, kialszik már ez az utolsó szikra is, s az én unokácskám még mindig nem jött haza! – siránkozik magában az öregasszony. Erre a fiú – nem tudom, tél volt-e, vagy nyár –, ha tél volt, síjéről egy kis havat dobolt a szikrára, ha nyár volt, nedves evező végéről vizet csöppentett a szikrára. Fölijedt erre az öregasszony:

– Valami apátlan-anyátlan fickó, felülről jött vagy alulról érkezett csavargó még kioltja ezt a kis szikrát, mielőtt az én kis unokám hazaérkezett volna!

A fiú meg elneveti magát:

– Nénikém, nénikém, nincs még három napja se, hogy oda vagyok, és te máris hogy mérgeledsz!

Kiszaladt most az öregasszony, hogy megcsókolja az unokáját. De alighogy az unokája a közelébe ért, a fiú elrúgta őt a pusztá túlsó végébe. Hát amint elrúgta, nyomban gyönyörű szép, sarkig érő hajfonatos fiatalasszony lett belőle! Most aztán megcsókolták, megölelték egymást.

Ezután a fiú vörösfenyőről vörösfenyő forgácsot tépett, erdei fenyőről erdei fenyőszilánkot hasított, aztán fején át, háta mögé dobálta. Mire hetedszer is átdobálta, hét öl magas, hat öl magas ház kerekedett belőlük. Ablakán harkály kopogtatott, kemencéjén béka ugrándozott, vagyis gazdag, szép ház volt!

Egyszer csak a fiú azt mondja a nagyanyjának:

– Hoztam ám én magammal egy asszonyt is!

Ezzel az Asszony-unokája kivette a zsebéből a feleségét, és odavágta a földhöz. Nyomban ugyanakkora asszony lett belőle, mint amilyen annak előtte is volt! Ezután a fiú megint csak megszólalt:

– Van az én zsebemben két szál szalag is!

– Hát ha van – feleli neki a felesége –, akkor menj ki, és gombolyítsd le őket! Ha lesz belőlük valami, hadd legyen! Ha nem lesz, akkor az már az ő dolguk!

Erre kiment az ember, kigombolyította a két szalagot. Ahogy kigombolyította, az egyikből egy lábas-kamra, a másikkól meg egy takaros ház kerekedett! Így hát éldegélni, háldogálni kezdtek!

Hosszúnak hosszú ideig éltek, rövidnek rövid ideig éltek, a Turem-isten adta sok napon az embernek a hegyi csúrei, erdei pajtái megint csak telni kezdtek prémmel. A felesége meg ezalatt, az öregasszonnyal együtt, szebbnél szebb égi madárral televarrt, földi állattal díszített hímzéseket készített. A szárnyas madarak mintha csak repültek volna, a földi állatok mintha csak éltek volna, úgy kicifrázták őket!

Amint így éldegélnek, háldogálnak, egyik nap az emberrel valami furcsaság történt. Senkihez sem szólt semmit, csak feküdt. Feküdt egy hétig, kettőig. A felesége meg az öreganyja könyörögtek neki, hogy beszéljen, de ő ki se nyitotta a száját! Egyszer csak az ember fektében úgy érzi, mintha a keze lefagyott volna, mintha a lába lefagyott volna. Elhatározza, fölkel egy kicsit, hogy az élet visszatérjen beléjük. Hát ahogy föltápászkodik, látja ám: a felesége, meg az öregasszony elmentek valahova, a házat meg tárva-nyitva hagyták, hogy a sok holló meg a szarka akár ki-be repdeshetett volna. Ekkor az ember fogta magát, és kimászott a házából. Éhes is volt, meg fázott is. Bement hát a csúreibe meg a pajtaiba. A sok prémet kihordta, magára rakta, aztán elővette a ház mögöl az ötprémes sílécét, rákötötte a lábára, és amerre az orra meg a füle állt, elindult.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment. A mentében felvert sűrű szemű ködfelhőben, ritka szemű szentséges fergetegben még egy közeledben álló sipkás erdei manószellemet, még egy közeledben lévő kesztyűs erdei manóőreget sem lehetett volna észrevenni! Ötprémes síléce nyomán kárászlevél kis-tavi tavirózsák bújtak elő, s ahol megállt, tarkabarka síje alól jégből indult patakocskák, jégből eredő kis folyócskák keletkeztek.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszerre csak egy nagy felhő vagy város vagy micsoda tűnik elébe. Közelebb megy, hát látja ám: a Szív nélküli cár városa az! A város körül van véve kerítéssel, de úgy, hogy még egy kis kormos mókus, még egy kis karmos mókus se tudott bejutni oda! Odamegy erre az ember a cárváros kapujához. Megfordul, átbucskázik magán, hát

nyomban egy tetves fejű, ótvaros bőrű nyomorúságos ember lett belőle. Ezután fogta magát, és belebújt a hó alá. De a szemét le nem vette a városkapuról!

Nem kellett sokáig várnia, egyszerre csak kinyílt a kapu, s kirobogott rajta a Szívnélküli cár százlovas ménese. Éppen inni mentek le a lékhez. Legelől szaladt a százlovas ménes anyakancája. Ebben a pillanatban az ember megint csak fordult egyet, átbucskázott magán, s sebtiben egy szép aranygyűrű lett belőle. Odagurult a víz szélére. Közben azt gondolta: „Ha odamegyek, lehet, hogy a százlovas ménes anyakancája a vízzel együtt lenyel majd engemet is!” Hát csakugyan úgy is lett, az anyakanca lenyelte az aranygyűrűt. Nem sok idő telhetett bele, a százlovas ménes anyakancája ellett egy aranylábú csikót.

Reggel fölkel a Szívnélküli cár, felöltözött, aztán kiment, hogy körülnézzon az udvarában. Odamegy a százlovas méneséhez, ni csak, észreveszi ám: anyakancája egy gyönyörű szép, aranylábú csikót ellett! Mind a négy lába csak úgy ragyogott az aranytól! A cár majd odalett az álmélkodástól. Egyre csak az aranylábú csikót nézte. Annyira nézte, hogy egyszerre csak a nagy csodálkozásban lerogyott a térdére. De még így sem bírta tartani magát, s nyomban hasra vágódott. Úgy maradt ott hason fekve, úgy nézte az aranylábú csikóját.

A cár felesége meg közben felébredt. Tapogatja a férje fekhelyét. Hát azt bizony azóta már mókusszőr-vastagon, rénszarvasborjú-szőr vastagon belepte a dér. Felugrott az asszony, gyorsan felöltözött és kiszaladt. Keresi – az embere bizony nincs sehol! Elszalad a méneshez, hát látja ám: cárura a hasán fekszik!

– Mi történt veled, hogy a hasadra estél? – kérdezi a cárasszony ijedten.

– Nézd! – feleli neki a férje. – Százlovas ménesem anyakancája arany mellsőlábú, arany hátsólábú csikót ellett!

– Hej, te apátlan, anyátlan nyavalya! Egyszer még e miatt a csikó miatt felvágatod a pocakodat! Parancsold meg nyomban az embereidnek, hogy ezt a csikót azonnal vigyék, és üssék agyon!

Most nagy nehezen feltápáskodott a Szívnélküli cár, és kiadta a parancsot:

– Vigyétek, vigyétek az aranylábú csikót, és nyomban üssétek agyon!

Megfogták erre az emberek a kis aranylábút, elhurcolták a vágóhelyre és agyonverték.

Közben, hogy szavam ne felejtsem, fölkel az embernek az öreganyja is. Felöltözött és lement ő is a vágóhelyre, ahol a kis aranylábú csikót megölték. Ahogy odaért, felfohászkodott Turem-istenhez, könyörögni kezdett a Tung-manószellemhez:

– Ember révén-e, asszony révén-e, adjátok meg, hogy az aranylábú kiscsikóm búsának egy darabkája ide essék a térdemre!

Alighogy kimondta, egy véres kis húsdarab odaesett a térdére. Ő meg fogta, fejkendőjének a sarkába becsavarta és hazavitte.

Még talán haza sem ért, a cár emberei vörösfenyőből, erdei fenyőből máglyát raktak, aztán az aranylábú kis csikócskát, darabokra vágva, beleszórták a lángjába.

Úgy éjfél tájt, mikor már mindenki aludt, megint csak felkel az öregasszony. Fogta a húsdarabocskát, és odadobta a Szívnélküli cár ablaka alá. Odadobta és azt mondta:

~ Ha lesz belőled valami, legyen! Ha nem lesz belőled semmi, az a te dolgod!

Ezzel visszament a házába, fejét, szemét betakarta, aztán elaludt.

Másnap, hogy kireggeledett, felébredt a Szívnélküli cár. Kinéz az ablakán, hát látja ám: az ablaka alatt egy gyönyörű szép aranynyírfácska nőtt! Gyorsan felöltözött, és kiment, hogy megcsodálja. Nézi, nézi, hát egyszerre a nagy csodálkozástól a lábából minden erő kiszaladt, ő meg térdre esett. Majd így sem bírta tartani magát, s hasra feküdt. Olyan gyöngé lett, hogy így fektében épp csak jobbra-balra tudott forgolódni, még csak meg sem próbálta, hogy talpra álljon. Így fektében is egyre csak a fát nézte.

Közben egyszerre csak felébredi a Szívnélküli cárnak a felesége. Látja ám: nincs mellette az ura. Megtapogatja a fekhelyét, de azt bizony már mókusszőr-vastagon, rénszarvasborjúszőr vastagon befedte a dér. Az asszony erre gyorsan felöltözött, és kiment, hogy megkeresse az urát. Ahogy kiért, az ablakuk alatt meglátta ő is az aranynyírfát: tetején zörgedeztek az arany levelek, arany törzsén

ragyogott a fény. Egyszerre csak észreveszi, hogy a férje meg ott fekszik a hasán, a fa alatt.

– Az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! – kiabál rá cárurára a felesége. – Azonnal parancsold meg az embereidnek, hogy vágják ki ezt a fát! Egyszer még felhasíttatnád miatta a pocakodat!

Erre már felkelt a Szívtelen cár is, odakiáltotta az embereit, és megparancsolta nekik:

– Ezt az, ezt az aranynyírfát vágjátok ki! Aztán vörösfenyő parázsán, erdei fenyő lángján égessétek el, hogy még nyoma se maradjon!

Az emberek nekiálltak, fogták a fejszéküket, és elkezdtek csapkodni a fa tövét.

Észrevette ezt az öregasszony is. Leszaladt a cár ablaka alá, majd leült, és felfohászzkodott az égiekhez:

– Ember révén-e, asszony révén-e, adjátok meg, hogy a kis aranynyírfácskáról egy forgács idepattanjék a térdemre!

Alighogy kimondta, egy forgács odaesett a térdére. Az öregasszony pedig becsavarta a fejkendője sarkába és hazavitte.

Még talán haza sem érkezett, a cár emberei kivágták a kis aranyfácskát, majd darabokra hasogatták. Aztán akkora tüzet raktak, hogy az égig csapott a lángja, szikrái meg felcsaptak még a mennyégig is! Ekkor rávetették a tűzre a kis aranyfácskát is, mire tűzük felfelé szálló szikrái többé már nem szálltak fel, s lefelé hulló hamvai sem hullottak le!

Mikor beesteledett, s az emberek már mind aludni mentek, az öregasszony megint csak odalopózott a Szívnélküli cár ablaka alá. Kendőjének sarkából kicsavarta a kis nyírfaforgácsot, az ablak alatt ledobta a földre, majd azt mondta:

– Ha lesz belőled valami, hát legyen! Ha nem lesz belőled semmi, az a te dolgod!

Ezzel hazament. Otthon fejét, szemét becsavarta és elaludt.

Mire kivirradt, fölkel a Szívtelen cár. Kinéz az ablakon, hát látja ám: ablaka alatt egy kis aranytavacska keletkezett, s a színén egy kis aranyludacska úszkál. Erre gyorsan felöltözött, leszaladt az udvarra, hogy az aranytavat, meg az aranyludacskát megcsodálja.

Csodálja, csodálja, míg a nagy csodálkozásban megint csak hasra nem dőlt.

Míg a cár odakint ámult-bámult, a házban felébredt a felesége. Látja ám: urának az ágát mókusszőr-vastagságnyira, rénszarvasborjú szőrének a vastagságára beborította a dér. Felugrott erre az asszony, felöltözött, és kiment az embere után. Ahogy meglátta a kis aranytó partján, máris nekitámadt:

– Ember, az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Amiatt a lúd miatt még fölúgatód valamiben a hasadat! Ha életben akarsz maradni, menj és nyomban öld meg ezt az állatot te magad!

Ezzel a Szívnélküli cár levetkőzött anyaszült meztelenre, és beúszott az aranytóba, hogy a kis aranyhidat megkaparintsa. Egyszer már majdnem elkapta a kis aranyludacskát, de az hirtelen fölemelkedett, átszállt fölötte, s odarepült a Szívnélküli cár levetett ruhájához. Hogy odarepült, nyomban forgolódni kezdett, átbucskázott magán, s amilyen ember volt annakelőtte, ugyanolyan emberré lett ismét. Gyorsan magára rántotta a Szívnélküli cár kis szemű láncból szőtt páncélruháját, felhúzta a cár apró szemű láncból szőtt páncélját, aztán felkapta a kardját is. Hát ebben a pillanatban a kis aranytavacska, amilyen hirtelen keletkezett, olyan hirtelen el is tűnt. A Szívnélküli cár pedig anyaszült meztelenen ott forgolódott, kapálózott két kis dombhát között.

Az ember ekkor odaszaladt hozzá, és kardjával darabokra vagdosta. Ezután rakott akkora tüzet, hogy égig ért a lángja, rakott akkora máglyát, hogy a mennyégig csapott a szikrája, és a Szívnélküli cárt elégette rajta.

– Mikorra a bálványfejedelmek szent kora eljön, ilyen nyomorultat ne hordozzon a föld. Mire a köldökevágott emberek szent kora eljön, ilyen tisztátalant már ne hordozzon a föld – kiabálta közben, s még a tűz hamuját is szerteszórta a szélben.

Amint végzett vele, a ragyogó mennyégben elő, a hetedik égben lévő tetőgerendás-füstkémenes házban lakó Turem-isten atyja leöntötte egy tele csésze fekete vérrel. Erre újból fogta a kardját, és nekiállt a Szívnélküli cár embereit ölni, vágni. Hosszúnak hosszú ideig vágta őket, rövidnek rövid ideig aprította őket, egyszer csak azt vette észre, hogy a jobb karja, meg a bal lába nehezedni kezd. Megállt most egy pillanatra, hogy az izzadságot letörölje magáról.

Közben odanéz a kezére, látja ám: a felesége húzta le a karját, attól lett egyszerre olyan nehéz!

– Asszony, az apád ne lett volna, az anyád ne lett volna! Ha én ezzel a kardéllal odacsapok neked, a te eddig élt életednek rögtön vége szakad.

Odaszalad erre az embernek a nagynyja is. Sírva mondja a fiának:

– Ne öld meg! Jaj, ne öld meg a menyemet! Nem tett ő neked semmi rosszat! Amíg te egy hétig, két hétig csak feküdtél, a Szívnélküli cár elrabolt bennünket, és idehozott magával a városába.

Nem szólt semmit az ember, csak megmarkolta, összenyomta a nagynyját, és betette a zsebébe. Aztán fogta a feleségét, azt is odatette melléje. Ekkor körülnézett: hát a Szívtelen cár városában még egy kutya sem maradt életben!

Leszaladt most az ember a város szélére. Elővette a sílécét, rákötötte a lábára és elindult.

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment. Ötprémes sílége nyomán kárászlevél kis-tavi tavirózsák, nagy-tavi tavirózsák bújtak elő. Ahol megállt, tarkabarka sílége alól jégből indult patakocskák, jégből eredt kis folyócskák keletkeztek. Mentében felvert sűrű szemű ködfelhőben, ritka szemű szentséges fergetegben még egy közeledben álló sipkás manószellemet, még egy közeledben lévő kesztyűs erdei szellemőreget sem lehetett volna észrevenni!

Hosszúnak hosszú ideig ment, rövidnek rövid ideig ment, egyszer csak egy női lélek-járta vidékre érkezik: hazaérkezett. A hajdanában otthagyt házak, az egykoron otthagyt lábas-kamrák még régi épségükben álltak.

Így hát megint csak éldegéltek, háldogáltak tovább. Még most is élnek gazdagon, boldogan.

A TETSZHALOTT UNOKA

Serkál vidéki mese

Élt egyszer egy öregasszony. Volt neki egy unokája is. Hosszú ideig éldegéltek-e, rövid ideig éldegéltek-e, egyik nap az unoka azt mondja az öreganyjának:

– Hallod-e, én most meghalok. Vigyél el majd a gyászos temetőhelyre, tegyél le a földre, és boríts le a kis csónakkal! Aztán tedd mellém a halászóhálóm, tedd mellém az evőüstömet, tedd mellém a fejszémet!

A fiú, ahogy ezt kimondta, nyomban elvágódott. Meghalt. Most az öregasszony vizet melegített, megmosta az unokáját, majd kiterítette, ahogy az már illik! Három napig virrasztotta, majd kivitte a temetőbe. Mindent úgy csinált, ahogy az unokája meghagyta. Testét letette a földre, kis csónakjával beborította, aztán mellé tette a szerszámain. Sírt még egy kicsit fölötte, majd hazament.

Az öregasszony talán még haza sem ért, az unokája kiugrott a csónak alól. Fogta a csónakját, levitte a folyó partjára. Beletette a hálóját, aztán maga is beleugrott, és evezni kezdett. Beevezett a víz közepére, hálóját kivetette, és amikor már úgy gondolta, hogy van benne egy főzetre való hal, kihúzta. Visszaevezett a partra. Hálóját szokása szerint kiakasztotta száradni. Aztán tüzet rakott, a fogott halat belerakta az üstjébe, és olyan levest főzött belőle, hogy no! Be is lakott derekasan. Az üst alján egy kis ikrát, meg miegymást még ott is hagyott. Ezután visszafeküdt a csónakja alá.

Egyszer csak az öregasszony azt gondolja magában: „Kimegyek már a temetőbe, elsírdogálok még egy kicsit az én elveszettem fölött!” Ezzel fogta is magát, és lement a temetőbe. Ahogy odaér, látja ám: nedves a csónaknak az alja! Nézi a hálót: nedves az is! A tűzhelyen még pislákol a tűz, s az üst alja tele van ikrával meg miegymással!

„Ejha! – töprenkedik magában az öregasszony. – Miféle istentelen emberek nyúlhattak egy halott holmijához?”

Nézelődött egy kicsit, aztán leült siratni:

– Nedves-csónak nevű unokácskám, jaj, mire is jutottál! Nyirkos-háló nevű kis fiacskám, soha el nem felejtelek! Halikrás-szájú elveszettem, neved maradjon fenn mindörökre!

Ezután az öregasszony felkelt és hazament.

Alig ment el az öregasszony, unokája kiugrott a csónak alól, vállára kapta, és levitte a vízre. Megint csak evezett kivetette a hálóját, és amikor összegyűlt benne egy főzetre való hal, visszaevezett a temetőbe. Csónakját fölvitte a helyére, hálóját kitette száradni, aztán nekiállt főzni. Mikor megfőtt az étele – valami hallevesszerű lehetett vagy micsoda –, belakott belőle. Az üst alján megint csak hagyott egy kis maradékot. Ezután megtörölte a szája szélét, és visszabújt a csónakja alá.

Úgy három-négy nap telhetett el, az öregasszony újra úgy határozott, hogy elmegy az unokájához a temetőbe. Szépen nekikészülődött, aztán el is indult. Megérkezik a temetőbe, odamegy az unokája sírjához. Megint csak látja ám: vizes a csónaknak az alja! Nézi a halászóhálót: hát nyirkos az is! Még parázslík a tűz s az üst alján ott a friss ételmaradék! Az öregasszony egyre csak tépelődik, tűnődik rajta, aztán belefog a siratásba:

– Nedves-csónak nevű unokácskám, jaj, mire is jutottál! Nyirkos-háló nevű kis fiacskám, soha el nem felejtelek! Halikrás-szájú elveszettem, neved maradjon fenn mindörökre!

Így siratta az öregasszony, aztán elment haza. Még haza sem ért, unokája kiugrott a csónak alól. Levitte a partra, s ment vele egyenesen be a folyó közepébe. Bevetette a fogóhálóját a vízbe, fogott egy főzetre való halat, majd kievezett a partra. Csónakját fölvitte a szokott helyre, hálóját felakasztotta száradni, és nekiállt főzni. Ahogy kész lett vele, jól beevett belőle. A maradékot, halikrát meg miegymást, otthagyta az alján, ő maga pedig visszafeküdt a csónakja alá.

Közben az öregasszony is éldegélt, haldogált magában. Egyszer beállított hozzá egy ismeretlen ember.

– Becsap téged a te unokád – mondta az öregasszonynak. – Ezért én azt mondom neked, menj ki holnap reggel a temetőhelyre. Amikor már ott kint leszel, én majd a folyó túlsó partján medveöreggé változom, üvöltök majd egy nagyot, és elkezdek feléd úszni. Akkor majd te is kezd el ordítani, hogy: „Unokácskám segíts,

mert felfal a medve!” Ezt ő nem állhatja tétlenül, kiugrik a csónak alól. Én akkor elkapom, és ellátom a dolgát, amiért ilyen csúnyán bánt veled. Majd ha aztán már jól elraktam, gyere oda, és válassz széjjel bennünket!

Ezt mondta az ismeretlen ember, s ahogy befejezte, álltó helyében eltűnt.

Az öcsike mit sem tudott erről, fölkelt a csónak alól, szerzett magának ennivalót, és visszafeküdt a helyére. Az öregasszony megfogta magát, és ahogy Turem-isten megadta a következő napot, elindult a temetőbe. Megint csak látja ám: nedves a csónak feneké! Nyirkos a háló! Az üstben ott a meleg ételmaradék! Nem szólt rá semmit, csak nekiállt siratni:

– Nedves-csónak nevű unokácskám, jaj, mire is jutottál! Nyirkos-háló nevű kis fiacskám, soha el nem felejtelek! Halikrás-szájú kis megholtam, neved maradjon fenn mindörökre!

Ebijén a pillanatban a folyó túlsó partján egy medveöreg nagy dörmögve úszni kezd a temető felé.

– Unokácskám! Öcsikém, jaj, segíts! Jön már... rögtön fölfal a medveöreg! – kezdett el nyomban kiabálni az öregasszony. Ezt már a fiú sem tűrhette, kiugrott a csónak alól. A medveöreg éppen akkor ért ki a partra. Az unokácskát rögtön el is kapta, és derekasan ütni kezdte:

– Miért csapod be az öreganyádat? Miért szomorítod? – kiabálta a medveöreg. Ekkor odajött már a fiú nagyanyja is, és szétválasztotta mindkettőjüket, majd szépen megölelték, megcsókolták egymást.

Aztán tartottak egy akkora lakomát, hogy egy város népe, egy falu népe is jóllakhatott volna rajta! Egy álló napig meg egy álló hétig folyton-folyvást csak ettek-ittak. Végül fogták magukat, és mindnyájan hazaindultak. Az öregasszony visszafordult a maga házába, az unokája ment a maga dolgára, az ismeretlen ember a maga hazájába.

Ott élnek ma is, éldegélnek ma is gazdagon, boldogan!

A VADÁSZ ÉS A HÉTFEJŰ ERDEI MANÓ

Irtis vidéki mese

Volt egyszer egy réti jávorszarvasra, erdei rénszarvasra vadászó ember. Ennek az embernek kutya helyett egy medve, meg egy farkas volt a kísérője.

Ez az ember egy alkalommal azt mondja a hógának:

– Húgom, amíg vadra járok, ne söpörd fel a szoba padlóját, meg a hajadat se fésüljed ki!

A húga ezt válaszolta:

– Hagyd ma itthon a kutyáidat, valaki gyakran jár erre. Mihelyt kiteszed a lábad, rögtön jön be hozzám.

A bátyja csakugyan otthon hagyta az állatait. Láncra kötötte őket aztán nekieredt a mezőnek, csak úgy magában, amit hanti ember sohasem szokott megtenni.

Hát alighogy az ember elment, a húga rögtön felsöpörte a padlót, megfésülte a haját, az állatok fülébe meg ólmot öntött, hogy ne halljanak. Alighogy elkészült, jött is a hétfejű erdei manó. Bementek a házba, aztán ott csókolózni kezdtek.

Az ember, a leány bátyja, meg ezalatt vadászgatott. Egyszerre csak látja ám: a hétfejű erdei manó jön utána. Hirtelen fölmászott hát egy nagy növésű vörösfenyő tetejére. A hétfejű erdei manó meg odament a fához, fogta a baltáját, és nekiállt, hogy a fát az emberrel együtt kivágja. Vágja, vágja, eléri már a fa szívét, is, mikor a fa alatt hirtelen megjelenik egy nyúlászony.

– Testvér, hát te mit csinálsz itt? – kérdezi a hétfejű manótól.

– A réti jávorszarvasok, az erdei rénszarvasok vadászát akarom megenni, de ő felmászott ennek a vörösfenyőnek a legtetejére!

– Add csak ide azt a fejszét, testvér! – mondta a nyúlászony. – Te addig pihenj egy kicsit!

A hétfejű erdei manó erre odaadta neki a fejszét, ő maga pedig lefeküdt aludni. A nyúlászony meg ezalatt kiigazította a fa törzsét, erősebbé tette, mint annak előtte volt! Ahogy készen lett vele, megszólalt:

– Testvér, hej, ideje már felkelni! Edd meg már a réti jávorszarvasok, az erdei rénszarvasok vadászát!

Amint fölkel, a hétfejű manó nyomban észrevette, hogy a vörösfenyő törzse erősebben áll, mint valaha. A nyúlásszony közben elszaladt, eltűnt a hétfejű erdei manó szeme elől. Erre a hétfejű erdei manó újra nekiállt vágni a fát. Vágja, vágja, egyszer csak odasomfordál hozzá egy róka:

– Testvér, hát te mit csinálsz itt? – kérdezi a hétfejű manótól.

– Meg akarom enni ezt a jávorszarvasra vadászó, ezt a rénszarvasra vadászó vadászt!

– Testvérem, add csak ide azt a fejszét, vágom én helyetted. Pihenj te addig! – biztatta a róka, s amíg a hétfejű erdei manó aludt, földet meg homokot hordott, és úgy megerősítette a fa tövét, hogy az erősebb lett, mint annak előtte bármikor.

– Testvérem, itt az ideje, hogy fölkelj, edd csak meg az emberedet!

Fölkel a hétfejű erdei manó, látja ám: megint csak becsapták, és kezdheti előlről. „Hát én most már többet senkinek sem hiszek!” – gondolkozott, aztán vette a fejszáját és nekiállt. Vágta a fát, vágta újból. Amikor megint csak elérte a fa közepét, valahonnan ott termeti egy vidra.

– Testvér, hát te mit csinálsz itt? – kérdezte a vidra is a hétfejű manótól.

– A réti jávorszarvasok, az erdei rénszarvasok vadászát akarom megenni, de felmászott ide a vörösfenyő tetejébe.

– Testvérem, add csak ide nekem azt a fejszét. Pihenj egy kicsit!

A hétfejű erdei manó, bárhogya fogadkozott is előbb, megint csak beleegyezett, odaadta a fejszét a vidrának, ő maga meg lefeküdt,

A vidra ekkor lement a folyó partjára, hozott egy csomó homokot meg iszapot, körülrakta vele a fát, s ezzel úgy megerősítette, hogy megint erősebb lett, mint volt. Amikor elkészült, odakiáltott a hétfejű erdei manónak:

– Testvér, kelj föl!

Fel is kell a hétfejű erdei manó. Látja ám: a vörösfenyő még most is milyen keményen áll a helyén!

Most arra röpült egy veréb, s leszállott a fa csúcsára.

– Öreg, hát te mit csinálsz itt ennek a fának a tetején? – kérdezte az embertől.

– Öcsike, ez a hétfejű erdei manó meg akar engem enni. Amikor jávort meg rénszarvast öltem, ugye, ezzel a csőröddel sokszor jóllaktál a lehullott friss-véres darabkákból?

– Igazad van – felelte a veréb. – Valóban sok jó falatot hagytál nekem.

– Akkor hát menj most a házamba, mondd meg a kutyáimnak, jöjjenek gyorsan, mert a hétfejű erdei manó fel akar falni!

A veréb el is repült, és a kémény füstnyílásán keresztül bekiáltott a házba:

– Medve, farkas, gazdátokat a hétfejű erdei manó fel akarja falni! Gyertek, fussatok hozzá gyorsan!

Ezt mondta nekik a veréb, de azok nem hallottak semmit, mert a fülük tele volt ólommal. A veréb elrepült, az ember meg csak várt tovább. Amint így várakozott, egyszer csak arra röpült egy holló is. Letelepedett a vörösfenyő csúcsára.

– Öreg, hát te mit csinálsz itt ennek a fának a tetején? – kérdezte az embertől. – Meddig fogod itt még fúvatni magadat a tavaszi meg az őszi szelekkel?

– Kedves öcsike, hova menjek? Meg akar enni a hétfejű erdei manó. Öcsike, mondd csak, amikor réti jávorszarvast, meg erdei rénszarvast öltem, ugye hogy a rúdra akasztott jó, zsíros húsokból be-belaktál?

– Valóban így volt, ettem én nálad, ahányszor csak rént ejtettél.

– Menj hát el akkor gyorsan a házamba, szólítsad elő az én két kutyácskámat, a medvét meg a farkast, és mondd meg nekik: a gazdátokat a hétfejű erdei manó meg akarja enni!

A holló ment is, rászállt az ember háza kéménynyílásának a szélére, és bekiabált a házba:

– Medve, farkas, gyertek tüstént! Gazdátokat a hétfejű erdei manó fel akarja falni!

A medve felemelte a fejét, figyelni kezdett.

– Mit beszélsz, te holló? – kérdezte tőle.

– Gyertek tüstént, gazdátokat a hétfejű erdei manó meg akarja enni!

A medve ennek hallatára abban a pillanatban felugrott. Lánca rögtön négy-öt darabban szakadt le róla. Így a medve elszabadult, és útnak eredt. A farkas is ment volna utána, de ahogy felugrott, a lánc visszarántotta, úgyhogy hanyatt esett. Ekkor elkezdett üvöltözni:

– Testvér, gyere vissza! Szabadíts ki engemet is!

A medve visszafordult, a farkasról bőrével együtt leszaggatta a láncot.

Most aztán nekiiramodtak mind a ketten. Közben a gazdájukat fújdogálta a tavaszi szél, fújta az őszi szél, úgyhogy ha az orrára lószórt tettek volna, biz az meg nem maradt volna rajta; ha egy kis fűszálat tettek volna rá, biz az sem maradhatott volna meg rajta!

De nem sokáig fújta már a szél, mert megérkezett a medve. Ahogy odaért, elordította magát. Úgy elordította magát, hogy a vörösfenyő, az egész fenyőerdő megremegett belé. Aztán a farkassal együtt nekirontott a hétfejű erdei manónak. Lentről a farkas meg a medve szaggatták karmaikkal, fentről pedig az ember a fejszéjével vagdalta, meg az íjával lövöldözött rá.

Háromszor fordult meg az év, háromszor múlt el a nyár meg a tél. Háromszor esett az eső, háromszor jött meg a hó, mire elérkezett a hatalmas hétfejű erdei manó halálának a napja, mire végül is meg tudták ölni.

Ekkor az ember összehordott három szán gallyas fát, három szán száraz fát, és a hétfejű erdei manót elégette. Déli szél a hamvát északra vitte, északi szél a hamvát dél felé szórta, nem maradt meg belőle semmi.

A réti jávorszarvasok, az erdei rénszarvasok vadásza ezután bement a városba, a fejedelemhez. A nép már messziről észrevette. De ekkor a fejedelem kiment a házából.

– Vajon, a ti kedvetekért, vagy az én kedvemért jött ide? Maradjatok! – mondta a népének, aztán behívta az embert, és a hét lánya közül a legkisebbet neki adta feleségül. Még csak váltságot se kért érte! Aztán nagy lakodalmat csaptak, csodálatos ételeket ettek, isteni italokat, még pálinkát is ittak!

Közben odajött a fiú húga is, hozta a hétfejű erdei manó fogát, és bedugta a fiatal házasság párnájába. Elmúlt a lakodalom, a férj meg a feleség a hálófüggöny mögé mentek aludni. Ahogy az ember ledőlt, a fog keresztülszúrta a hálát. Reggelre már el is temették!

Egyszerre csak az ember kutyái, a medve meg a farkas, elkezdtek üvölni, keresték őt. Elmentek a temetőbe, kiásták a testét. Mikor látták, hogy a gazdájuk meghalt, elhívták a vidrát, aztán a rókát, majd legvégül a nyulacskát. A nyúl kihúzta belőle a fogat, az ember megéledt, és egészséges lett, mint annak előtte!

Fölkelt a fiú, visszament a házába, a medvének meg a farkasnak megparancsolta, hogy húst tépjék szét. Így is lett. Az állatok a leányt széttépték, a réti jávorszarvasok vadásza, az erdei rénszarvasok vadásza pedig a fejedelemtől újból annyi ajándékot kapott, hogy gazdagon él belőle még ma is!

Dugig van a háza vörös prémmel, tömve van fekete prémmel, ládd-e, komám, nekünk nem ad egy darabot se!

A HÁROM FIÚTESTVÉR HÚGA

Irtis vidéki mese

Éldegélt-háldogált egyszer három fiútestvér. Volt nekik egy húguk is. Egyszer a három fiú elment réti vadra, erdei állatra vadászni. Hát amint este megérkeznek, látják ám: a tűzhelyen még ott a tegnapi hamu, az asztalon üresen állnak az étkes fazekak. Megszólal erre a legidősebb fiú:

– Egyedül vagy, húgunk, senki másra nincs gondod, itthon mégis se étel, se tűz!

Megszólal a középső fiú is:

– Húgunk rosszra való lett, mindig csak a legényeken meg a férjhezmenésen jár az esze!

Ezzel a középső testvér elővett egy lapátot, a húgát ráültette, és kilódította a házból. Repült a leány, repült fűborította rétek felett, egyenes szálú erdőségbe. Ott aztán földre ért, s ahogy földet ért, nyomban útnak eredt.

Hosszú ideig megy-e, rövid ideig megy-e, egyszer csak egy acélláncon függő palotaház akad az útjába. Arany alja lefelé csak úgy önti a sugarát, ezüst teteje felfelé csak úgy szórja a fényét. A leány háromszor körüljárja, nézegeti, de ajtót sehol sem talál rajta. Legvégül egy kis kampó akad a kezébe. Meghúzza, hát egy ajtó nyílik ki tőle. A leány bemegy a házba, ott aztán a mézes-édes ételekből nekiáll enni, inni.

Amint a leány így eszik, amíg a leány így iszik, egyszer csak a déli égbolt felől Pajrahta¹² kis lúd képében berepül hozzája. Leveti a bőrét, s ni csak, egyszerre, milyen nagy azelőtt volt, ugyanolyan nagyként áll előtte. Aztán nem sokat teketóriázik, megölelik egymást, összecsókolóznak.

Másnap reggel Pajrahta azt mondja a leánynak:

– Majd ha elmentem, vendégül láthatod két legidősebb bátyádat, de a harmadik előtt ki ne nyisd az ajtót!

Ezzel elrepült. Alighogy elrepült, máris megérkezett a leánynak a legidősebb bátyja. A leány megetette, megitatta, aztán elengedte. Ezután megérkezett a leánynak a középső bátyja is, akit a leány

szintúgy ellátott minden földi jóval. Ő utána pedig beállított a legfiatalabb bátyja is. A leány bizony őt is megvendégelte.

Amikor már a legfiatalabb fiú is evett, ivott, a leány azt mondja neki:

– Apám fia, bátyám, menj utadra. Férjem nem engedi, hogy itt legyél!

A fiú nem hallgatott rá, hanem levette a fakampóról a kardot, fölmászott a kéménybe, és ott várakozni kezdett. Amint ott várakozik, egyszerre csak a déli égbolt felől kis vadlúd képében föltűnik Pajrahta, a leánynak a férje. Amikor aztán a kéménynyíláson ereszkedni kezd a házba, a legfiatalabb fiú kapja a kardját, és belevág egyet a lábába. Erre Pajrahta azon mód visszafordult, elrepült, eltűnt a messzeségbe.

A leány elhatározta, hogy megkeresi a férjét. Csinált magának egy háromöles botot, meg egy három araszos sarkú csizmát, azután útnak eredt.

Amint így ment, egyszer csak odaérkezett egy házhoz, meg egy lábas-kamrához. A ház előtt egy farkasállat meg egy medveöreg várt rá. Dörmögtek, morogtak rettenetesen, míg csak a házból egy öregasszony ki nem szólt rájuk:

– Ha kedves emberünk jött, fogjátok meg köpenye alját, kapjátok el ruhája csücskét, és hozzátok be a házba. Ha ellenséges ember érkezett, kezét-lábát többől harapjátok le, és kergessétek el!

Erre a farkasállat, meg a medveöreg a leányt bevezette a házba. Ott az öregasszony, a leánynak a nénje, így fogadta:

– Ki vett téged dalba, ki foglalt téged mesébe, hogy eljöttél ide a világnak állatok se járta végébe?

– A magam sorsának az éneke, a magam történetének a meséje hozott ide. Férjemnek, Pajrahtának megvágták a lábát, mondd, hogy találhatnék rá, hogy mehetnék utána a be nem fagyó vízű szentséges tenger közepére? – tudakolta a leány, a nénje pedig így felelt neki:

– Bemégy majd a férjem talpáról lekapart poron.

Csakugyan, egy-kettőre megjött az öregasszonynak a férje.

Ettek, ittak, azután lefeküdtek. Amikor az öreg elaludt, az öregasszony az ember talpáról belekaparta a port egy kis nyírfahéj edénybe, majd még három szakállszőrét is kitepte.

Másnap reggel az öregasszony odaadta a leánynak a férje talpáról lekapart port, kezébe nyomta a három szakállszőrt, végül pedig adott neki egy gombolyagot, és így szólt:

– Dobd le magad elé ezt a gombolyagot, és ahova ez vezet, oda menj magad is!

A leány útnak eredt, s csakhamar megérkezett a tengerhez. Ott elővette a nyírfahéjedényből a port, és a tengeren maga elé szórta. A tenger azon a helyen nyomban befagyott, ő meg átment rajta.

Ahogy a leány átért a tenger túlsó partjára, meglátott egy arany tetejű, arany aljú házat. Körüljárta a lenti oldalról, körülnézte a napfényes oldalról, ajtót csak nem lelt. Valahogy mégis észrevette, hogy valami kis vasféle van az egyik helyre beütve. A leány ekkor elővette az öregember három szakállszőrét, a vasat megérintette vele. Hát abban a pillanatban akkora kapu támadt ott, mint egy tó. A leány gyorsan bement a házba, és elbújt a kemence mögött. Alighogy elbújt, ott termelt három asszony. Erre a leány előjött, és azt mondta nekik:

– Vezessetek a férjemhez!

– Ha beleegyezel, hogy a lábadból kiszedjük az inakat, elviszünk hozzá, ha nem egyezel bele, akkor nem viszünk el hozzá – válaszolták az asszonyok a leánynak.

A leány beleegyezett. Erre az asszonyok kiszedték a lábából az inakat, azután elvezették egy helyre, ahol a férje lenni szokott. Hogy odaértek, a leány átváltozott ótvaros fejű szolgáló leánnyá, aztán dolgozni kezdett egy öregembernél meg egy öregasszonynál, akik leányukká fogadták.

Amint a leány így dolgozik náluk, egyszer csak hallja, hogy a férje, Pajrahta, közel van az élete végéhez. Ekkor a leány azt mondta az öregasszonynak:

– Öregnéném, főzzetek neki hat fazéknyi nyírfakéreg teát!

Az öregek csakugyan el is készítették a teát, Pajrahtát megittatták vele, amitől az egyszeriben úgy meggyógyult, hogy nyomban talpra is szökkent. Aztán, hogy talpraszökkent, máris indult a Nap-kánhoz, és megkérte tőle a leányát feleségül.

Mikor kezdődött a hajnal, mikor a nap kezdett az égre menni, meg is érkezett a nászmenet. Megtartották a lakodalmat, utána pedig Pajrahta a fiatalasszonyt bevezette magához. A leány, az

ótvaros fejű szolgáló leány, meg ezalatt elbújt a kemence mögé. Amikor a fiatalasszony lehúzta az ujjáról a gyűrűt, az ótvaros fejű ellopta, s a szájába vette. Ekkor a férj meg a feleség lefeküdt. A fiatalasszony pedig ezt tudakolta a férjétől:

– Emlékszel-e még a három testvér hűgára, a te régi feleségedre?

Ahogy ezt az ótvaros fejű leány meghallotta, a szájában a gyűrűt kettéroppantotta. Erre a Nap-kán leánya nyomban meghalt. Másnap reggel el is temették.

Ekkor Pajrahta elment, és megkérte magának a Hold-kán leányát. Meg is kapta, egy hajnalon el is vitte. Az ótvaros fejű leány pedig már várta őket, s mikor a lakoma után a férj meg a feleség lefeküdtek aludni, megint csak ellopta az asszonynak a gyűrűjét, és a szájába vette. De alighogy a gyűrűt a szájába vette, máris hallja ám, amint a fiatalasszony azt tudakolja a férjétől:

– Emlékszel-e még a három testvér hűgára, a te régi feleségedre?

Ahogy ezt az ótvaros fejű leány meghallotta, szájában a gyűrűt apró darabokra törte. A Hold-kán leánya meg azon nyomban meghalt. Reggelre el is temették.

Ezután Pajrahta bement a házba, az élet és a halál házába. Elővette a dombráját⁴³, és játszani kezdett rajta. Játszott rajta, játszott rajta, mikor pedig odaért a Három Testvér Hűgáról szóló dalhoz, úgy a földhöz vágta, hogy darabokra ment széjjel. Aztán toppantott egyet a lábával, és azt mondta: „Össze!” Erre a dombra egybeállt. Most Pajrahta megint parancsolt: „Helyedre!” – erre a dombra felugrott a helyére, a szegre. Ennek után Pajrahta egy hattyúnyakú hárfát vett a kezébe, és játszani kezdett rajta. Játszott, játszott, amikor pedig odaért a Három Testvér Hűgáról szóló dalhoz, a hattyúnyakú hárfát is úgy odavágta a földhöz, hogy apró darabokra ment széjjel. Aztán megint csak toppantott egyet a lábával és azt mondta: „össze! Helyre!” – mire a hattyúnyakú hárfá is visszament a helyére.

Erre azonban a kemence mögül előugrott a leány, a három testvér hűga, Pajrahta szemét befogta, férjét szép szorosan átölelte.

– Három testvér hűga, eressz el engemet, én soha többé nem hagylak el téged! – kiáltotta Pajrahta, felesége pedig kibontakozott

az öleléséből. Aztán hazamentek, és azóta is élnek gazdagon,
boldogan.

UTÓSZÓ

Az Urál hatalmas hegyrengetegén túl, a szélesvizű Ob-folyó mentén él egy kis nép, az *osztjások* népe. Nevüket hiába keresnénk a történelmet formáló nagy népek között: létük és sorsuk belevész az emberiség sok ezernyi volt és élő kis népének a sorába. Nekünk magyaroknak azonban mégis számottevőek: mert rokonaink.

Az osztják, a magyar és az ugyancsak rokon vogul nép elődei, időszámításunk előtt mintegy két és fél évezreddel, valahol a Káma- és a Tobol-folyók között elterülő vidéken együtt éltek, egy közösséget alkottak. Együttlétük sok-sok hosszú évszázadán át egy volt a nyelvük, sorsuk, gondolkodásuk, hitük, egy a világuk. Azután mi magyarok belekerültünk a népvándorlás emberfolyamába, elsodródtunk tőlük délre, nyugatra, hogy majd itt a Duna–Tisza közén szerezzünk magunknak új földet, új hazát. Őket meg elnyelte észak, Szibéria, ahonnan csak a XI. század végétől kezdve szállingóznak róluk hírek.

Ma az osztjások Nyugat-Szibériában élnek. Legészakibb csoportjaik Szalehard (régi nevén Obdorszk) környékén laknak, onnan kezdve népesítik be, lefelé az Ob északra fordulásáig, majd keleten a Vab- és a Vaszjugan-folyók vidékéig bezárólag az Ob nagyszámú mellékfolyóinak és elágazásainak a partjait. Ez a terület európai szemmel nézve szinte elképzelhetetlenül nagy: Magyarország többszörösen elférne rajta. A rajta élő osztjások lélekszáma a hatalmas területhez képest azonban meglehetősen kicsiny – alig tizennyolcezer.

Az osztjások mind a múltban, mind ma magukat leginkább az általuk lakott folyóvidékről nevezik el. Valamikor egyik csoportjuk az életet adó Ob-, osztjákul Asz-folyóról *asz-jah*, azaz obi-népnek nevezte magát. Ebből az elnevezésből eredt aztán az idegenek ajkán a nép közismert *osztják* neve. Az osztjásoknak, mint a legtöbb népnek, a nagyobbára ma már csak idegenek használta nevén kívül van egy saját, népi nevük is: a *hanti* név, mely a Szovjetunióban 1921-ben a nép hivatalos nevévé vált.

Az osztják nép története, sok vonásában, megegyezik a vele nyugatról szomszédos vogul nép történetével. Nyugatabbra lakó

csoportjaik a vogul néppel együtt a XII. századtól kezdve fegyveresen küzdöttek „Jugriában”, az Urál előtti és környéki vogul-osztják földön, a novgorodi és moszkvai fejedelmek terjeszkedése ellen. Közben délről a tatárok törtek rájuk, s a kettős veszedelemnek előbb a tatárokkal való megbékélés, majd a XV. század végén az orosz cárnak, III. Ivánnak történt hűbéri behódolás vetett véget. Különös játéka a történelemnek, hogy a „jugorok felett győzelmes jugor nagyfejedelem”, III. Iván, éppen a mi Mátyás királyunkhoz írt levelében (1488. július 29.) használta először ezt a címet, és adta tudtul a világnak birodalma és feudális hatalma keletre való kiterjesztését. Mégsem ez a győzelem, jelentette az osztjákok számára a végső rosszat. A cárok majdnem két évszázadig megelégedtek az osztjákok megadóztatásával. Végzetessé csak akkor vált a helyzetük, amikor a XVI. század legvégén az Urál vidékén akkor szinte korlátlan hatalmú Sztroganov kereskedőcsalád – az osztjákok- és a vogulok- lakta területek mérhetetlen prémkincseire áhítozva – véres erőszakkal letörte az osztjákok és más nyugat-szibériai népek ellenállását, területükön kozák helyőrségeket állított, és megkezdte földjük, főképp erdeik prémállományának hatalmas méretű kizsákmányolását. A kozák fegyverek védelmét élvező kupecsek pár garasnyi ellenértékért ezreket érő prémeket harácsolnak össze. Üzleteik „simábbá” tételére a népet vodkával, szesszel „boldogították”, s az amúgy is kegyeden szibériai földön még általánosabbá tették a nyomort, a kiszolgáltatottságot, az éhséget. Tetézte az osztjákok nehéz helyzetét, hogy a mindinkább szűkké váló vadászó és halászó területeken ádáz harc folyt a környéken élő szamojéd, tatár, részben a zúrjén, sőt, még az egyes vogul csoportokkal, nép töredékekkel is.

Az osztjákokat kipusztulással fenyegető áldatlan állapotnak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom vetett véget, mert megtörte az őket sanyargató kupecsek, és az időközben hozzájuk szegődött csinovnyikok és adószedők hatalmát. E nagy történelmi fordulat óta az osztják nép a felemelkedés útjára lépett, tehetséges fiai egyre-másra sajátítják el a modern technikát s maguk teremtik elő az életük fenntartásához szükséges termékeket, csere- és árucikkeket.

Az osztjákok foglalkozása ősi idők óta a halászat és a vadászat, amiben igen nagy mesterek. Régebben íjaikkal, ma puskáikkal

félelmetes ellenségei a prémet és húst adó állatoknak. Régen az osztják füstölt és sózott hal elkerült Szibériának és Oroszországnak távoli vidékeire is. Ma területükön több hal- és húsfeldolgozó gyárat létesítettek, s gyártmányaik eljutnak a világnak szinte minden részébe.

Az osztjákok gazdasági felszabadulását követte a szellemi felemelkedés is. A régen írástudatlan népnek ma saját írása, irodalmi nyelve van, iskoláikban és internátusaikban saját nemzetiségi tanítók nevelik az ifjúságukat, maguk irányítják gazdasági és kulturális életüket. Említésre méltó, hogy egyes általuk lakott; (főképpen a keleti-osztják) vidéken az osztják nyelv az orosz mellett „nemzetek közötti” nyelvvé vált, melyei egyaránt használnak a környezetükben élő, betelepült zürjének, szamojédok, sőt, még az oroszok is.

Az osztjákok egészen a legutóbbi időkig frátriális, nemzetségi társadalomban éltek. Nemzetiségeik két fő csoportra: *mosz*-ra és *por*-ra oszlanak. A két csoport közül a mosz az „előkelőbb”, a „nemesebb”, a por a lenézettebb, anélkül, hogy ez a kettősség osztálytagozódást is jelentene. Az egyes nemzetiségi csoportokon belül tilos a házasság, mosz-ember csak porral vagy idegennel (orossal, tatárral) köthet házasságot és viszont. Az asszonyokért váltságdíjat fizetnek, vagy ha erre nem futja, különféle furfangok, gyakran rablás útján szereznek maguknak feleséget. Ez a szokás természetesen sok háborúskodásra ad okot, „nászolni”, feleséget szerezni – valamikor szinte egyértelmű volt a háborúval.

Az osztjákok világfelfogása többé-kevésbé azonos a vogulokéval. Hitük középpontjában az ősök tisztelete áll. Igen fejlett náluk a halott-kultusz. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy temetkezőhelyeiket településük legszebb részén jelölik ki, hanem abban is, hogy az elhalálozás bizonyos év- és napfordulóin kijárnak a sírokhoz, lakomát ülnek, melyen a halottat is „megvendégelik”, gyermekeiket a sírok fölött üdvözlésképp meglóbbálják, továbbá, hogy a család ősei az egyes családok, nemzetségek istenségeivé is válnak, és faragott bálványoszlopaik az osztják ház legtiszteltebb zugában foglalnak helyet. Az egyes nemzetségeknek megvannak a maguk külön, szent áldozóhelyeik, fáik, melyeknek a környékén csak szent célból szabad megjelenni, növényzetét a legnagyobb bűn

megrongálni. A szent hely körülötti vízből inni sem szabad, sőt, még evezni is szótlanul, csak csendben illik. Olyan erős ez a hagyomány és tisztelet, hogy még a betelepült orosz, a dolog „lényegéről” mit sem tudó lakosság is megtartja.

Az egyes nemzetségek fiai gyakran fordulnak segítségért az ősokhöz, akik ezt – hitük szerint – nem is tagadják meg. E felfogás szépen tükröződik az osztják mesékben is. A három öregember vagy öregasszony, akit a hős mesebeli útja alkalmával felkeres, nem mások, mint nemzetsége ősei. (Lásd pl. *Kemjasz, a három testvér legkisebbike* című mesét.) Az osztjákok vallási élete valamikor hétéves ciklusokra oszlott. Hét éven át minden évben összejöttek az erre kiválasztott öregek a nemzetség ősi, szent helyén, ahol áldozati rítusokat, táncokat mutattak be. Az ünnepség egyik legfőbb mozzanata az volt, amikor a hét manó képében „megjelentek” a nemzetség ősei és számonkérték a legutóbbi időszakban elkövetett bűnöket. E szertartás régebben rendszerint ezzel végződött: egy már előre, valami idegen helyről elrabolt gyermekre ráfogták, hogy ő volt az, aki „vétkezett” s ezért a „hét manó” megölte, lelkét pedig a nemzetség megváltása fejében magával vitte. (Erre a szokásra a *Nagy-folyóági öreg* című mesében is történik utalás.) A hét éves ünnepi ciklust azután hét éves szünet követte. Ebben az időszakban csak egyes évszaki (pl. tavaszi, medve- stb.) ünnepségeket ültek, melyek jelentőségükben az előbbinél kisebbek voltak. A hétéves ünnepségek ma már keménynek látszó szokásaiból azonban nem szabad az osztjákok kegyetlen, embertelen világfelfogására következtetnünk – az ilyen áldozatok mindig a tisztulásra való törekvés vágyából fakadnak. Egyébként is az osztjákok erkölcsi világa igen magasrendű. Lopás, csalás, hazugság, erkölcsi törvényeik megszegése, a hagyománytól való elfordulás szinte ismeretlen náluk. Ezeket a bűnöket, ha mégis megestek, rendszerint halállal torolták meg. (Lásd pl. *A fából faragott asszony* című mesét, melyben a leány az exogámia – a nemzetségen kívüli házasodás – törvényét szegi meg, ezért fiával együtt halállal bűnhődik.)

Az osztjákok hitvilágának másik jelentős tényezője a medvetisztelet. A medvét a mindenséget uraló, s részben azzal azonos Tórem-(Turem) égisten fiának tartják, aki az igazság őrzésére jött le a földre. Szerepe gyakran összevegyül a Világra-

ügyelő-Férfinak, az Asszony-unokájának a szerepével, aki nyolclábú szárnyas paripáján szintén ez ügyben járja a világot. Valószínű, hogy e keveredésben az osztjások hitvilágának történetileg különböző rétegei estek egybe, s a nép a feladatkörök azonossága folytán mind a személyeket, mind tulajdonságaikat kölcsönösen átruházta az egyikről a másikra.

A medve az osztjások és vogulok egyik legszentebb totem (nemzetségős) állata. Erre talán legjobban az egyik északi osztják mese, *A mosz-nő* mutat rá, mely egyúttal jelzi az ezzel kapcsolatos szokásokat (pl. a medve elejtését követő medvetort, a totem, azaz nemzetségős állat, húsából való evés tilalmát stb.). A medvetor az osztják és a vogul társadalmi élet nemzetségős eseménye, melyre gyakran több száz kilométer távolságról is érkeznek vendégek. Az ilyen ünnepeken egyrészt a medvét „tisztelik” meg, másrészt táncsal, színjátékokkal, bábjátékkal s nem utolsósorban evéssel-ivással magukat szórakoztatják. Oly jelentős esemény ez, hogy nem is számít évnek, amelyikben nem esett ilyen medveünnep!

Fontos részese az osztják hitvilágnak a sámán is, az egyedüli közvetítő az ember és a különböző szellemek, istenség között. Ő az, aki a sikeres halászatért, vadászatért, esőért, vagy szárazabb időért az áldozatot bemutatja, aki a betegekől elűzi a bajt hozó gonoszt, aki varázslásával kideríti az igazait (lásd az *Asszony-unokája* című mesét) és így tovább.

Az osztrákoknak miként a voguloknak is, igen gazdag a költői hagyományuk. Különösen kedvelik a verses hősi énekeket, melyek egy-egy hősnek a házasságát és hadakozását örökítik meg. Az osztják hőségekhöz igen közel állnak az osztják mesék is. Ezek is igen gyakran az exogámia és a nemzetségi társadalom szokásaiból fakadó összeütközésekből, asszony-szerzésekből merítik tárgyukat. (Lásd pl. *A Nagy-Folyóági öreg* című mesét.)

Az osztják mesék stílusukban, tartalmukban és funkciójukban eltérnek az európai, illetőleg a nálunk inkább ismert „keleti” meséktől. Az osztják mesékben mindenekelőtt lényegesen kevesebb az ún. csodás elem. s a meglevők is kapcsolatosak a valósággal. A már említett *A mosz-nő* című mesében pl. a csodás színben tűnő fa, melyen a leánynak a subája lóg, nem más, mint egy osztják áldozati, szent fa. Hasonló példákat még nagy számban lehetne találni. A

realitás érzését fokozza még az is, hogy e mesékben a hősök általában hétköznapi emberek módján szerepelnek, akik a napszakok járásának megfelelően esznek, isznak, alszanak, felkelnek, élik az osztják ember mindennapi életét.

Egyszerű a mesék stílusa, elmondása is. Ha a szokásos és sajátos állandó fordulatok (pl. „hosszú ideig mentek-e, rövid ideig mentek-e” stb.) az elbeszélést nem szakítanak meg, a mese alig különbözne egy érdekesebb történet elmondásától. A mesélésnek egy ősbibb, eredetibb formája ez. az az állapot, amikor a mese az egyszerű elmondás határán van még. Annál meglepőbb viszont, hogy az egyes osztják mesék képei (pl. *Az Asszony-unokája és a Szívnélküli cár* c. mesében az Asszony-unokája síútjának a leírása stb.) felveszik a versenyt még a tudatos műköltői alkotásokkal is. Szokatlan számunkra az is, hogy a legtöbb osztják mesének közvetlen nevelő, tanító jellege van. Egyes osztják mesék gyakran nem mások, mint osztják vallási hiedelmek kifejtései (pl. *A mosz-nő*, *A fából faragott asszony* stb.) vagy az istenségek életének, istenné válásának, történetének az elmondásai (pl. *A tüzes vízözön*, *A szemper-kő* stb.). Érdekes, hogy a mesék között egyes „hitetlen” nézetek is helyet kaptak; *A csuka és medveöreg* című mesében a hálnak sem tartott hitvány csuka a medve istenségét veszi tagadásba, teszi próbára, *Az Asszony-unokája* című mesében pedig maga az elhivatott hős száll szembe a sámánnal.

Szokatlan számunkra e meséknek olykor nyers, kemény hangja, számos kegyetlen fordulata is. Nem emberietlenség ez, hanem inkább kifejeződése egy keményebb életformának, melyben a keménység sokszor nagy jóakaratot, meleg, érző, emberi szívet takar – a hős pl. azért rúgja el magától az anyját, hogy az attól szebbé, fiatalabbá váljék; *A deszkafaragó ember* című mese mily szívemarkoló képpel rajzolja meg a leányát sirató apát; *A három fiútestvér húga* című mese hősnője emberfeletti áldozatot vállal szerelméért stb.

Az osztják mesékben kifejezésre jut a cári elnyomás elleni küzdelem, a népnek az „osztják ember szentségek kora”, a szabadság utáni vágyakozása. Igen élesen rajzolódik meg ez *Az Asszony-unokája és a Szívnélküli cár* című mesében.

Sajátságos az osztják mesék szókincse, sajátságosak állandó fordulatai is. Így a vagylagosság: „ha el akarsz menni, menj, ha nem akarsz elmenni, ne menj”; a „ki tudja, ki látta” kifejezések, az „igen-e, nem-e” fordulatok kedves közvetlensége; a világukra, reális szemléletükre éles fényt vető, időmértékül többször használt, „amíg egy fazék víz felforrhat” fordulat, az evésnek, ivásnak, alvásnak, a felkelésnek a gondos számontartása stb.

Az osztják mesélésnek ugyancsak érdekes vonása: az egyes mesék, mintha azért „történnének”, hogy el lehessen mondani őket, egyes eseményeknek pedig meg kell történniük, mert a mese törvényei így kívánják ezt. (Vö. „hogy a mesénk tovább mehessen, történjék ez meg ez” típusú és „ha ez nem így történt volna, az én mesém is tovább tartott volna” típusú fordulatokat stb.)

Ez utóbbival kapcsolatban érdemes felfigyelni arra is, hogy az egyes osztják mesemotívumok milyen ősi kor világának a hagyományait őrizték míg. Az általánosan ismert mesemotívumok (pl. *A rókaasszony meg az állatok* stb.) mellett ilyenek például a medve tiszteletéről, a totem-állatokról, az exogámiáról stb.-ről szóló mesemotívumok. Eredetüket felderíteni és kapcsolataikat más népek, többek között a magyar nép mesekincsében nyomon követni túl messzire vezetne. Akármint is van a dolog, annyi kétségtelen, hogy az osztják mesék a maguk évezredek óta zárt világukkal olyan ősi hiedelemvilágot és népi gondolkodásformát, szemléletet őriztek meg, mely nem sokban tér el attól az állapottól, aminek a magyarság őseivel való együttélésük idején népünk elődei is részesei voltak.

Magyar olvasó számára nemcsak a sajátságos osztják népi világot bemutató mesék szépsége, hanem az osztják meséknek ez az ősi, közös régiségében gyökerező varázsa a legnagyobb élménye.

GULYA JÁNOS

JEGYZETEK

1. *Kalt-nép* – az osztják meséidben és mondákban szereplő, ismeretlen eredetű mitikus nép.

2. *Lábas-kamra* – az osztják házhoz feltétlen hozzátartozó, attól különálló, magas cölöpökre épített, élelem és egyéb értékek megőrzésére szolgáló házikó, inkább az állatok, mintsem az emberek (tolvajok) elleni oltalmuk

3. *Szárnyas isten* – talán a Világra-Ügyelő-Férfi, aki szárnyas paripán járja a világot. *Földi állatisten* – a medve.

4. A nemzetségi társadalomban élő osztjákoknál kötelező az exogámia (a nemzetségen kívüli házasodás). A hősök ezért mennek „idegen” vidékre.

5. *Városi-Fejedelemöreg* – az osztják mesékben és népköltészetben gyakran az elnyomók megszemélyesítője. A kifejezés, eredetét tekintve, egyaránt jelentheti idegen és a középkori kis osztják, faváros-települések urait.

6. *Tandal-öreg* – az előbbinél kisebb rangú, lenézett településfő.

7. *Fejedelemhősök* – az osztják epika lovagjai.

8. *Rozsomák* – vagy torkos borz, igen falánk ragadozó állat. A menyetek családjába tartozik.

9. *Terem*, (vagy *Turem*)-isten – az osztjátok és a vogulok legfőbb istenségének, az Eg-nek a neve. Az elnevezés bizonyos fokig panteisztikus világszemléletre is vall.

10. *Hanti* – vagyis osztják.

11. *Paszter nép* – egy északon élő osztják nemzetség neve.

12. *Mosz* – az osztjákoknál és a voguloknál meglevő két frátia (nemzetség) közül az előkelőbb frátia neve.

13. Osztják szóhasználatban az *öregember*, *öregasszony* kifejezések nem annyira életkort, mint inkább megszólítást, tiszteletet fejeznek ki. Ugyanígy a *néném*, *öcsém*, *unokám*, *sógorom* stb. szavak sem mindig való vérrokonságot, hanem pusztá megszólítást jelentenek.

14. Osztják felfogás szerint – és ebben a felfogásban osztozik Eurázsia legtöbb természeti népe is – a medve (másutt esetleg más

állat) nem állat, hanem medvebőrbe *öltözött* ember vagy istenség. Ezért beszél a mese is a medve-suba *levetéséről*.

15. A mesében említett *fa* tulajdonképp osztják áldozati hely, melynek legfőbb tartozéka a fa egyik ágán elhelyezett házikó, benne valamely szellem (istenség) bálvány szobrocskájával.

16. Az osztjások nem hisznek a lélekvándorlásban. Azt viszont hiszik, hogy halála után az ember lelke mellett egy ideig létező ún. árnyéklelke bele tud költözni tárgyakba, sőt, személyekbe is.

17. A medve szerepéről és tiszteletéről lásd az utószót. Megemlítenéd, hogy az osztjások a medve nevét tabunak tartják, vagyis nevét nem szabad kiejteni. Ezért van az, hogy a medve neve helyett valami jelzót, körülírást, gyakran nem osztják eredetű szót használnak. Szokásban volt ez többek között a ősmagyaroknál is. Medve szavunk, mely szláv eredetű jövevényszó, eredetileg, szintén körülírással, „mézevő”-t jelentett.

18. A Nagymedve csillagkép.

19. Minden osztják nemzetségnek (családnak) a ruházata vagy az edényei stb. egy meghatározott részén megvan a csak maguk használta saját díszítőeleme, ornamentikája.

20–21. A mese itt egy medvebarlangot (üreget), illetve egy szabályos medvevadászatot ír le. Megjegyzendő: osztják ember számára a medve vadászata tilos. A medvét, ha az valami rosszat nem lett, mindig „véletlenül” ejtik el. Szánt-szándékkal sohasem mennek utána. A szibériai medve veszedelmes állat. Ezért is használatos a mondás: „Egyszer akar a férfi asszony lenni, amikor medvére kell mennie, egyszer akar az asszony férfi lenni, amikor gyermeket kell világra hoznia.”

22. Az osztjátok hite szerint köröm nélkül nem lehet átkapaszkodni a túlvilágra vezető égigérő hegyeken. Ezért még embernél sem szórják el a levágott körömhulladékot.

23. *Asszony-unokája* vagy *Világra-Ügyelő-Férfi* – az osztják és a vele rokon vogul mitológiának, mesevilágnak a legnépszerűbb hőse. Sok mese szól róla, melyekben hol vallásos, hol tréfás, hol mint csak egyszerű mesehős szerepében bukkan elő. Gyakran *Tórem* égistennek a legkedvesebb fiaként szerepel, aki nyolclábú paripáján „kerüli” a világot, gondoskodik az osztják-vogul emberről, illetve az egész világnak a sorsáról. Több mesében, égi rangját felejtve,

könyörtelen küzdelmet folytat a *Városi-Fejedelemöregben* megtestesülő elnyomók, kizsákmányolók ellen.

24. *Sámán* – pap, közvetítő az égi hatalmak és az ember között, aki rendszerint valamilyen kábítószer (pl. mérgesgomba) vagy zaj, dobolás révén révületbe jut s megtudja az igazságot, közvetíti a kérést az ősökhöz, kiűzi a betegséget. Néha ezt a tisztet híres nők is betölthetik. Az ősi múltban női sámánok talán gyakrabban szerepeltek.

25. Az osztjások a csukát utolsó állatnak tartják, még csak halszámba sem veszik. Ezért is mondják: „Nincsen halunk, csak csukánk.” Az, hogy a medve együtt szerepel a csukával, az előbbire nézve igen nagy szégyent jelent.

26. A mese tulajdonképp a medve születését, az égi világból a földre való eljutását mondja el.

27. *Botos* – szörmezsizma.

28. E népek a nyershal-evéssel pótolják a különben szinte megszerezhetetlen vitaminszükségletüket.

29. Az osztják nők a férj rokonsága, hozzátartozói előtt csak lefedett arccal mutakozhatnak.

30. *Por* – az osztják és vogul nemzetiségek közül a kevésbé tisztelt nemzetség (frátia) neve. Lásd még a 12. számú jegyzetet.

31. A *sziszkí* szó az északi osztják szóhasználatban maga is madárfélét, madaracskát, néha verebet jelent.

32. *Manysi* – vogul, az osztjákok testvérnépe.

33. *Szamojéd* – Északkelet-Európában és Északnyugat-Szibériában élő, az uráli nyelvcsaládhoz tartozó népek (nyenyec, szelkup stb.) összefoglaló elnevezése. E népcsoport távoli rokonságban áll a magyarsággal is.

34. *Szóber* – eredetileg talán valami ismeretlen nép nevét jelentette. Lehetséges, hogy összefügg a *szabir* népnévvel. Ma általában értékeset, kiválót jelent.

35. A gyíkot az északi osztjákok és vogulok szent állatként tisztelik.

36. *Szemper-kő* – ima már ismeretlen ősi játék.

37. A magyar és más népek meséiből ismert szerelmi bűvölés, játék. (Vö. a magyar *Molnár Anna* című népballadát.)

38. Több északi nép – köztük az osztjákok is – a sí aljára rénpémet ragasztanak.

39. *Vusza* – zürjén eredetű köszöntés, melynek „légy egészséges!” az eredeti jelentése.

40. *Zürjén* – Északkelet-Európában lakó, szintén rokon finnugor nép. A zürjén-csónak kifejezés egy általuk használt csónaktípust jelent.

41. A késnek az asztalra való helyezése az udvarlás elfogadását jelenti.

42. *Pajrahta* – az Asszony-unokájának, a Világra-Ügyelő Férfinak tatár eredetű neve.

43. *Dombra* – húros hangszerfajta.

TARTALOM

A legkisebbik fiútestvér	
A paszter nép eredete	
A mosz-nő	
Az igazat tevő egér	
Asszony-unokája	
A csuka és a medveöreg	
A tüzes vízözön	
Nagy-folyóági öreg	
A félbotosú meg a róka	
A mosz-asszonv meg a por-asszony	
A deszkafaragó ember	
A sziszki -madaracska	
A rókaasszony meg az állatok	
Kemjasz, a bárom testvér legkisebbike	
A furfangos Káj	
A rókaöreg meg a csónakosok	
A fából faragott asszony	
A szemper-kő	
A Lampaszk-öreg, Vampaszk-öreg unokája	
Az Asszony-unokája és a Szívnélküli cár	
A tetszhalott unoka	
A vadász és a hétfejű erdei manó	
A három fiútestvér húga	
<i>Utószó</i>	
<i>Jegyzetek</i>	